

סגנון התמודדות בהשגת זהות קונפליקטואלית

בחירת סגנון התמודדות עם קונפליקט דת ומיניות בקרב
מתבגרים דתיים לאומיים

עופר סיון

עבודה זו מוגשת כחלק מהדרישות לשם קבלת תואר מוסמך בבית
הספר לחינוך של אוניברסיטת בר אילן

תשע"ו

רמת גן

עבודה זו נעשתה בהדרכתם של
פרופ' זהבית גרוס
וד"ר אלי שכטר
מבית הספר לחינוך של אוניברסיטת בר-אילן

שלמי תודה

לפרופ' זהבית גרוס שהאמינה בנושא עוד בתחילתו, נתנה את מסגרת העבודה והתמיכה, וידעה לתפור במומחיות משברים שצצו.

לד"ר אלי שכטר שסבל את כל המהפכים שתזה זו עברה, והשכיל לדקור את הנקודות שלא היו מדויקות.

לאשתי היקרה שלא הבינה מה אני עושה כל כך המון שעות מול המחשב, ונתנה לי את המרחב להיות 'נשוי למחשב' כדבריה, ולילדי המתוקים שקיבלו אותי כאבא במשרה חלקית. להורי, שנתנו לי את ברכתם בתחילת הדרך, אך לא זכו לראות בסיומה.

ולרבש"ע, ששמר על שפיותי לאורך כל הדרך...

מודה לכם, שבלעדיכם זה לא היה

תוכן עניינים

א.....	תקציר
1.....	מבוא
2.....	סגנונות התמודדות בקונפליקט
4.....	זהות דתית (Religious Identity)
4.....	הגדרת זהות דתית
5.....	הקונפליקטואליות בזהות הדתית של המתבגר הדתי לאומי
7.....	תשוקה מינית (Sexual Desire)
7.....	הביולוגיה של התשוקה מינית
8.....	תשוקה מינית כמניע ביולוגי
9.....	הקונפליקט בעיסוק בתשוקה מינית
9.....	הקונפליקט הדתי בעיסוק בתשוקה מינית
11.....	זהות (Identity)
11.....	תיאורית הזהויות של אריקסון
12.....	ביקורת על תיאורית הזהויות של אריקסון
13.....	מרכיבי הזהות של צוריאל
14.....	השגת זהות האני וזהות דתית בקרב מתבגרים דתיים
14.....	השגת זהות לאור התמודדות עם קונפליקט
16.....	אוכלוסיית המחקר
16.....	מטרות מחקר
16.....	שאלות מחקר
17.....	השערות המחקר
18.....	שיטת המחקר
18.....	סוג המחקר
18.....	מדגם המחקר
18.....	כלי המחקר
19.....	תיאור כלי המחקר
19.....	סולם יחס סובייקטיבי לדת
20.....	סולם זהות האני למתבגרים (AEIS (Adolescent Ego Identity Scale
21.....	סגנונות התמודדות עם קונפליקט בזהות
25.....	תשוקה מינית (SDI-2 (Sexual Desire Inventory-2
27.....	ממצאים

27	הקשר בין משתני הרקע למשתנים התלויים
28	ניתוח הזהות דתית ביחס לדפוסי התמודדות עם קונפליקט
30	הקשר בין הזהות הדתית, התשוקה המינית ורמת זהות לבחירת דפוסי התמודדות
30	הקשר בין תשוקה מינית לדפוסי התמודדות עם קונפליקט
32	הקשר בין 'זהות האני' לדפוסי התמודדות עם קונפליקט
33	ניבוי כלל המשתנים המשפיעים על דפוסי התמודדות עם קונפליקט
35	ניבוי דפוס ההתמודדות על פי 'זהות האני'
39	הקשר בין גורמי זהות האני לבחירת דפוסי התמודדות
41	דיון
41	הקשר בין הזהות הדתית על דפוסי ההתמודדות
42	הקשר בין התשוקה המינית לדפוסי ההתמודדות
44	הקשר בין זהות האני לדפוסי התמודדות
45	הקשר בין כלל המשתנים על דפוסי התמודדות
46	הקשר בין גורמי זהות האני לדפוסי התמודדות
47	מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך
49	מסקנות המחקר
51	ביבליוגרפיה
62	נספח א. דפוסי ההתמודדות עם זהות קונפליקטואלית
67	חלוקת דפוסי התמודדות על פי מגדר ונישואין
69	נספח ב. בחינת משתני הרקע על המשתנים הבלתי תלויים
69	1. הקשר בין משתני הרקע לזהות הדתית
71	2. הקשר בין משתני הרקע לתשוקה המינית
74	3. הקשר בין משתני הרקע ל'זהות האני'
77	4. הקשר בין משתנים לזהות האני
78	5. הקשר בין משתני הרקע לדפוסי התמודדות עם קונפליקט
81	נספח ג. שאלונים
81	שאלון פרטים אישיים
82	שאלון דפוסי התנהגות בהתמודדות עם קונפליקט יצרי-דתי
83	שאלון זהות האני (AEIS)
85	שאלון תשוקה מינית (SDI-2)
87	Sexual Desire Inventory-2 (SDI-2)
89	נספח ד. ניתוח גורמים וטעינות של שאלון קדם דפוסי התמודדות עם קונפליקט
I	Abstract

רשימת לוחות

- לוח 1: מתאם פירסון בין ההגדרה דתית והיחס לדת (חשיבות והתחזקות)..... 20
- לוח 2: גורמי הזהות – מהימנות קרונבך-אלפא, ממוצעים, סטיות תקן ומתאם לזהות האני הכולל..... 21
- לוח 3: ניתוח גורמים וטעינות של שאלון דפוסי התמודדות עם קונפליקט..... 23
- לוח 4: תשוקה מינית- מהימנות קרונבך-אלפא, ממוצעים, סטיות תקן..... 26
- לוח 5: התפלגות המשתתפים על פי מגדר סטאטוס משפחתי ובחירת דפוס התמודדות..... 28
- לוח 6: מתאמי פירסון בין מרכיבי המשתנים הבלתי תלויים: זהות דתית ושלושת מרכיבי זהות הדתית, עם שלושת המשתנים התלויים: דפוסי התמודדות עם קונפליקט..... 29
- לוח 7: מתאמי פירסון בין הזהות הדתית לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) 29
- לוח 8: מתאמי פירסון בין מרכיבי המשתנים הבלתי תלויים: תשוקה מינית ושני מרכיבי התשוקה מינית, עם שלושת המשתנים התלויים: דפוסי התמודדות עם קונפליקט..... 30
- לוח 9: מתאמי פירסון בין התשוקה המינית לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) 30
- לוח 10: מתאמי פירסון בין זהות האני לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) 32
- לוח 11: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'שימור זהות' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימודי תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני 32
- לוח 12: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימודי תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני 32
- לוח 13: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימודים תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני..... 34
- לוח 14: תוצאות רגרסיה מרובה עבור 'זהות האני' על ידי: זהות דתית ותשוקה מינית 37
- לוח 15: תוצאות רגרסיה מרובה עבור 'שינוי זהות', על ידי: זהות דתית וזהות האני (קבוע) 37
- לוח 16: ממצאי מודל המיתון..... 38
- לוח 17: מתאמי פירסון בין שבעת גורמי הזהות לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט 39
- לוח 18. שכיחות השימוש בדפוסי ההתמודדות מסודרים בסדר עולה, בחלוקה על פי מגדר וסטאטוס נישואין..... 68
- לוח 19: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה זהות דתית על פי עיסוק נוכחי..... 69
- לוח 20: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה זהות דתית על פי לימודי תיכון..... 70
- לוח 21: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה זהות דתית על פי תנועת נוער..... 70
- לוח 22: תשוקה זוגית ויחידנית - ממוצעים, סטיות תקן, מבחני t של גברים ונשים רווקים ונשואים..... 72
- לוח 23: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה תשוקה מינית על פי עיסוק נוכחי..... 73
- לוח 24: דיווחי תשוקה זוגית ויחידנית למול קבוצת השווים - ממוצעים, סטיות תקן..... 74
- לוח 25: זהות אני ושבעת הגורמים - ממוצעים, סטיות תקן, מחולק על פי גברים ונשים רווקים ונשואים..... 75
- לוח 26: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה 'זהות האני' על פי לימודי תיכון..... 76
- לוח 27: ממוצעים, סטיות תקן וערך ה F של המשתנה 'זהות האני' על פי עיסוק נוכחי..... 76

- לוח 28: תוצאות הרגרסיה עבור 'זהות האני' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנוער נוער, עבודה נוכחית ולימודים בעבר, זהות דתית ותשוקה מינית.....77
- לוח 29: שונות מובהקת של מגדר, גיל, סטאטוס משפחתי, עיסוק נוכחי, תנועת נוער ולימודים תיכוניים עם דפוסי התמודדות עם קונפליקט.....79

רשימת תרשימים

- תרשים 1: קטגוריזציה של סגנון התמודדות עם זהות קונפליקטואלית.....4
- תרשים 2: ניתוח SSA דפוסי התמודדות עם קונפליקט24
- תרשים 3: תיאור היחס בין כלל המשתנים27
- תרשים 4: הקשר בין רמת הקונפליקט ורמת הזהות על 'שינוי זהות'.....38
- תרשים 5: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי הזהות הדתית, ומתאם בין הזהות הדתית לשלושת דפוסי ההתמודדות71
- תרשים 6: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי התשוקה המינית, ומתאם בין התשוקה מינית לזהות הדתית ושלושת דפוסי ההתמודדות.....74
- תרשים 7: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי 'זהות האני', ומתאם בין זהות האני לזהות דתית, תשוקה מינית ושלושת דפוסי ההתמודדות.....77
- תרשים 8: משתני הרקע שנמצאו בשונות מובהקת בקבוצה על פי דפוסי ההתמודדות (מופיע מעל המלבנים), ומתאמים מובהקים על פי מבחני פירסון בין דפוס ההתמודדות לכלל המשתנים (מופיע על הקווים).....80

תקציר

כחלק מתהליך ההתבגרות נדרש המתבגר להתמודד עם קונפליקטים רבים בזהותו, מתוכם יברר את זהותו וישכלל אותה כהכנה לחייו הבוגרים (Bosma & Kerpelman & Lamke, 1997; Kunnen, 2001). כל מתבגר נדרש גם להתמודד עם ה"מפל ההורמונאלי הגואה" של ההורמון הטסטוסטרון (ברינדיין, 2013), שזורם בעורקיו כחלק מתהליך ההתבגרות (פוטשניק, 2013). הורמון זה גורם למתבגר לחשוך לבצע מעשים בעלי אופי מיני (Reis & Abdo, 2014), מאידך המתבגר כפוף לרגולציה עצמית ולחוקי החברה שדורשים ממנו לעיתים לרסן את עצמו ולהתאפק (פוקו, 1996; זיו, 2008). יתר עליו המתבגר הדתי שמחויב לדת, הדורשת ממנו באופן טוטאלי להתרחק ממעשים בעלי אופי מיני, ולשמרן רק במקום ובזמן המתאימים (מנוסי, 2004). כך שהמתבגר נמצא ב"חזית" נוספת במהלך התבגרותו – הוא מול אלוּקיו (Exline & Rose, 2005). בתווך הזה המתבגר צריך לקבל החלטות פנימיות שקובעות את יחסו לדת. לדוגמה, האם הוא מחזיק בדת **למרות** הקונפליקט דתי-מיני, או עוזב את הדת **בגלל** הקונפליקט דתי-מיני.

מחקר זה מבקש בראשונה לאפיין סגנונות התמודדות עם קונפליקטים שונים שנאספו מתוך הספרות המחקרית, ללא קשר לתוכן הקונפליקט. הסגנונות נבחרו על בסיס המשגתה של נוביס-דויטש (2011) אך חולקו על פי שני צירים אחרים: *מטלת ההתמודדות ואופי ההתמודדות*. מתוך ראייה שכל התנהגות ניתן לאפיין על פי המטרה שאותה המתבגר מבקש להשיג, ואת האופן שבו הוא בוחר להתמודד. על פי המשגה זו כל התנהגות שתהיה בפועל מהווה בחירה בהתנהגות זו, ואפילו מתבגר שלא עושה דבר – בוחר לא לעשות דבר. הציר הראשון שמתאר את מטרת ההתמודדות נבנה לאור מודל הבניית זהות של שכטר (2000), ואושש כדלהלן. הציר השני שמתאר את אופי ההתמודדות נבנה על פי המשגתו של מרשה (Marcia, 1966, 1980) שפיתוח הזהות מורכב משני המימדים: מחויבות ומשבר, והמתבגר מתקדם או נסוג בזהותו במחזוריות בתגובה למשברים בחייו (צוריאל, 1990). כך, נבנה מודל תיאורטי המכיל 20 סגנונות התמודדות אפשריים.

לאחר מכן, נאספו מספרות המחקר, על סמך המודל של נוביס-דויטש (2011) 20 סגנונות התמודדות פנימיים (שלא כוללים עזרה ותמיכה חיצונית). סגנונות התמודדות אלו קוטלגו על פי שני הצירים לאור ספרות המחקר. סגנונות אלו "תורגמו" להיגדים שנאמרים בהתייחסות להתמודדות בקונפליקט דתי-מיני אשר קובצו יחד לשאלון. השאלון, יחד עם שאלון רקע, נשלח דרך הרשתות החברתיות (פייסבוק, ווטסאפ ועוד) לקבוצות מיקוד של מתבגרים דתיים מגילאי 18-30. 18. טווח הגילאים הוגבל בגבול התחתון על ידי הגיל 18 מתוך הבנה שהנושא הינו חודרני, ומבחינה אתית יש לחקור מתבגרים שחצו את גיל 18 והביעו את הסכמתם להיחשף לתכנים מיניים. ובגבול העליון על ידי גיל 30 מתוך הבנה שבדור ה-Y בגיל זה מסתיימת "הבגרות המתהווה", ופחות או יותר בגיל זה המתבגר לקראת סיום תהליך התבגרותו (אלמוג ואלמוג, 2013; Arnett, 2004).

בקדם מחקר שבו נדגמו 296 שאלונים שעל סמך שאלוני הרקע התאימו להוות הבסיס הראשוני של המחקר, נמצאו בניתוח גורמים (factor analysis) וניתוח SSA של השאלון שלושה דפוסים

עיקריים שבהם המתבגר נוקט למול קונפליקט: 'אי תחושת קונפליקט', 'שינוי זהות' ו'שימור זהות'. למעשה, המתבגר מתבקש לעמעם, ברמה כזו או אחרת, את אחת משלושת המילים בדילמה "קונפליקט דתי-מיני". או לעמעם את הקונפליקט עצמו, או לעמעם את ההחזקה בדת, או לעמעם את העיסוק המיני, כדי להגיע לרווחה נפשית.

לאחר שנמצאו גורמים מבחינים בשאלון ניתן היה להתקדם לשאלת המחקר, שביקשה לשרטט את "המשולש" של הקונפליקט דת-מין-קונפליקט. דהיינו, לברר אצל כל מתבגר מהי רמתו הדתית, מהי רמת התשוקה שלו לבצע מעשים מיניים בעצמו או כלפי זולתו, וכיצד הוא בוחר להתמודד עם הקונפליקט. לשם כך נעשה שימוש בשלושה שאלונים: שאלון 'חשיבות סובייקטיבית לדת', שאלון 'תשוקה מינית' (SDI-2) שתורגם לעברית ושאלון 'דפוסי התנהגות בהתמודדות עם קונפליקט דתי-מיני', שתיאור בנייתו מופיע לעיל.

גורם רביעי שנמדד הינו גורם 'זהות האני' הלקוח מתוך הגישה האריקסוניאנית להמשגת המושג זהות (Marcia, 1980). הכללת גורם זה במחקר נועד לבחון האם מתבגרים בעלי רמת זהות גבוהה מצליחים להתמודד טוב יותר עם הקונפליקט ולהישאר דתיים, ובעלי רמת זהות נמוכה מתקשים להתמודד עם הקונפליקט ובוחרים לנטוש או לעמעם את המרכיב הדתי שבתוכם. לאור מחקרים רבים שמציגים את 'משיג הזהות' כמתבגר שמנווט את חייו באסטרטגיות טובות יותר מול קשיים ויותר נוטה לכבד סמכות וערכים (Marcia, 1980), לעומת 'מפוזר הזהות' שנוטה לבחור פתרונות הדוניסטיים ופחות מאתגרים (Berzonsky, 1992; Berzonsky & Ferrari, 2009). כיוון שבנוסף ביקשנו לבדוק את מרכיבי הזהות שדומיננטיים בהשפעתם על ההחלטה לנהוג כך או אחרת, נבחר השאלון של צוריאל (Tzuriel, 1992) 'סולם זהות האני למתבגרים' AEIS שמציג את הזהות כ'זהות האני' הכוללת שבעה מימדים שונים: 'מחויבות ומטרתיות', 'סולידריות והמשכיות', 'הכרה חברתית', 'משמעותיות', 'זהות פיזית', 'אמיתיות וטבעיות' ו'שליטה עצמית'.

עיקרי השערות המחקר הינן:

1. מתבגרים בעלי רמת זהות דתית גבוהה יהיו בעלי נטייה לבחור בדפוס התמודדות 'שימור זהות', יחסית ל'שינוי זהות' או 'אי תחושת קונפליקט', וכן להיפך במתבגרים בעלי רמת זהות דתית נמוכה.

2. מתבגרים בעלי 'זהות האני' גבוהה יהיו בעלי נטייה לבחור בדפוס התמודדות 'שימור זהות', יחסית לדפוסים 'שינוי זהות' או 'אי תחושת קונפליקט', וכן להיפך במתבגרים בעלי 'זהות האני' נמוכה.

3. מרכיבי הזהות 'שליטה עצמית', 'מחויבות ומטרתיות' ו'משמעותיות' ימצאו גבוהים ביחס לשאר הגורמים בבוחרי דפוס ההתמודדות 'שימור זהות'.

לאחר שסונו כל השאלונים על פי האוכלוסייה המותאמת לשאלות המחקר נמצאו 440 שאלונים מותאמים. בנייתו מתאם נמצא שהשערת המחקר הראשונה אוששה ברובה, ישנו מתאם בינוני חיובי בין זהות דתית ל'שימור זהות', ומתאם בינוני שלילי בין זהות דתית ל'שינוי זהות'. אך לא נמצא כל מתאם בין זהות דתית ל'אי תחושת קונפליקט'. יחד עם זאת, מניתוח עומק של הנתונים

על פי אינטראקציה של מגדר וסטאטוס נישואין נמצא שההשערה אוששה במלואה בקרב רווקים בנים, ונמצא מתאם שלילי בין זהות דתית לדפוסי 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט'.

בניתוח של ההשערה השנייה, לתיאור היחסים בין משולש הקונפליקט, יחד עם גורם הזהות, נמצא, ששוב, בקרב רווקים ישנו מתאם חיובי מובהק בינוני בין תשוקה מינית לדפוסי 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט'. בקרב נשים נשואות נמצא מתאם שלילי מובהק בין תשוקה מינית לדפוס 'שימור זהות'. בניתוחי רגרסיה של כלל המשתנים בניבוי כל דפוס, נמצא שהמשתנה 'זהות דתית' הוא המנבא המשמעותי ביותר של דפוסי 'שימור זהות' ו'שינוי זהות', והמשתנים 'נישואין' ו'נשים' הם המנבאים המשמעותיים של סגנון 'אי תחושת קונפליקט'. מכאן ניתן להסיק שהזהות הדתית מהווה את המרכיב המשמעותי ביותר בשימור או עזיבת הדת, ובנים רווקים חשים את הקונפליקט בצורה הכי משמעותית, ועל כן הם נאלצים לבצע את בחירתם בין 'שימור זהות' או 'שינוי זהות' על פי רמת זהותם הדתית.

בהמשך בדיקת ההשערה השנייה, הבוחנת את מרכיב רמת 'זהות האני' במכלול הקונפליקט, נמצא שהיא אוששה בחלקה, כיוון שגורם 'זהות האני' מהווה מנבא משמעותי רק בדפוס 'שינוי זהות'. דהיינו, מתבגרים בעלי רמת זהות גבוהה אינם מתחזקים בדת, או לא חשים קונפליקט, אבל בהחלט מתבגרים בעלי רמת זהות נמוכה עוזבים את הדת. בניתוח לעומק של גורם 'זהות האני' מתגלה שהוא אינו מהווה גורם ממתן (קובע מתי יופיע ה'שינוי זהות'), אלא הוא גורם מתווך (מסביר מדוע ה'שינוי זהות' מופיע).

בבדיקת ההשערה השלישית, הבוחנת את גורמי הזהות בקרב בוחרי דפוס ההתמודדות 'שימור זהות', נמצא שנשללה ברובה, למעט גורם הזהות 'משמעותיות וניכור', שמהווה גורם מנבא בעל מתאם חיובי חלש ל'שימור זהות'. מתוך הניתוח עולה שדווקא גורם הזהות 'הכרה חברתית' הוא המנבא הדומיננטי ביותר בניתוחי רגרסיה של 'שימור זהות'. מצד שני, על דרך השלילה, בבדיקת גורמי הזהות במבחני פירסון מתגלה שכל הגורמים במתאם שלילי מובהק ל'שינוי זהות'. כאשר המשמעותיים הם 'זהות פיזית' יחד עם 'משמעותיות וניכור'. דהיינו, לא רק לגורמי הזהות הפנימיים ישנה משמעותיות בעזיבת הדת, אלא גם לסביבה התומכת ולהכרה ואהבת הגוף יש משמעותיות בתהליך שימור או עזיבת הדת.

המחקר הנוכחי תורם להבנת תהליכים שמתחוללים בנפש של מתחבטים בקונפליקט בלתי ניתן לגישור, ובפרט בקרב מתבגרים דתיים בקונפליקט הדתי-מיני

‘צניעות’, ‘אהבה’, ‘בינו לבינה’, ‘איסור נגיעה’, ‘כבודת בת מלך פנימה’ - מילים אלו וחברותיהן חושפות ומטילות כאב, יאוש, אימה, תסכול וכעס - אצל המחנכים והמתחנכים כאחד. מילים שהן חלק ממלחמה אין סופית ללא תכלה, ללא תכלית ומגמה, וללא נצחונות (כמעט). “במלחמה הזו כולנו מפסידים. בכל דיון בנושא עם בני נוער (בגילאי ז'-ב ואף בוגרים יותר), עולה התחושה הברורה והכואבת, שזהו המחסום הגדול ביותר בפני הזדהות אמונית ודתית מקיפה. זהו הנושא הכאוב מכל, המנגיד והמתסכל. לא פחות מכך, זהו התחום שבו רבים ורבות מבחירי בנינו ובנותינו כושלים ונופלים - תוך תחושת תסכול וכאב מחד, ו'הכרח קיומי' (בלתי נשלט כמעט) מאידך". (מילוא, 2000)

מבוא

פיתוח הזהות בקרב מתבגרים ובוגרים צעירים כוללת בתוכה התבלטויות ובחירות, ניצחונות וכישלונות. זהו תהליך חקירה ארוך שבו הפרט לומד על עצמו וסביבתו (Flum & Kaplan, 2006). המתבגר הדתי מתמודד עם הבניית זהותו כשאר בני גילו, אך עליו מוטל בנוסף להתמודד עם מלחמה תוך-נפשית, שדורשת ממנו "כוחות רבים מאוד, והיא תמיד מלווה בחששות של בושה, פחדים ונקיפות מצפון", ועליו להחליט האם לממש את רצונותיו הגופניים בתחום המיני ו"לחטוא" למסגרת הדתית, או לשמר את זהותו הדתית ולהימנע ממימוש רצונותיו הגופניים (סולברג, 1996). לחלק מן המתבגרים קונפליקט "דת ומין" הינו חריף כיוון ששני הכוחות אינם מתפשרים, הגוף שבאופן טבעי מתמלא בהורמון הטסטוסטרון ודורש לתעל באופן מתמיד את תשוקותיו המיניות לכדי מעשה (Halpern, Udry & Suchindran, 1998; Ostovich & Sabini, 2005; Becker, 2008b). מהעבר השני, ניצבת הדת שאיננה מתפשרת ודורשת מהמתבגרים רווקים לחתור לחיי פרישות מינית מלאה עד לחתונה, מועד שנדחה בעידן הפוסט-מודרני לגיל מאוחר יותר (שכטר, 2000; שיינפלד, 2010). גם הנשואים מתמודדים עם קונפליקט דת-מין כיוון שנדרש מהם על פי הדת להיות נאמנים לבני זוגם באופן מוחלט, ומעשים מיניים או מחשבות מיניות יהיו קשורים רק לבן זוגם הנוכחי. נוסף על כך, המתבגר הדתי חי בתוך חברה דתית שרואה באל כמרכז הקיום ולא הדחף המיני (אנגלנדר ושגיא, 2013), ו"מענישה" את הסוטים מהנורמה (Koenig, 2001) – בתוך ה"קלחת" הזו נדרשים המתבגרים לגבש את זהותם, ולהחליט כיצד להגדיר את עצמם, באופן שיאפשר להם להתמודד עם הקונפליקט.

מטרת המחקר

מחקר זה מבקש לנבא מה גורם למתבגרים דתיים עם קונפליקט דת-מיני לאמץ דפוסי ההתמודדות שונים שעיקרם הוא: 'אי תחושת הקונפליקט', 'הפחתת הקונפליקט' ו'שימור זהות' (הסגנונות יתוארו להלן). במחקר נעשה ניסיון לנבא מהם הגורמים המשמעותיים המאפיינים את המתבגר שבוחר סגנון התמודדות כזה או אחר. על סמך סקירת התיאוריות והמחקר בתחום נבחרו שלושה מנבאים שונים. בראשונה, שני מנבאים שמתארים (יחדיו) את רמת הקונפליקט שבה מצוי

המתבגר: א) החשיבות הסובייקטיבית לדת, עד כמה היא פנימית ומהווה מרכיב חשוב בזהות המתבגר. ב) רמת התשוקה המינית לביצוע מעשים בעלי אופי מיני. ומשתנה שלישי נבחר על מנת לנבא האם למרות הקונפליקט יצליח המתבגר לשמור על זהותו הדתית: ג) רמת השגת "זהות האני", על פי גישת הגורמים של צוריאל (Tzuriel, 1984; צוריאל, 1990).

המשתנה השלישי, אף שאינו קשור באופן ישיר לקונפליקט, נבחר לאור מחקרים רבים שהציגו את "משיגי הזהות" על פי הטיפוגרפיה של מרשה (Marcia, 1966, 1980) כגבוהים משאר מיצבי הזהות ב: הערכה עצמית, הישגים תחת לחץ, מיקוד ושליטה, שימוש באסטרטגיות טובות יותר, בטחון עצמי בקבלת החלטות, שימוש מופחת במנגנוני הגנה ונטייה רבה יותר לכבד סמכות וערכים (Cramer, 1997; Marcia, 1966, 1980; Bounce, 1978b; Blustein & Philips, 1990; Kroger, 1996).

במידה ו'זהות האני' תמצא כמשתנה מתווך (מסביר) בין רמת הקונפליקט לבחירת דפוס התמודדות, הרי שרמת 'זהות האני' קשורה לאופן ההתמודדות של מתבגרים דתיים עם הקונפליקט דתי-מיני. בהתאם לכך ניתן יהיה להציע לבנות תוכניות במגזר הדתי להעצמה אישית וזהותית, בדומה לתוכניות לפיתוח זהות שהוצגו בעבר (בירגר, 1996), כדי לאפשר לפרט למידה והכוונה בהתמודדות עם הקונפליקט, ולאפשר לו לאמץ דפוסי התמודדות שמתאימים לו יותר. מימוש התוכנית עשויה להוות הקלה משמעותית למתבגרים ומבוגרים צעירים שחווים תקופה זו כתקופה קשה ומלחיצה.

סגנונות התמודדות בקונפליקט

מתבגרים דתיים רבים מתקשים להתמודד עם הדחף המיני, עקב איסור התורה המאלץ אותם לבצע בחירה בין דחף התשוקה המינית לזהות הדתית (שכטר, 2000; גודמן, 2006; אפרתי, 2012). קונפליקט זה הינו אחד מקונפליקטים רבים שעומדים מתמודד המתבגר, ובדומה לכל קונפליקט בגיל ההתבגרות הוא עלול לגרום לערעור האיזון הפסיכולוגי והפרת תחושת הרציפות שנבנתה עד כה (להרחבה ראה בפרק הזהות להלן). ערעור זה מאיים על הזהות ועשוי להוביל את המתבגר לתהליך של בירור הזהות הקיימת (Kerpelman & Lamke, 1997; Bosma & Kunnen, 2001), ולחפש דרכים שונות להתמודדות עם הקונפליקט (ניסן, 2010; Baumeister, Shapiro & Tice, 1985).

בסקירה ספרותית נמצאו מגוון רחב של סגנונות התמודדות שונים עם קונפליקט (לפירוט מלא של מגוון דפוסי ההתמודדות ראה בנספח א). לצורך עבודה זו הסגנונות חולקו על פי שני צירים (לוח 1): ציר המטרה, וציר "אופן ההתמודדות".

הציר הראשון: מטרת ההתמודדות. מהי המטרה שאותה מבקש המתבגר להשיג בהתמודדות על זהותו (שכטר, 2000. עמ' 225 'מודל בחירת זהות'). בהתמודדות אותרו שלוש מטרות עיקריות:

1. 'שימור זהות' - התיאוריה הקלאסית של בחירת זהות טוענת שהמניע העיקרי של המתבגר הינו "פיתוח זהות" מובחנת. דהיינו, אינטגרציה והכרעה בין חלופות תחת אילוצי הקונפליקטים

שעימם הוא מתמודד, תוך מחויבותו לזהותו (Erikson, 1968; Marcia, 1966, 1980). בסגנון זה המתבגר מעמיק בזהותו (Flum & Blustein, 2000; Soenens & Vansteenkiste, 2011) או מסיח את דעתו מהקונפליקט (להד, 1993, 2000), במטרה לייצר זהות קוהרנטית ורציפה.

2. 'שינוי הזהות' - תיאוריות זהות מאוחרות, גורסות שזהות יכולה להיות "זהות פתוחה" שלא מחויבת לחברה ובנויה על הזדהויות פנימיות שונות ומגוונות, זהות שמבוססת על אינטגרציה של הזהות והקונפליקטים שבה, במסלול זה המתבגר משנה (Waterman, 1982; Waterman, 1983; Archer & Pratt & Foreman, 2000) במטרה לייצר לעצמו זהות אינדיבידואלית שנוח לו עימה.

3. 'אי תחושת קונפליקט' - תיאוריות פוסטמודרניות רדיקאליות טוענות שאין מקום לקונפליקט בזהות (לם, 2002; Kahane, 1997; Lemert, 1977), ויש לקעקעו מייסודו (Baumeister, 1997), או שקונפליקטים אינהרנטיים לזהות ואינם צריכים להעלות תחושות דחק (ניסן, 2007). אפשרות נוספת בדפוס זה, הינה אי תחושת הקונפליקט בעקבות אי הכרתו (אפרתי, 2012) או הכחשתו (Wang, 1989; Stanley, 2001). למעשה, במסלול זה המתבגר איננו חש תחושות דחק העולות מהקונפליקט כיוון שהוא לא מכיר בקונפליקט.

הציר השני: אופן ההתמודדות. הציר השני נבנה מתוך ראייה שפיתוח הזהות נע מהתקדמות לנסיגה בשינויים מחזוריים במיצבי הזהות (Stephen, Fraser & Marcia, 1992), בתגובה להתמודדות לאורך החיים בתגובה לקשיים ומשברים בחיים (צוריאל, 1990), תוך התמודדות עם שני המימדים: מחויבות ומשבר (Marcia, 1966, 1980). ראה בנספח א. לפירוט גישתו של מרשה). מהו **אופן ההתמודדות** שאותו מבקש המתבגר לבצע: האם לפתח/להסיג את זהותו (קרי, המחויבות), או האם לפתח/להסיג את הקונפליקט (קרי, המשבר).¹

¹ הציר לא נדגם במסגרת מחקר זה, ונעשה לשם נוחות הצגת הסגנונות. אך ישנם תימוכין חלקיים שיוצגו לאורך המחקר.

		מטרת ההתמודדות עם זהות קונפליקטואלית		
		אי תחושת קונפליקט	שינוי זהות	שימור זהות
אופי ההתמודדות עם זהות קונפליקטואלית	פיתוח הזהות	[1] זהות פלורליסטית [2] הבניית עקרון-על (הרחבת הזהות והכללת הקונפליקט)	[8] מורטוריום [9] זהות חדשה (מעבר לזהות א-קונפליקטואלית)	[13] אקספלורציה לעומק (העמקת הזהות)
	הסגת הזהות	[3] זהות דפוזית [4] חוסר עיבוד מאפייני הזהות	[10] ערעור זהות קיימת (נסיגה מזהות קונפליקטואלית)	[14] סגירות מוקדמת אישית [15] סגירות מוקדמת חברתית (עצירת פיתוח הזהות)
	פיתוח הקונפליקט	[5] זהות רכה - חשיבה פלורליסטית (הבנה שקונפליקט אינהרנטי לזהות)	[11] ניהול זהויות (נתינת מקום לזהויות שונות ע"פ הקונפליקט)	[16] תיעול הקונפליקט [17] הריגוש בדיסוננס [18] בושה, אשמה, התייסרות (התמקדות בקונפליקט)
	הסגת הקונפליקט	[6] חוסר רלוונטיות של מושג הקונפליקט [7] הכחשת הקונפליקט (הסרת הקונפליקט כשלעצמו)	[12] ניתוק מרכיבי זהות קונפליקטואליים (הסרת הקונפליקט מהזהות)	[19] הדחקת הקונפליקט [20] עיסוק במסיחי קונפליקט (הסרת הקונפליקט בדחייתו)

תרשים 1: קטגוריזציה של סגנון התמודדות עם זהות קונפליקטואלית

כאמור, מטרת המחקר הוא להבין טוב יותר את מטרת המתבגר בבחירת מטרת ההתמודדות (הציר הראשון במודל). הנחת המחקר התיאורטית היא שדפוס ההתמודדות שיבחר בו המתבגר הינו תוצאה של גורמי הקונפליקט. לשם כך זוהו שלושה גורמים שיוצגו להלן, המתארים את המשתנים של הקונפליקט והזהות של המתבגר: א. הקונפליקט המורכב מהזהות הדתית של המתבגר בחתך האוכלוסייה היהודית (רצף מחילוני לחרדי), ועד כמה הזהות הדתית מהווה חלק משמעותי בזהות המתבגר; לבין רמת התשוקה של המתבגר למעשים מיניים; והמשתנה השלישי המתווך – 'זהות האני' והקשרו אל מתבגרים דתיים. להלן אסקור את הספרות בנושאים אלו.

זהות דתית (Religious Identity)

הגדרת זהות דתית

זהות דתית הינו מושג סבוך, כיוון שקודם לכן ישנו צורך להגדיר מהי "דת". אמונס (Emmons, 1999) בסקירה מקיפה על הפסיכולוגיה של הדת מונה 17 נושאים שניתן לקטלגן תחת "דת", ביניהם: ערכים, עמדות, אמונות, פרקטיקה, פונדמנטליזם, רוחניות, מיסטיקה וכו'. ולבסוף טוען שדולהיט (Dollahite, 1998) הציג את ההגדרה הטובה ביותר לדת, שמורה: הדתות מושרשות

במסורות סמכותיות ורוחניות, שמתעלות את האדם למציאות גדולה יותר מהמסגרת שבה הוא חי. במחקר זה שעוסק בפן הקונפליקטואלי של הדת, נבחר להתייחס ל"זהות הדתית" כיחס הסובייקטיבי של המתבגר כלפי הדת. עד כמה היא חשובה לו וממלאת את חייו, ולא העיסוק ובאמונה בטקסיות הפורמאלית וקבלת אידיאולוגית הדת. מתוך ראייה ששמירה על הדת מתוך הזדהות פנימית עם הדת מובילה לזהות דתית יציבה (Luyckx, Goossens, Soenens & Beyers, 2006b). מספר חוקרים עסקו באופן שבו הדת ממלאת תפקיד בחיי המאמין, האם היא חלק מהותי מחייו, או ממלאת תפקידים אחרים. אלפורט (Allport, 1950; Allport & Ross, 1967) מבדל בין "אוריינטציה דתית פנימית" (Intrinsic orientation religiosity) שהינה קבלת המסגרת הדתית בגין הפנמת הדת, כחלק מתהליך גיבוש הזהות (Fulton, 1997), לבין "אוריינטציה דתית חיצונית" (orientation Extrinsic religiosity) שהינה קבלת המסגרת הדתית כאמצעי למטרה אחרת, לדו': סמל סטאטוס, ביטחון אישי, שיוך למסגרת חברתית דתית (Genia & Shaw, 1991), שימוש כמנגנון הגנה לאגו (Kahoe & Meadow, 1981). תהליך דומה מצא קלמן (Kelman, 1998) באוריינטציות של השגת הזהות היהודית, בין זהות אובייקטיבית שתלויה בזהות האתנית שלתוכה המתבגר נולד, לזהות סובייקטיבית שאותה המתבגר הדתי מגלה לאורך התפתחותו. גם בית הלחמי (Beit Halkhmi, 1991) טען שרוב המתבגרים הדתיים לא התפתחו בזהותם הדתית, אלא גדלו לתוך מציאות כזו, והם מקיימים את הריטואל הדתי כחלק מהקונפורמיות החברתיות. ועקנין (1990) הסיק במחקרו שחלק ניכר מהמתבגרים אינם מקיימים דיאלוג פנימי בנושא זהותם הדתית. לעומתם, טוען פישמן (2002) שיתכן שדעתם של ועקנין ובית הלחמי משקפת את הנעשה בעולם המערבי ובחלק מהנוער בישראל, אך בהקשר לנוער הדתי בישראל, לאור ממצאיו (1998, 2000) בסקירות אמפיריות וראיונות עם מתבגרים דתיים ודתיים לשעבר, ישנו קשר חיובי ומובהק בין רמת הזהות הדתית לבין רמת הזהות הכללית, והן המתבגרים שגדלים בתוך מערכת דתית והן החוזרים בשאלה, עוסקים בזהותם הדתית כחלק מגיבוש הזהות הכוללת. קניאל (1998) מקבל את שתי הגישות באומרו שישנם כאלה שבחרים בדתם מתוך בחירה חופשית מלאה, ויש "כאלה התופסים עצמם כדתיים עקב זרם החיים שגרר אותם", הבדלים בין המתבגרים נובע מחשיבות הזהות הדתית שמייחס המתבגר לזהותו במדרג הזהויות. שיכלול של תפיסה זו מציג ניסן (2010) שמונה חמש רמות שונות של השתייכות לקבוצה, תוך התייחסות לזהות הדתית: תחושה של שייכות, הכרה של שייכות, קבלת קונפורמיות של הקבוצה, אישור ואימוץ זהות קבוצתית כרכיב בזהות האישית ועיצוב הזהות האישית לאור הזהות הקבוצתית.

הקונפליקטואליות בזהות הדתית של המתבגר הדתי לאומי

למהותה של הציונות הדתית, שורשיה ההיסטוריים, מפעליה, זרמיה השונים, המוסדות שבהם מתחנכים בוגריה, ניתן לעיין במחקרים רבים (ליבמן, 1982; פישמן, 1990; סלוי ובר-לב, 1993; שוורץ, 1996; שכטר, 2000; טלמון, 2002). למושגו ומהותו של האדם הדתי לאומי כפרט נשתמש בהגדרתו של שוורץ (2009) "האדם החדש של הציונות הדתית שואף לאמץ את המודרנה מתוך שמירת זהותו הייחודית, ומוכן לקבל עליו את ההשלכות הדיאלקטיות של המפגש הטעון בין עולם מודרני למחויבות דתית" (שם עמ' 163). מעצם הגדרתו הדתי-לאומי נמצא בתוך דואליות, הוא

מייצג גם "דתיות" וגם "לאומיות". חייו הם הרכבה של קונפליקטים הבאים לידי ביטוי בעולמו המעשי, הזהותי והיחס לתרבויות אחרות (גרוס, 2003). בר לב (1994) מונה 13 סיבות שונות מדוע המתבגר הדתי מתקשה לשמור על זהותו הדתית, ומבקש לעבור לזהות יותר "חילונית". מתוכן ניתן למנות מספר סיבות הקשורות לעניינו של נושא מחקר זה: 1. חזון האטופי של מדינת הלכה הופך לפחות ריאלי, והמדינה ומוסדותיה מייצגים את החברה החילונית. 2. פירוד של חברת המתבגרים לבין חברת המבוגרים מחזיקי המסורת. 3. תנאי חיים כלכליים מיטביים יוצרים את "עידן הפנאי" שהחדירה ערכי תרבות המוניים, בעוד שהמשקל המשמעותי של המוסדות הדתיים פחת. 4. תהליך המורטוריום מתחזק ומתארך עד הצבא, החשיפה לאורך חיים חילוני הוא גבוה בצבא, בטיולי חו"ל, תרבות הפנאי. בעוד שהלחצים הביולוגיים דוחקים. 5. דפוסי החיזור משתנים, ובמקום "השדכן המסורתי" הרואה את צרכי ההורים בזיווג (שמירה של בני הזוג על המסורת), תופסת ההכרה בבחירת בן זוג המבוססת על בחירה חופשית ואהבה רומנטית ששמה את סיפוק צרכיו של המתבגר במרכז.

בהתייחסו אליו, אך בשונה ממנו מונה גודמן (2006) 12 גורמים המשפיעים על שינוי תרבות בני הנוער הדתיים לאומיים. מתוכן ניתן למנות מספר סיבות הקשורות לעניינו של נושא מחקר זה: 1. במדינת ישראל התפתחה ליברליזציה של הצבת שלטון דמוקרטי כערך מול לאומיות יהודית. העמדת ערך האדם במרכז ורווחתו על חשבון ערכים אחרים. 2. האינטרנט כתקשורת המונים, הנעדר מחויבות, גבולות וזהות. כמו כן, תקשורת המשודרת הינה רדודה ופונה לרבדים הנמוכים של החיים. 3. ערכים שבהם דוגלת הציונית הדתית כהתיישבות והתנדבות נתפסים בציבור הכללי כערכים אנכרוניסטיים, ותהליכים תוך לאומיים גרמו לירידת תחושת "גאוות היחידה" בקרב המתבגרים. 4. חשיבה פוסט מודרנית מורה שאין אמת שלאורה נכון וראוי לחנך. "הסביבה הפוסט-מודרנית משדרת מסרים הסותרים את החינוך הדתי באשר הוא".

גם קניאל (1988) סוקר בהתפתחות הזהות הדתית את "אי ההתאמה בזהות הדתית" של המתבגר הדתי לאומי. מחד, ערכים כמו הומניסטיות והאדם במרכז הינו אבן יסוד בבתי הספר שמבקשים להגיע שכל תלמיד יגיע ל"הגשמה עצמית", מול הדת הדורשת את האלוקים במרכז. ההשתתפות בהקמת המדינה ואתגריה וקבלת סמכותה מול סמכות ההלכה. המתבגר הדתי נמצא "בין שתי ההמיספרות של הזהות הדתית" יש תנועות תזזיות של סתירות כאלקטרון מופרע הנע בין קטבים "בתווך בין העולם החילוני, התרבות והתקשורת השלטת, לבין העולם החרדי שדורש הקפדה יתירה על המצוות, כפייה דתית, תפיסת המדינה כהמשך הגלות. יתר על כן, עידן התקשוב מהווה מאיץ ומנגיש את הסתירות למול פתחו של המתבגר. וחיפוש "חוויות מרגשות במכנה המשותף הנמוך ביותר: ריגושים, מין, אלימות ואימה". בהתאם למידע הרב שמגיע למתבגר הוא איננו מסתפק בהסברים "ככה זה", או "שכשתגדל תבין", אלא הוא דורש תשובות מספקות ובעלות משמעות. קונפליקטים אלו מאלצים את המתבגר לפשר את הדיסוננס הקוגניטיבי למצב הרמוני על ידי שלוש אפשרויות: א. "זהות דתית מצומצמת" - ניתוק האלוקים מהדת, ושמירת אורח חיים דתי עקב התועלתיות בערכים הדתיים בעיקר בחינוך הילדים. ב. "זהות דתית בינונית" - אמונה שההלכה הדתית הינה קובץ חוקים החל רק בתחום הדת, ואין לה נגיעה לתחומי החיים האחרים. לכן, כשם שרופא הוא מומחה לתחום הרפואה, הרב הוא מומחה לתחום הדת, ואין לערבב בין התחומים. ג. "זהות דתית מקיפה" הכללת ההלכה על כלל תחומי החיים "קיימת טוטליטריות הלכתית, ולכל

שאלה אנושית יש תשובה בהלכה. מכאן גם ההשענות המלאה על דעתם של רבנים (דעת תורה) כמורי הלכה לכל תחומי החיים מפתחת עסק ועד ניתוח לב פתוח".

תשוקה מינית (Sexual Desire)

הביולוגיה של התשוקה מינית

המערכת האנדוקרינית בגוף האדם, הינה המערכת שאחראית על השינויים בגוף האדם. המערכת הינה אוסף של בלוטות (כדו': בלוטת יותרת הכלייה, בלוטת התריס ועוד) המשתמשת בהורמונים כשליחים להעברת הפקודות בין איברי הגוף. את ההורמונים המערכת מפרישה אל הדם, וכך ההורמונים "מטיילים" בגוף האדם עד שהם מגיעים לאיבר שאליהם הם צריכים למסור את ההודעה. האיבר המבוקש (איבר מטרה) מזהה את ההורמונים שמיועדים לו במערכת הדם, קולט את ההורמונים לתוכו ופועל על פיהם.

האחראי על המערכת האנדוקרינית הינו ההיפותלמוס (אזור במוח הביניים) שאחראי במוח על שלל תפקידים, שעיקרם ויסות הגוף (הומאוסטאזיס), לכן תפקידו להגיב למידע על גירויים עצביים שהוא מקבל, כדו': רעב, צמא, קור, גירויים מיניים ומצבי לחץ. ועל פיהם לפעול. אחד מהתהליכים שהוא אחראי עליהם הינו תהליך ההתבגרות. את פקודת ההתבגרות הוא שולח בזמן הראוי על ידי שליחת הורמונים הגונדוטרופינים (GnRH) שמפעילים את בלוטת יותרת המוח (היפופיזה. Pituitary gland), שהיא בתורה משחררת את ההורמונים: הורמון הצהבה (LH – Luteinizing hormone) והורמון מגרה זריק (FSH – Follicle Stimulating Hormone) שמפקחים על פעילות אשכיי הגבר, ופעילות השחלות באישה.

אצל הגברים הורמונים אלה יגרמו להתפתחות איבר הרבייה, ויצירת ההורמונים האנדרוגנים באשכים: האנדרוסטרון והטסטוסטרון (Testosterone), שגורמים להתפתחות הגוף: צמיחת שיער, התפתחות שרירים ושינוי קול. אצל הנשים השחלות יוצרות את הורמון הפרוגסטרון שמזרז הכנת הרחם להיריון, וגם את הורמון הטסטוסטרון (בשיעור נמוך פי כמה מזה של הגברים) שמכין את הגוף לרבייה בזמן הביוץ. רמות גבוהות של הטסטוסטרון בדם גורמות גם אצל נשים להשפעות פיזיולוגיות כגון: הצמחת שיער יתר, השמנה ואקנה (טיאנו, 1997; פוטשניק, 2013).

רמת ההורמון הטסטוסטרון של הגבר והאישה בדם משפיעה באופן ישיר על התשוקה המינית או המוטיבציה לביצוע מעשה מיני (בריזנדיין, 2013; Reis & Abdo, 2014). את ההוכחות לקשר הישיר בין עניין מיני לרמת ההורמון הטסטוסטרון בדם ניתן למצוא ב: רמת עניין מיני נמוכה בגברים שעברו עיקור או סירוס, בפושעי מין שנוטלים תרופות שמורידות את רמת הטסטוסטרון בדם מקבוצות אנטי-אנדרוגן (Anti-androgens), ובחולים החולים במחלות הפוגעות ברמת הטסטוסטרון. מאידך את הרמה המינית המוגברת לנוטלים תוספי טסטוסטרון (Crooks & Baur, 2005).

תשוקה מינית כמניע ביולוגי

פרויד (2003) ב"שלוש מסות על התיאוריה של המיניות" עסק בתשוקה מינית כשניתח את כוח הליבידו (Libido), כחלק מהמודל הגנטי, אך כוונתו למושג יותר רחב של יצרים הדורשים סיפוק ומימוש. הליבדו הוא כוח שמלווה את האדם מהולדתו שדוחף אותו לממש את עקרון העונג (Pleasure principle), שבא לידי ביטוי באזור ארוגני (Erogenous zone) בגוף, איזור שמשתנה מהינקות עד גיל ההתבגרות. פרויד קבע שלילד בילדותו ישנם אינסטינקטים מיניים, אך בגיל הבגרות דחפים אלו מוצאים אובייקט להתממש, באיברי הרבייה. תהליך זה מתחיל בגירוי חזותי או אינטר-נפשי שגורר התרגשות המינית (sexual excitement) שמתבטא בביטוי נפשי של מתח לא נעים, וביטוי גופני של הכנת איברי הרבייה. התהליך מתחיל ב"סתם" וכל בקשתו להפחית באופן מיידי את המתח ולספק את היצר, מבלי להישמע למציאות או להיגיון. התהליך מסתיים לאחר פריקת התוצרת המינית, המולידה תחושת שביעות רצון, הסתלקות המתח וכיבוי הליבידו. במאמר מאוחר יותר "דחפים וגורלותיהם" (1988) הוא מפרק את הדחף המיני לארבעה מרכיבים: 1. הדחיפה – הכוח המניע לדחף. 2. המטרה – סיפוק או פורקן של מתח. 3. האובייקט – האמצעי שעליו ניתן "מתלבשת" המטרה, אין הוא חשוב כשלעצמו, אלא הוא נועד להיות אובייקט למימוש הפנטזיה, או בלשונו שלו "הדחף המיני הוא ככל הנראה בלתי תלוי בראשיתו באובייקט שלו, ובלי ספק אינו חב את היווצרותו לקסמיו של זה". 4. המקור – הדחף שיוצא מהאזור הארוגניים לאחר המימוש חוזר אליהם.

גם קינסי (Kinsey, 1948) כפרויד התייחס לתשוקה המינית כמתח הנצבר בגוף עד לשחרורו באמצעות אקט מיני. סינגר וטוטס (Singer & Toates, 1987) לעומתם סברו שאין מטרת התשוקה המינית לפרוק את המתח שבמניעתה, אלא היא כשלעצמה רדיפה של הנאה.²

אודות החשיבות שמייחסים בני אדם בנושא המיני ניתן ללמוד מסקר עולמי שהשתתפו בו למעלה מ-27,000 מ-32 מדינות שנערך על ידי חברת התרופות פייזר (Laumann, 2006), בישראל השתתפו במחקר 505 מרואיינים בגילאי 40-80, 252 גברים ו-253 נשים. לשאלה "עד כמה חשוב לך המין בחיים באופן כללי" ענו כי הוא חשוב/חשוב מאד 84.6% מהחרדים, 51.8% מהדתיים, 65.8% מהמסורתיים, 62.7% מהחילוניים. על השאלה "באיזו תדירות אתה חושב על מין?" ענו הגברים והנשים במידה שווה 13% חושבים על מין כל יום, 35% חושבים על מין פעם אחת או מספר פעמים בשבוע, ו-20% חושבים על מין פעם אחת או מספר פעמים בחודש. בחלוקה לפי מגזרים נמצא ש-33.3% מהחרדים חושבים על מין כל יום או מספר פעמים ביום, 9.6% מהדתיים, 20.1% מהמסורתיים ו-27.2% מהחילוניים. מהצד השני לשאלה "האם בשנה האחרונה חוויתם חוסר עניין מיני?" השיבו בחיוב 22.2% מהחרדים, 54.5% מהדתיים, 43.6% מהמסורתיים, 48.5% מהחילוניים.

² שתי גישות אלו תואמות לשתי תיאוריות ההנעה, הראשונה דוגלת בתיאוריית הפחתת הדחף (Drive reduction theory) הטוענת שברגע שמופר השיווי משקל הביולוגי (הומאוסטזיס), נוצרת תחושת אי נוחות או כאב, המעוררת דחף לספק את החוסר כדי לאזן את הגוף. הגוף מניע את עצמו כדי להפחית את הדחף באמצעות סיפוקו (Hall, 1943). הגישה השנייה דוגלת בעקרון עוררות אופטימלית (optimal arousal) הגוף מבקש להגיע תמיד לעוררות ולחיפוש גירויים (הטרוסזיס), אך לעיתים העוררות גבוהה לאור שעמום או מחסור בגירויים, ולעיתים העוררות נמוכה לאחר פעילות נמרצת או התרגשות רבה (Hebb, 1955; Leuba, 1955).

הקונפליקט בעיסוק בתשוקה מינית

קונופקה (1984) טוען שהמתבגר עסוק בתחום המיני באופן שממלא את כל הווייתו, עיסוק זה מעלה בתוכו קונפליקטים, מכמה סיבות: המפל ההורמונאלי בדם שעומו מתמודד המתבגר גורם למתח, מתח השואף לפורקן שזר לו, וכולל מחשבות שהוא אינו רוצה בהן. הוא מופתע מהתשוקה שלו לביצוע מעשים מיניים, עד שהוא תמהה לעצמו "האם נהפכתי לסוטה מין?!". (בריינדיין, 2013 עמ' 61). חוסר האיזון בדחפיו המיניים גורמים למתבגר להרגיש מרומה "כאילו יש בהתבגרות כדי להציע לו התאמה בין האובייקט המיני לדחף היצרי, אך משום מה אין הדברים מתרחשים" (טיאנו, אפטר, הטב וויצמן, 1997 עמ' 127), או אשמה ובושה על כך שנדרש לנושאים אלו (סולברג, 1996; 2007). בנוסף, יש שטענו שהוא חש אשמה על כך שסטה מנורמות הקבוצה והשיח ההגמוני (פוקו, 1996; זיו, 2008); מבזבז את זמנו בחוסר מעש תועלתני; ופוגע בקיום הטבעי של החברה הדורשת מהמתבגר לשמור את כוחותיו המיניים כחלק ממטרתו "לפתח את האלטרואיזם על חשבון האגואיזם" (בנאי, 1948 עמ' 37). בנוסף, יש הטוענים שאצל מתבגרים ומתבגרות ישנו קושי בעיסוק בנושא – עקב "המוסר הכפול" – הנער נדרש מסיבות חברתיות להוכיח את "גבריותו" לסביבתו ולעצמו על ידי ביצוע מעשים בעלי אופי מיני גם אם אינו חפץ בכך (Mac an Ghail, 1994), ומאידך, נערה שחפצה לעסוק בעניינים מיניים נחשבת כנערה פרוצה שסרחה מדרך הישר (Tolman, 2002; נרדי ונרדי, 1992; Delemont).

הקונפליקט הדתי בעיסוק בתשוקה מינית

הנושא המיני מהווה קונפליקט עבור כל מתבגר, עד כדי תחושת פיצול בנפשו של הנער, כאמור לעיל (טיאנו ואחרים, 1997), יתר עליו המתבגר הדתי, שאין לו מסגרת "למש" את צרכיו המיניים. זאת, כיוון שכל עיסוק מיני עצמאי (אוונות) הינו אסור. לאור כתבי המקובלים אוונות בקרב גברים נחשב כחטא שאין לו כפרה (פכטר, 2007). בקרב נשים אין הוא אסור מבחינת הלכתית פורמאלית, אלא הוא אסור כחלק מהמסגרת החברתית הדתית (אנגלנדר ושגיא, 2013), וכל עיסוק מיני זוגי לפני החתונה, בין לגברים ובין לנשים, מהווה חטא ואיסור דתי (שכטר, 2000; Grumet, 2008; Zalberg, 2009; שיינפלד, 2010; Schachter, 2014). גם בפן החברתי המתבגר מתמודד עם חסימת היצר המיני: החברה הדתית רואה את האדם כפוף לאלוקים ולא כפוף לתאוות גופו "העולם הזה נועד לעבודת ה', ולא לחגיגות של יצרים" (אנגלנדר ושגיא, 2013. עמ' 93), והאדם הדתי חושש מסטייה מהנורמות החברתיות ו"ענישה" של החברה כנגדו (Koenig, 2001). עד כדי כך המתבגר הדתי חושש מעיסוק בתחום המיני, עד שאפילו המחשבה על אי ציות ההלכה גורם לתחושות אשמה ונקיפות מצפון (רוזנפלד, 2009). מצד שני, ניתן למנות תהליכים רבים שמאיצים את הלחץ אצל המתבגר למימוש תשוקות לא במסגרת ההלכה. שטין (2008) טוענת שישנם תהליכים עולמיים שמעודדים יחסים קדם-נישואין למימוש התשוקה לא לשם רבייה והולדה, בעקבות תפוצת אמצעי מניעה, וגם מערכת החינוך ורבים מהמבוגרים רואים במעשים מיניים כבעלי פוטנציאל סיכוני ומעדיפים להימנע מעיסוק בתחום זה, ולכן המידע בנושא אינו מועבר בצורה מסודרת אלא דרך קבוצת השווים או צפייה בתכנים פורנוגרפיים. גם סולברג (1996) מציג את "המוסר החדש" המנתק יחסים אינטימיים מהקמת משפחה, תודעה שמעודדת

צעירים לקיים יחסי מין לשם הנאה גרידא, ומעצימה את הקונפליקט של המתבגר הדתי. בנוסף, בימינו הנגישות הוירטואליות לתכנים מיניים הינה נגישה וזמינה למתבגר באופן משמעותי מבעבר (אפרתי, 2009), וצפייה בתכנים מיניים דוחפת להתנהגות מינית (Bonino, Ciairano, 2008; Rabaglietti & Cattellino, 2006; Peter & Valkenburg, 2008), או כמאמר התלמוד על המתקשה להתמודד מול יצר המין כאשר הוא מובל לפיתחו "משל לאדם אחד שהיה לו בן, הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס [ארנק] על צוארו והושיבו על פתח של זונות. מה יעשה אותו הבן שלא יחטא?!" (ברכות לב ע"א). יתר על כן, תופעת "הרווקות המאוחרת" פושה בקרב המגזר הדתי, תופעה שמשמעותה שדתיים רבים אינם מוצאים בני זוג עד גיל מאוחר ולמעשה המתבגר הדתי נשאר בלי שום אפשרות למימוש תשוקותיו המיניות ("פיתו בסילר") (נהרי, 2007; אנגלברג, 2009). אף התלמוד הבבלי הכיר בקושי הרב של הרווק לא לחטוא, עד שנאמר "שלשה הקב"ה מכריז עליהן [לשבח] בכל יום, על רווק הדר בכרך ואינו חוטא" (פסחים ק"ג ע"א).

אך לא רק רווקים ורווקות מתמודדים עם הקונפליקט דתי-מיני, גם הנשואים והנשואות חווים קונפליקט זה. התורה רואה כדבר מגונה ופסול כל קשר בין גבר נשוי עם נשים אחרות מלבד אשתו, ולהיפך. הדת מחייבת באופן טוטאלי (מחשבה, דיבור ומעשה) את הנשוי לבן זוגו, ואף מגבילה את הקשר הפיזי ביניהם לזמנים מסוימים (דיני הרחקות), ולנשוי כל סטייה מדרך התורה מהווה קונפליקט נפשי ותחושת בגידה בערכים שהוא אמון עליהם, ואף כלפי החברה הדתית שבה הוא מצוי שמחויבת לערכים אלו.³ נשואים ונשואות שמקיימים קשר שלא במסגרת הנישואין נידון כבר בספרות המקראית (ויקרא כ"ג, משלי ל"ב) והתלמודית (סוטה מח ע"א; קידושין סו ע"א) כחלק מהעיסוק בבגידה ובניאוף, עיסוק שמלמד שאף נשואים ונשואות מתמודדים עם הקושי ביצר המיני, עד שאמרו חכמים אפילו בשבח אישה רעה "דיינו שמגדלות את בנינו ומצילות אותנו מן החטא" [הרהורי עבירה], ומן העבר השני אין מאמינים לאישה שטוענת שזינתה תחת בעלה "שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר, ומקלקלת על בעלה" (נדרים צ ע"ב). בבחינת הקונפליקט הדתי-מיני בקרב נשואים יהודים נמצא רק בעניינם של הומאים דתיים נשואים שמתמודדים עם האיסור ההלכתי של משכב זכר (זבולון, 2015; זק, בדפוס), אך הקונפליקט נידון בהרחבה סביב כמרים שאף על מחויבותם לדת הם מתמודדים עם מחשבות מיניות או בוגדים ממש. בביטאון Leadership שמיועד לקהילה הנוצרית שהוקדש כולו למתח בין הדת והמין פורסם סקר אנונימי שנערך בקרב 1000 כמרים פרוטסטנטים בארה"ב מתוך 300 שענו נלמד שהנושא המיני הוא הקונפליקט הקשה ביותר שעימו מתמודדים הכמרים, ו77% מהכמרים הודו שהתנהגו באופן "לא הולם" מיני ו12% הודו שקיימו יחסים מחוץ לחיי הנישואים. וסקר נוסף שנערך לכמרים בדימוס, 66% הודו שחשבו על מעשה בגידה, 45% הודו שהתנהגו באופן "לא הולם" מיני ו23% הודו שקיימו יחסים מלאים מחוץ לחיי הנישואים (Muck, 1988).

סיבות נוספות שהקונפליקט מהווה הכבדה על המתבגר הוא מרכיב המכונה אצל קונן ובוסמה (Kunnen & Bosma, 2000) "מידת הרצינות של הקונפליקט" (the seriousness of a conflict). דהיינו, ככל שהאדם מתמודד עם יותר קונפליקטים לכל קונפליקט ישנו יותר משמעות, והקושי

³ ייתכן שחסר דת יחוש במימוש תכנים או מעשים מיניים שלא קשורים לבן זוגו פגיעה במוסריות או בקשר ביניהם (נרדי, 1996), אבל לאדם דתי נוסף המימד של הפגיעה בציווי האלוקים.

המצטבר איננו גדל בגידול חשבוני אלא בגידול אקספוננציאלי. אזי המתבגר הדתי שזהותו עמוסה קונפליקטים (כדלעיל) הקושי דתי-מיני מהווה הכבדה נוספת (שטיינברגר, 2008). בנוסף, המתבגר הדתי מחויב להתמודד עם יצר המין, הוא מחויב להתחתן על פי ההלכה, ולקיים יחסי אישות עבור הולדת צאצאים – כך שהאפשרות לפרוש מן היצר המיני, ולהתנהג כנזיר סגפן אינה אפשרית לדתי ביהדות והוא חייב להתמודד בסוגיה זו "לא החיוב המלא של מיניות אפשרי בפניו, גם לא השלילה המלאה שלה" (מנוסי, 2004).

מתח בלתי נסבל זה, של התשוקה המינית מצד אחד, והאיסור הדתי מנגד – דוחקים את המתבגר לקונפליקט ומאבק פנימי מול האל (Exline & Rose, 2005) ומצריכים ממנו לחפש פתרונות כיצד להתמודד עם הקונפליקט.

בהתמודדות מול הקונפליקט עקב התשוקה מינית פישרמן (Fisherman, 2008) מצביע על כך שלבנים דתיים בגיל ההתבגרות ישנה תשוקה להתנסויות מיניות, אך מחויבותם האידיאולוגית מסייעת להם להתבגר על המתח. מאידך, במחקרו של בלתזר (Baltazar et al. 2010) על דתיים נוצרים, חלק מהצופים בתכנים מיניים באינטרנט דיווחו שהצפייה גרמה להם להתרחקות מהדת, ואף לעזיבתה.

זהות (Identity)

תיאורית הזהויות של אריקסון

אריקסון הינו החוקר המשפיע ביותר בנושא "הזהות" (Marcia, 1980) הגדיר את הזהות כך: "תחושת 'זהות האני' (Ego Identity) היא הביטחון המצטבר של הפרט, כי הדמיון (sameness) והרציפות (continuity) הפנימיות, תואמות את הדמיון והרציפות של משמעות הפרט לגבי הזולת" (Erikson, 1968 p. 19).

תחושת האדם שיש לו דמיון ורציפות, מורה לנו ש"הזהות" הינה תחושת האדם עצמו שהוא לאורך הזמן הינו דומה לעצמו ועצמיותו אינה משתנה. כדי לשמור על רציפות הזהות עצמית האדם מבקש כל הזמן, בחתירה לא מודעת, להמשיך את אופיו האישי. בכך האדם מגדיר מיהו "האני", מהי מטרת החיים שלי? במה אני שונה מאחרים? (Schwartz, 2001), ומיהו "לא אני" (פלום, 1995), ובכך אף לצפות את בחירותיו ומהלכיו בהמשך חייו. זהותו האישית, מורה אריקסון, מתגבשת מהאינטגרציה בין שני מימדים של הזהות: המימד ה"פסיכי" תפיסת האני הפרטי (personal identity), והמימד "סוציאלי" ההיזון החוזר שמקבל הפרט מן החברה כיצד היא תופסת את זהותו (social identity). כך שהגשטאלט השלם "זהות האני" המתקבל עולה על סך חלקיו: שלל הזהויות, הניסיון חיים, הכישרונות מולדים וכו' (Erikson, 1963).

לפיתוח הזהות אריקסון (1968) מציע את העיקרון האפיגנטי (Epigenetic principle) כמודל התפתחות, המתחיל ביצירת אברים חדשים על פי תוכנית אב מסודרת בעוד התינוק במעי אימו, ולאחר הלידה ממשיך הרצף ההתפתחותי, לא ביצירת איברים חדשים, אלא בהתפתחות החושים,

התנועה ויכולותיו החברתיות (child-development). הילד ממשיך לגדול תוך ציות לחוקים פנימיים של התפתחות שדוחפים אותו לפגישה עם אנשים ומוסדות, בתוך תרבותו שלו, ועצם האינטראקציה בין שני הצדדים יוצרת אצל הילד משברים (crisis) שהתמודדות עימם מזכה אותו במיומנות שעומדים עליו הוא מפתח את זהותו.

אריקסון מציג שמונה שלבי התפתחות עד לגיבוש הזהות (Identity Formation), שבכל אחד ישנו משבר פסיכו-סוציאלי, החל מהילדות עד המוות, שכל פתרון ראוי של המשבר יגרום לפיתוח הזהות הפנימית, ופתרון כושל יגרור לפיזור הזהות (Diffusion Identity). בשלבו החמישי, הקרוי "זהות מול פזירות תפקיד", המשבר שעומד לפתחו של המתבגר (גילאי 12-18) הינו משבר הזהות. שלב זה מיוחד בכך שבנוסף למשבר המחכה לפתרונו, ישנה התעוררות פיזיולוגית של הליבידו (Libido) וגם לו המתבגר צריך לתת את הדעת בפיתרון המשבר. אריקסון מתאר את שני הצדדים שעומדים מתמודד המתבגר. הפנימיים היצריים של הילד, יחד עם החברתיים בייחוסו אל הסביבה "טרודים עתה בעיקר בשאלה, כיצד הם נראים בעיני הזולת בהשוואה להרגשתם העצמית לגבי טיבם והיותם" (שם עמ' 191). בשלב זה המתבגר מתמודד עם הזדהויות שונות וחלקיות, ומנסה להבנות לעצמו זהות קוהרנטית אחת. המתבגר בורר לעצמו את זהותו באופן שהוא מאמץ תפקידים חברתיים שונים, ומבצע קבלה או דחייה של הזדהויות אלה, באמצעות רפלקציה, ומגבש לקראת סופו של השלב קונפיגורציה של הזדהויות לכדי זהות קוהרנטית אחת. מנגד, החברה מסייעת להתפתחותו והכללתו בחברה באמצעות טקסי התבגרות והקדשה.

ביקורת על תיאורית הזהויות של אריקסון

הביקורת שאריקסון (1968, עמ' 9) עצמו התייחס אליה, באומרו "זהו מושג מורכב, סבוך, וקשה להבנה", הינה עקב אי בהירות הניסוחים של התיאוריה שהוא עצמו הציג, וכן חלק מתהליכי התפתחות אינם מודעים.

בנוסף, אריקסון שאב את בניית התיאוריה שלו ממפגש עם הסובבים לו: הסטודנטים בהרצאות, המטופלים בקליניקה, שמאופיינים כשייכים יותר לבני המעמדות הגבוהים, שמעמדם מרשה להם להאריך את תקופת הקונפליקט, עד הגעתם אל השלב הבא (Hill & Palmquist, 1978).

כחלק מביקורתה של גיליגאן (Gilligan, 1982) שהתיאוריות מרכזיות בהתפתחות נבנו בהתאמה לגברים כדו': הפסיכו-סקסואלית של פרויד, הפסיכו-חברתית של אריקסון, השיפוט המוסרי של קולברג, עונות ומעברים של לוינסון. גיליגאן טוענת שאריקסון מתייחס יותר במודל ההתבגרות שלו לפיתוח זהות דרך פיתוח הקריירה - מודל התואם לאופי הגברי, ולא לנשים שפיתוח זהותן מתמקד יותר ביחסים עם בן זוג, שלב שאריקסון רואה במודל שלו בשלב הבא "האינטימיות", או התייחסות לנשים שאינן יכולות להגדיר לעצמן את זהותן טרם הבחירה בבן זוג (Josselson, 1988).

ביקורת נוספת מתייחסת לראייה של אריקסון על יתר תיחום דיכוטומי של כל שלב. לדו' פיתוח הזהות הינו בולט יותר בגיל ההתבגרות, אך נמשך לכל אורך החיים (Josselson, 1980). בנוסף,

אריקסון עצמו היה תיאורטיקן ולא עסק בתיקוף מדעי של שיטתו⁴, או כלשונו של שוורץ (Schwartz, 2001. p. 11) התיאוריה של אריקסון הינה "רהוטה ואומנותית", אך היא חסרת קפדנות, פירוט והגדרות אופרטיביות. כמו כן, כיוון שהמודל שהציג אריקסון הינו מודל רציף וחד-ממדי שעיקרו המעבר מ'פיזור זהות' ל'גיבוש זהות' (Marcia, 1980), נצרכו החוקרים אחריו לבצע מחקרים ולבנות מודלים שונים שיאפשרו להשתמש בצורה מושכלת ב"אב טיפוס" שבנה אריקסון.

מרכיבי הזהות של צוריאל

צוריאל (1974) בסקירת ספרות אודות "זהות האני" ו"חוזק האגו" מול חרדה ודחיית הערכות חיצוניות מסכם:

"המסקנה הראשונית המתקבלת מהתוצאות היא כי זהות האני הוא מבנה היפוטיטי רב פנים, וכי כל מדד חייב לכלול מידגם פרטים מייצג. הבעיה אינה איזה משני מדדי זהות האני מדוייק יותר (ה. המדדים של רסמוסן המדגיש את מדד הפסיכו-חברתי, מרשה המדגיש את המשבר והמחויבות, או סימונס המשלב בין שתי הגישות), אלא מהו תוכן מידגם הפריטים מייצג בתוכו" (שם עמ' 6).

צוריאל מאמץ את הגישה הדו-קוטבית והרציפה של מרשה (Marcia 1966, 1980) שמציג את מושג הזהות כ"מבנה עצמאי פנימי" (self structure an internal), אך מורכב ממאפיינים שונים "דמוי גשטאלט", לכך הוא מבקש לפרקה כדי לאפשר "כימות של מושג 'זהות האני' לאורך מימדים שונים והשוואה דיפרנציאלית של יחידים או קבוצות על גבי פרופיל המרכיבים" (1990, עמ' 492). צוריאל (Tzuriel, 1984; 1992) בנה שאלון לבדד את מרכיבי הזהות של מתבגרים והעלה שישנם שלושה גורמים בלתי תלויים: התחייבות ומטריות, סולידיות והמשכיות והכרה חברתית. גישה זו הוא מפתח (1990) ובונה את מודול "מרכיבי זהות" שכולל שבעה תחושות של הפרט:

- א. מחויבות ומטריות - בעלות על מטרות עתידיות, והתחייבות להתמיד בהן.
- ב. סולידריות והמשכיות - הרגשה של אישיות מאוזנת ויציבה למרות השינויים שחלים.
- ג. הכרה חברתית - הכרת הפרט בחברה כמעריכה את כישוריו ויכולותיו.
- ד. משמעותיות - השתייכותו ומעורבותו בסביבה, הרגשה שיש משמעות למעשיו ולמעשי הסביבה.
- ה. זהות פיזית - הפרט שלם עם הופעתו ותדמיתו החיצונית.
- ו. אמיתיות וטבעיות - תחושה שההתנהגות החיצונית מבטאת את הפנימיות, ואיננה מחקה את הסביבה, או מותאמת לרצון הסביבה.

⁴ התייחסות לביקורת זו אריקסון (1960) שולל בהקדמה לספרו "הספר שלפנינו הוא ספר סובייקטיבי, כעץ מורה דרך במושגים, וכך הוא צריך להיות. לא השתדלנו להיות מייצגים באמצעות ציטאטות, או להיות שיטתיים במראה מקורות. בכללו של דבר אין שכר רב למאמץ של חיזוק משמעויות עמומות על ידי ציטאטות מתוך הקשרים (קונטקסטים) אחרים שמשמעותן עמומה באותה מידה. מתור צמצום ברור של המטרות, וכן ויתור על כל ענייני בכורה, אנסה הפעם לצטט נכונה לפחות את עצמי... הגעתי אל הפסיכולוגיה מן האמנות — מה שיסביר, אם גם לא יצדיק, את העובדה, כי לא פעם יתפסני הקורא בציירי מירקמים ורקעים במקום שאציין עובדות ומושגים... מה שיש לי לומר יהא מבוסס על תיאור מייצג, ולא על טיעון עיון" (עמ' 10).

ז. שליטה עצמית - הפרט תופס את עצמו כבעל שליטה עצמית, גם במצבי לחץ, כעס או מודעות חלקית.

לאור שבעת תפיסות עצמיות אלו של הפרט, ניתן לקבוע את 'זהות האני' המורכבת למעשה מה'הרמוניה הזהותית' של המתבגר, ומהווה ממוצע של שבעת הגורמים השונים.

השגת זהות האני וזהות דתית בקרב מתבגרים דתיים

מחקרים מצאו מתאם מובהק בין רמת הזהות הדתית ל'משיג הזהות' במיצבי הזהות של מרשה (Marcia & Schenkel, 1972; Sifft & Philipchalk, 1985; Fulton, 1997). בחלוקת הזהות הדתית לאמונה דתית ולקיום מצוות בפועל, נמצא שיש מתאם חיובי משמעותי בין 'זהות האני' לאמונה, אך לא בקיום המצוות בפועל (רומי וטל בר-לב, 2001). מחקרים שעסוק במרכיבי הזהות של צוריאל מצאו קשר בין הזהות הדתית ל'זהות האני' והמתבגרים הדתיים היו גבוהים מהחילונים במרכיב הזהות 'התחייבות ומטרתיות' (Tzuriel, 1984). פישרמן (Fisherman, 1992;) (2002b) הציג קשר מובהק בין מידת הדתיות לציון מידת הזהות האני הכולל, וקשר בין זהות האני למימדיי הזהות: 'משמעותיות וניכור' ו'טבעיות'. ההסבר לכך שהמתבגר בעל זהות דתית גבוהה מרגיש שחיוו הינן בעלי משמעות, ותחושתו נוחה וטבעית להיות בישיבה שהיא המקום שבו מחנכים לאמונה דתית. מחקרים נוספים על מתבגרים דתיים לאומיים בהקשר לזהות הינם של יוסיפוף (2007) על פי מדרג הזהויות של מרשה שהציג ש-61.3% מכלל שהמתבגרים הדתיים היו במיצב הזהות "סגירות מוקדמת", ומתאם חיובי מובהק בקרב מתבגרים אלו לבין רמת דתיות גבוהה, ומתאם שלילי בין רמת הדתיות למידת האקספלורציה בדת. חדאד (2009) במחקרה על "דתיים לייט" (שומרי מצוות כחלק מהזהות האישית, אך לא באופן מחייב ורציף) הציגה מתבגרים שהרכיבו זהויות דתיות חדשות כחלק מתהליך עזיבת הדת, ורואים בזהויות לא מובחנות אלו כזהותם לטווח הרחוק, וחלקם פירשו באופן חדש את המשמעות של זהותם הדתית.

השגת זהות לאור התמודדות עם קונפליקט

על פי ספרות המחקר, ישנו קשר בין מיצב הזהות שבה המתבגר נמצא לבין סגנון ההתמודדות שבה הוא נוקט. דהיינו, מתבגרים הנמצאים במיצב 'השגת זהות' בוחרים לשמור על הזהות הקיימת מונחים להתמודד עם הקונפליקט באמצעות חיפוש ידע (information oriented) פתירתו או הבנייתו קוגניטיבית מחדש (Berzonsky & Kinney, 2008; Luyckx et al., 2012), ובעלי מיצב 'פיזור זהות' מונחים להתמודד עם קונפליקטים על ידי שימוש באסטרטגיות של דחיית והדחת הקונפליקט (avoidant oriented), עד אשר ימצאו פתרונות בעלי אופי הדוניסטי למצבם (Berzonsky & Ferrari, 2009; Berzonsky, 1992). או במקרים קיצוניים – שליחה יד בנפשם (קציר, 2005; Bar-Joseph & Tzuriel, 1990).

בהקשר לנושא מחקרנו, נמצא במחקרם של שטרן (1993) ש'זהות דפוזית' הינה מנבא מובהק לעזיבת הדת לפנייה לחילוניות ("חזרה בשאלה"). ושל ג'ונקין (Junkin, 2001) במחקרה על

סטודנטים נוצרים מתאם בין 'זהות דפוזית' למוטיבציה דתית נמוכה. בדומה לאמור לעיל, במחקר שנעשה בקרב מתבגרים תלמידי תיכון וסטודנטים בוגרים בתפקיד הדת בתוך גיבוש הזהות (Hunsberger, Pratt & Pancer, 2001), עולה שישנן שתי סוגי התייעצות בפיתוח הזהות הדתית: התייעצות מאשרת אמונה (BCC - belief confirming consultation) הכוללת בירור של האמונה והעמקת האמונה הדתית, והתייעצות מניעת איום על האמונה (BTC- belief threatening consultation) הכוללת שאלות וספקות באמונה הדתית. במידרג הזהויות של מרשה: 'משיגי הזהות' פנו לשתי סוגי ההתייעצות, ה'מחויבים' פנו להתייעצות מסוג מאשרת אמונה, 'בעלי המורטוריום' פנו להתייעצות למניעת איום על האמונה, ו'פזורי הזהות' לא פנו כלל להתייעצות. במחקר נמצאו ש'פזורי הזהות' נוטים יותר לספקות באמונה, פחות מחויבים לדת, ופחות מאמינים בהגות הדתית, מכל שאר מדרגי הזהויות.

לאור כל האמור לעיל, ניתן לשער שרמת הזהות ומרכיביה מול הקונפליקט דתי-מיני, ינבאו מהי מטרתו של המתבגר בבחירת דפוס התמודדות. כאשר מתבגרים בעלי רמת זהות גבוהה והפנמה דתית גבוהה יבחרו במסלול שימור הזהות (Luyckx at el., 2006b; Luyckx at el., 2012), ומתבגרים בעלי רמת זהות נמוכה יבחרו במסלול של שינוי זהות, או במסלול של אי תחושת קונפליקט (Berzonsky, 2004; Berzonsky & Ferrari, 2009).

אוכלוסיית המחקר

העיסוק סביב נושאים רגשיים כרמת התשוקה בנושאים מיניים מחייבים מתבגרים בגילאי 18 ומעלה, הן מבחינה אתית והן מבחינה המודעות העצמית והרצינות ביחס לנושאים אלו, לכן המחקר הופנה אל מתבגרים הנמצאים בתקופת: "הבגרות המתהווה" (Emerging Adulthood) שמאפיינת את גילאי 18-29, שמאריכים את זמנם במטלת גיבוש הזהות (אלמוג ואלמוג, 2013; Apter, 2001; Arnett, 2004; Côté, 2006). הם תואמים לאופי המחקר כיוון שהם מתמודדים עם הקונפליקט מחד, המפל ההורמונאלי והאיסורים הדתיים תקפים לגביהם, ומנגד הם עדיין בונים את זהותם. מאפיינים עיקריים של שלב זה הינם: החיפוש אחר זהות, התמקדות ב'אני' (self-focus), חוסר יציבות ודחיית החלטות משמעותיות בזוגיות, במשפחה ובקריירה. הכת (2012) מציג קבוצה זו בשבר שלה, כאשר מחד יש לה בגרות דיגיטלית ופתיחות לעולמות טכנולוגיים, ומאידך בפן ההתבגרות והבשלות האינטלקטואלית והרגשית הם נמצאים בשלב הקודם, כך שלמעשה "גילאי השלושים נהפכו לגילאי העשרים החדשים" (Thirty is the new twenty). בנוסף, טווח גילאים זה נבחר כיוון שרוב מתבגרים אלו אינם נמצאים במסגרת זוגית המאפשרת להם לממש את התשוקה המינית (שכטר, 2000. שיינפלד, 2010), ומאידך המחויבות שלהם למסגרות החברתיות והתרבותיות פוחת, ובכך הדוגמטיות שלהם לבית הספר והחברה וערכיה פוחת, והרצון האישי הפנימי בא יותר לידי ביטוי (פישרמן, 1998; גרוס, 2002 עמ' 226; וינוגרד-ג'ן, 2005). כמו כן, החברה שמתבגרים אלו חיים (צבא, עבודה, אוניברסיטה) מעורבת יותר (דתיים-חילוניים) ומזמנת את הקונפליקט ביתר שאת (לב, 1998; פרי, 2001).

מטרות מחקר

מטרת המחקר הראשונה הינה ביצוע קטגוריזציה של טווח הסגנונות שבהם בוחרים מתבגרים כדי להתמודד עם קונפליקט תוך-נפשי, תוך התבססות על הקונפליקט דתי-מיני בקרב מתבגרים דתיים. מטרה זו תתבצע על ידי ניתוח גורמים ובדיקות מהימנות כדי לתקף מודל שיאפשר לקטלג את הסגנונות. מטרה נוספת, הינה ניבוי, באמצעות שימוש במבחני רגרסיה, כיצד יתמודדו המתבגרים עם הקונפליקט, על סמך עוצמת הקונפליקט (המתח בין הדת למין) ורמת 'זהות האני', לאור הספרות המחקרית המורה שבעלי רמת זהות גבוהה יותר מתמודדים בחייהם באופן אדפטיבי יותר בטווח רחב של התמודדויות (רגשות, מטרות, יחסים בין אישים ועוד). בנוסף, שימוש בשבעת גורמי הזהות ע"פ צוריאל כדי לנבא מהם מרכיבי האישיות שמשפיעים בבחירת סגנונות התמודדות השונים.

שאלות מחקר

1. האם ימצא מתאם בין רמת הדתיות לבחירה דפוס מסוים של סגנונות ההתמודדות עם הקונפליקט היצרי-דתי?
2. מהו הקשר הכללי בין המשתנים: הזהות הדתית והתשוקה המינית (המרכיבים את רמת הקונפליקט) ורמת 'זהות האני', לבין סגנון ההתמודדות הנבחר של המתבגר.

וברמה המעשית: האם מתבגר בעל רמת 'זהות האני' גבוהה ישמור על זהות הדתית **למרות** הקונפליקט, ו'זהות האני' מהווה משתנה ממתן קונפליקט; ומתבגר בעל רמת 'זהות האני' נמוכה יעזוב את הזהות הדתית **בגלל** הקונפליקט, ו'זהות האני' מהווה משתנה מתווך-מסביר קונפליקט?

3. אילו מרכיבי זהות של צוריאל ינבאו את בחירת סגנון ההתמודדות של המתבגר?

השערות המחקר

1. מתבגרים שהגדירו את עצמם דתיים יותר יהיו בעלי נטייה גבוהה יותר לבחור בסגנון ההתמודדות 'שמירת זהות מובחנת', כחלק מהמחויבות הגבוהה שמציגים מתבגרים דתיים לדת, ומאידך ימעיטו לבחור בסגנון ההתמודדות 'שינוי זהות' (פישרמן, 1992; יוסיפוף, 2007); וכן להיפך, בקרב מתבגרים שהגדירו את עצמם כדתיים פחות תגבר הנטייה לבחור בדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' (חדאד, 2009).

2. ימצא הבדל בין ההתנהלות של מיצבי משיגי הזהות לבעלי מיצב פזורי זהות מול הקונפליקט בבחירת סגנונות התמודדות. לאור מחקרים שבוגרים משיגי זהות מתמודדים טוב יותר מול לחץ, משתמשים באסטרטגיות טובות יותר מול קשיים ונוטים יותר לכבד סמכות וערכים (Marcia, 1980) זהות האני תהווה מנבא משמעותי בשימור זהות, אפילו מול קונפליקט גבוה. לכן, מיצבי 'משיגי הזהות' יבחרו למרות הקונפליקט בדפוס 'שימור זהות' מובחנת (Berzonsky & Kinney, 2008), ובעלי מיצבי 'פיזור זהות' לאור הקונפליקט יבחרו בסגנונות התמודדות של הימנעות או שינוי הקונפליקט, כדוגמת דפוסי 'אי תחושת הקונפליקט' או 'שינוי זהות' (Berzonsky, 1992).

3. הגורמים שליטה עצמית, התחייבות ומטריות, משמעותיות ימצאו גבוהים יותר בבוחרי דפוס התמודדות שימור זהות מובחנת, מכיוון שבוגרים אלו מעצם מטרותם לשמור על זהותם מחויבים למימדים הללו כדי להצליח (פישרמן, 2002; Tzuriel, 1984).

שיטת המחקר

סוג המחקר

המחקר מתבסס על המתודה הכמותית בסקר מתאמי. משתני המחקר נבדקים על סמך שאלונים, שבהם השיבו הנחקרים אודות רגשותיהם, עמדותיהם ומחשבותיהם (נחמיאס ונחמיאס, 1998).

מדגם המחקר

במחקר השתתפו באופן כללי 1270 איש שנכנסו לשאלון האינטרנטי, מתוכם 980 ענו על השאלון הראשון הכולל פרטים אישיים ויחס סובייקטיבי לדת, ומתוכם 538 ענו על אחד משלושת השאלונים האחרים של המחקר. הנבדקים בטווח גילאים שנע מ-10 עד 57, רובם ככולם של הנבדקים מישראל, אך ישנם בודדים מארה"ב, אנגליה, מכסיקו, קנדה ואוסטרליה. מסך כל 980 העונים בהתאם למדיניות השאלון הוסרו 31 נבדקים שדיווחו על כך שהינם חילונים, או בין חילונים למסורתיים, ו-141 נבדקים שדיווחו על כך שהינם מתחת לגיל 18 או מעל גיל 30. דיווח הנתונים להלן יתייחס ל-440 נבדקים שגם ענו על אחד משלושת השאלונים, וגם נמצאים בטווח הפרמטרים של המחקר.

הנבדקים לאחר סינון הינם 181 נבדקים (41.1%) ו-249 נבדקות (56.6%) שלא דיווחו מגדר ($M=1.58$; $SD=0.49$), בגילאי 18 עד 30 כאשר הגילאים השכיחים ביותר היו 19 ו-21 ($SD=3.4$); $M=22.78$). 68.2% מהנבדקים היו רווקים, 29.5% נשואים, 1.1% גרושים. מכלל הנבדקים שאינם נשואים דיווחו 19.6% שיש כעת חברה, ומתוכם שאין להם כיום חברה/ענו 57.6% שהיה להם בעבר חברה. כלל הנבדקים בתשובה להגדרה העצמית הדתית על פי המקובל בחברה הישראלית (בסולם 1 - חילוני עד 7 - חרדי) 77.7% דיווחו שהינם דתיים, 10.5% בין מסורתיים לדתיים, 8% בין דתי לחרדי, 2.5% חרדי ו-1.4% מסורתי ($M=5$; $SD=0.58$). ביחס ללימודיהם התיכוניים נמצא ש-62% למדו בישיבה תיכונית או אולפנא, 17.1% היו בתיכון ממלכתי דתי, ואחוזים בודדים היו בישיבה קטנה, תיכון רגיל או בלימודים אקסטרניים. בתחום השתתפות בתנועות הנוער השונות דיווחו 20% שכלל לא השתתפו בתנועת נוער, מאידך, 51.4% היו בתנועת הנוער בני עקיבא, 10.9% בעזרא, 8.9% באריאל, ואחוזים בודדים בתנועת הנוער הצופים הדתיים, הנוער הדתי העובד והלומד, או אחר. מתוך הנבדקים שהיו בתנועת נוער, 55.2% דיווחו שהיו מדריכים, 14.6% היו רק בחבריה ב, 7.3% קומונרים ואחוזים נוספים היו בסניף רק כדי להסתובב, חניכי קומונה או אחר. בדיווח על התעסוקה בתקופת החיים הנוכחית 41.1% סטודנטים, 24.1% עובדים, 8.8% לומדים בישיבת הסדר, 7.7% בצבאי, 5.8% בשירות לאומי, 3.6% בישיבה גבוהה או במדרשה, ואחוזים בודדים במכינה צבאית, בכולל, מובטלים או אחר.

כלי המחקר

לצורך העברת השאלונים נבנתה פלטפורמה אינטרנטית (www.dododo.co.il) בשפת שרת-קליינט CSHTML עם שימוש ב-MS-SQL כבסיס לאחסון הנתונים. בכתיבת הקליינט נעשה

שימוש בספריית BootStrap המותאמת להצגת המידע לפלאפונים ולטאבלטים (responsive style), עם אפשרויות לשיתוף ברשתות החברתיות: Google+, Facebook, Twitter. השימוש באינטרנט כפלטפורמה לשאלונים נבעה מתוך מספר שיקולים: א. שאלונים אינטרנטיים משוללי רצייה חברתית (אין קול אנושי בטלפון או חבר שמביא שאלון למלא), ואינם מלחיצים את הנבדק למהר ולענות (Dillman, 2000). ב. מתבגרים אלו מתחברים בטבעיות לטכנולוגיה (הכט, 2012). ג. מתבגרים אלו מתקשרים באופן גבוה עם קבוצת השווים ברשתות החברתיות, כאשר אחד מהמאפיינים המובהקים שלה הינו השיתוף של תכנים (ציונית וברמן, 2012), לכך השאלון הותאם שניתן לשתפו, ובכך להגיע אל יותר נשאלים ("כדור שלג"). ד. ייתכן שתהיה אי נוחות לנשאלים מול מסך מחשב לענות על השאלון תוך התייחסות לקונפליקטים ותכנים מיניים באופן כנה ואמין, לכן נבחר הפלאפון האישי כפלטפורמה אישית יותר, והשאלון הותאם לצפייה במכשירים ניידים. ה. מאפיין ייחודי שהותאם לשאלון הינו מדידת הזמן שבו הנשאל עונה לשאלה, כדי לנתח אילו שאלות הנשאל התקשה לענות עליהם, או התלבט זמן ארוך יותר בענייתם.

לאורך המחקר נערך מעקב על מספר העונים, ואם בתחילת המחקר השאלון שעוסק בתשוקה מינית הוצב אחרון כדי למנוע נשירה של נבדקים, נראה שהשאלון מרכיבי הזהות של צוריאל המונה 38 היגדים גרם לנשירה, לכן הוא הועבר לסוף השאלון. ככלל, ההתרשמות לאורך המעקב הייתה שנשירה של נבדקים נגרמה מאורכו של השאלון ולא מתוכנו.

השאלון הופץ באמצע חג חנוכה 2015 והסתיים לאחר שבועיים, זמן מילוי השאלון בין הנבדקים שמילאו אותו עד תום הינו בממוצע 11.36 דקות ($SD=3.43$).

תיאור כלי המחקר

סולם יחס סובייקטיבי לדת

רבים מהמחקרים בישראל משתמשים לבדיקת הזהות הדתית בישראל בשאלונים של בן-מאיר וקדם (1979) הבודק את התנהגות - תדירות העיסוק בריטואל הדתי, והאמונה - יחס לאמונות והשקפות דתיות. אך השאלונים אינם בודקים כמה הדת מהווה גורם משמעותי בחיי הפרט, וכמה הוא חש עימה הזדהות וחשיבות לשמור עליה. כך שלמעשה, ייתכן שלפרט יהיה ריטואל ומחשבות דתיות, אך כחלק מהזדהות החברה והמשפחה, אך לא של עצמו כפרט (ניסן, 2010. עמ' 22). טענה זו הועלתה (אריאן, 2009 עמ' 17) כתגובה למחקרם של לוי, לוינסון וק"ץ (2001 שם עמ' 1). כמו כן, ביחס לשאלון היחס לעיקרי האמונה נמצא בניתוח רב משתני שהקשרים ההדדיים בין השאלות השונות הינו זהה, דהיינו, "אמונה בעקרון אחד גוררת אמונה בעיקרון אחר" (שם, עמ' 19). עקב כך נעשה שימוש בשתי שאלות (Cohen-Malayev, Schachter & Rich, 2014): הגדרה עצמית של הנשאל על זהות הדתית על סקאלה הנעה מחילוני לחרדי, והחשיבות הסובייקטיבית של הדת לחייו ($M=4.56$; $SD=.92$; $r=.54$). בהתאם לאופי המחקר נוספה שאלה: האם הינך כיום יותר מתחזק בדת או מתרחק מהדת, כדי לזהות תהליכי שינוי אפשריים שאותם עוברים המתבגרים.

במחקר הנוכחי בשאלה העוסקת בחשיבות הדת לחיי 57.7% דיווחו שהדת חשובה להם במידה מרובה מאוד, 27.3% במידה מרובה, 12.3% במידה בינונית, 1.8% במידה מועטה, 0.5% כלל לא חשובה ($M=4.4$; $SD=0.58$). בשאלה העוסקת בתנועה על הציר הדתי בתקופת החיים הנוכחית 39.1% דיווחו שהינם כיום שומרים על מצבם הדתי באופן סטטי ולא מתחזקים או מתרחקים מהדת, 31.4% מתחזקים מעט, 13.2% מתחזקים מאוד, 13.1% מתרחקים מעט ו-3.4% מתרחקים מאוד ($M=3.37$; $SD=0.98$).

כדי לבדוק האם קיים מתאם (רגרסיה פשוטה) מובהק בין המשתנה זהות דתית⁵ מסוג סדר (אורדינאלי) נערך מבחן מתאם פירסון (CORRELATIONS) בין הגדרה העצמית של הזהות הדתית ("דתומטר") היחס לדת והתחזקות בדת, ונמצא שבין כל ההיגדים ישנו מתאם מובהק חיובי. דהיינו, ככל שהממוצע בזהות הדתית גבוה יותר גם ביתר ההיגדים הממוצע גבוה יותר (לוח 1).

לוח 1: מתאם פירסון בין ההגדרה דתית והיחס לדת (חשיבות והתחזקות)

חשיבות הדת		התחזקות בדת	
הגדרה דתית	R	0.29***	0.25***
	N	434	436
חשיבות הדת	R	0.51***	
	N	434	

*** $p < .001$

סולם זהות האני למתבגרים (AEIS (Adolescent Ego Identity Scale)

כדי למדוד את רמת "זהות האני" של המתבגרים נבחר שאלון הגורמים של צוריאל AEIS (Tzuriel, 1984; 1986; 1990), כיוון שטיפוגרפית השגת הזהות של מרשה אינה מספיק רגישה דייה לזהות מתבגרים כמשיגי זהות (Van Hoof, 1999) וכן, שימוש בסולם מאפשר למדוד את משמעות כל אחד מהגורמים שמשפיעים על השגת הזהות. השאלון מורכב מ-38 היגדים, חציים על דרך החיוב וחציים על דרך השלילה, המתייחסים לדעות ורגשות הנבדק לגבי עצמו, כך שציון כללי גבוה יותר משקף 'זהות האני' מגובשת יותר. בניית גורמים של המחקר הראשון (Tzuriel, 1984) ($N=1,207$) בשימוש ברוטציית varimax נחשפו שלושה גורמים עיקריים: מחויבות ותכליתיות, יציבות והמשכיות, והכרה חברתית. גורמים אלה הסבירו 15.6%, 16.9% ו-10.6% מהשונות, בהתאמה. מהימנות קרונבך-אלפא לקנה המידה הכללי היה $\alpha = .77$. מחקר מאוחר יותר (Tzuriel, 1992) הניב ארבעה גורמים נוספים בלתי תלויים של התפתחות זהות האני, מהימנות של קרונבך-אלפא של כל שבעת הגורמים נע בין .70 ל-0.84. אמינות קרונבך-אלפא לקנה המידה הכללי היה $\alpha = .86$.

⁵ משתנה הזהות נוצר מממוצע של שלושת המשתנים: הגדרה דתית, יחס סובייקטיבי לדת ומגמת התקרבות או התרחקות מהדת. מכיוון שהגדרות הזהות "חילונית" ו"בין חילונית למסורתית" הוסרו מהמבחנים, נוצר סולם ליקרט מ-5 ממסורתי ועד חרדי, וכך גם שני הסולמות האחרים בעלי סולם ליקרט מ-5.

בהתאם לחלוקת 'זהות האני' לגורמים במחקרו של צוריאלי, שהובאה במחקר התיאורטי, מוצג להלן משתני המחקר הנוכחי על פי חלוקתם לשבעה גורמים, ממוצע זהות כולל, הממוצעים, סטיות התקן (לוח 2). בשאלון נערכו מבחני פירסון בין כל שבעת הגורמים לציון הזהות הכולל 'זהות האני', ונמצא שישנו מתאם חיובי ומובהק בין כל הגורמים שנע בין מתאם חיובי של 0.3^{***} (מתאם בין גורם התחייבות לזהות פיזית) ל- 0.63^{***} (מתאם בין גורם סולידריות למשמעותיות), כאשר המתאם בין הגורמים ל"זהות האני" גבוה אף יותר ונע בין 0.62^{***} (מתאם לאמיתיות וטבעיות) ל- 0.84^{***} (מתאם למשמעותיות).

לוח 2: גורמי הזהות – מהימנות קרונבך-אלפא, ממוצעים, סטיות תקן ומתאם לזהות האני הכולל

משתנים	היגדים	היגדים	α	M	SD	r
התחייבות ומטרתיות	28,27,23,21,18,8,3	7	0.75	3.61	0.72	0.74^{***}
סולידריות והמשכיות	19,16,15,12,11,6	6	0.8	3.8	0.69	0.81^{***}
הכרה חברתית	38,34,17,13,9,5	6	0.63	3.81	0.6	0.71^{***}
שליטה עצמית	35,32,29,7,1	5	0.67	3.58	0.7	0.65^{***}
זהות פיזית	36,22,10,4	4	0.8	3.6	1.01	0.67^{***}
משמעותיות – ניכור	37,33,31,26,25,2	6	0.77	3.29	0.79	0.84^{***}
אמיתיות וטבעיות	30,24,20,14	4	0.08	3.66	0.58	0.62^{***}
זהות האני - ציון כולל	38-1	38	0.9	3.63	0.52	----

$***p < .001$

סגנונות התמודדות עם קונפליקט בזהות

שאלון זה מבוסס על המודל שהציגה נוביס-דויטש (2010, עמ' 27-28) בהתמודדות עם זהות קונפליקטואלית תודעתית (כדו' פלורליזם מול אמונה דתית). המודל הורחב כדי להוסיף אפשרויות נוספות בהתמודדות עם זהות קונפליקטואלית המערבת תודעה וגוף (כדו' עיסוק בתחביבים כדרך הימנעות מפגישה עם הקונפליקט). השאלון מתאר 20 היגדים של מתבגרים דתיים ביחס לקונפליקט דתי-מיני שיכולים להיאמר לאור הרקע התיאורטי שהוצג במודל. מאידך, לא הוצגה שאלה זו בשדה המחקר כחלק ממטרת המחקר לבדוק גם אילו סגנונות התמודדות לא נמצאות בשימוש בארסנל המתבגרים.

בתחילה, לבדוק היתכנות של המודל, בוצע קדם-מחקר שבמסגרתו הועבר השאלון דרך הרשתות החברתיות כדו': ווטסאפ ופייסבוק לקבוצות בעלות מאפיינים דתיים (סטודנטים בבר-אילן, מכללת לישפיק, מכון לב, המכללה באלקנה וכדו'). על שאלון ענו 389 נבדקים, מתוך כלל התשובות נמצאו כשירות (מולאו באופן מלא, והנבדקים הינם מסורתיים ומעלה בסולם הזהות הדתית) 296 תשובות. בוצע ניתוח גורמים חופשי עם רוטציית varimax. ניתוח זה העלה 4 גורמים שהסבירו 52.2% מהשונות. בניתוח varimax כפוי של שלושה גורמים, 2 הגורמים האחרונים מתאחדים לגורם אחד (אי תחושת קונפליקט) ומסבירים יחדיו 46.1% מהשונות (ראה לוח גורמים בנספח ד).

ניתוח הגורמים הצביע על קיומם של שלושה דפוסי התמודדות שונים: 1. **שימור זהות** ($N=7$; $\alpha=0.797$) - אנשים אלו לא מוכנים לוותר על הזהות שלהם, הם דתיים, ולכן הם מנסים לחפש דרכים כיצד להתמודד עם הקונפליקט. לשם כך הם מתעמקים בדת, מנסים להסיח את דעתם מהקושי, או מקבלים את צו החברה בידיעה שזה חלק מזהות שלהם. היגד לדוגמא מדפוס זה: "המתח בתוכי גרם לי להתחזק בעולם הדתי, כדי שאוכל להבין יותר מדוע לא ראוי, או עדיף לדחות את העיסוק במין". 2. **שינוי זהות** ($N=6$; $\alpha=0.778$) - אנשים אלו חשים בקונפליקט, וכדי להתמודד עם תחושת האי-נוחות שבכך הם מבצעים שינוי בזהות עצמה. לכן הם פחות מקפידים בדת, מנהלים את זהותם הדתית באופן שיותר מותאם לצרכים שלהם. היגד לדוגמא מדפוס זה: "אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שהסתירה בין העולמות גורמת לי למתח נפשי ורק בנושא המיני אני מעדיף לוותר על מגבלות הדת, ולהמשיך בעיסוקי". 3. **אי תחושת קונפליקט** ($N=7$; $\alpha=0.623$) - טענות אנשים אלו מורכבות מכמה היבטים, שעניינם אחד: אי תחושת הקונפליקט. או מכיוון שהם מצהירים שאין קונפליקט בין דת ומין, או משום שלטענתם הם לא מרגישים אותו, או כיוון שהם חיים בידיעה שיש קונפליקט אך מצהירים שברמה הרגשית הדבר לא טורד את מנוחתם⁶. היגד לדוגמא מדפוס זה: "לפי ראות עיני, הדת איננה מגבילה או אוסרת את עיסוקי המיניים, לכן אני גם דתי וגם נותן ביטוי לעולמי המיני". ניתוח SSA (Smallest Space Analysis) לבדוק את המתאמים בין כל ההיגדים בשאלון, והצגת המידע בצורה גרפית מאשש את הטענה לחלוקה אפשרית לשלושה גורמים נפרדים את היגדי השאלון (לוח 5).

לאור המתאמים המעט נמוכים בקדם מחקר של השאלון, וטענות של חלק מהנבדקים שהניסוחים מעט מעורפלים, השאלון תוקן במעט, ונכנס במלואו לבדיקה מחודשת במחקר המלא.

בשאלון המלא, לאחר סינון השאלונים (כנ"ל), ענו על השאלון 407 נשאלים, וחזרו התוצאות כמעט במדויק. בניתוח גורמים חופשי ברוטציית varimax העלה 5 גורמים שהסבירו 58.33% מהשונות (היגדים 3 ו-6 בהתאמה נמצאו כשני דפוסי התמודדות מבחינים לעצמם). בניתוח כפוי לשלושה גורמים – שני ההיגדים החופשיים ודפוס 'אי תחושת קונפליקט' התאחדו לאחד, וסך השאלון הסביר 47.5% מהשונות (לוח 3). להלן המתאמים של שלושת הגורמים: 1. שימור זהות ($N=7$; $\alpha=.79$). 2. שינוי הזהות ($N=6$; $\alpha=.79$). 3. אי תחושת הקונפליקט ($N=7$; $\alpha=.69$). כאשר כל הוצאת דפוס מתוך הגורמים מהווה ירידה של המתאם.

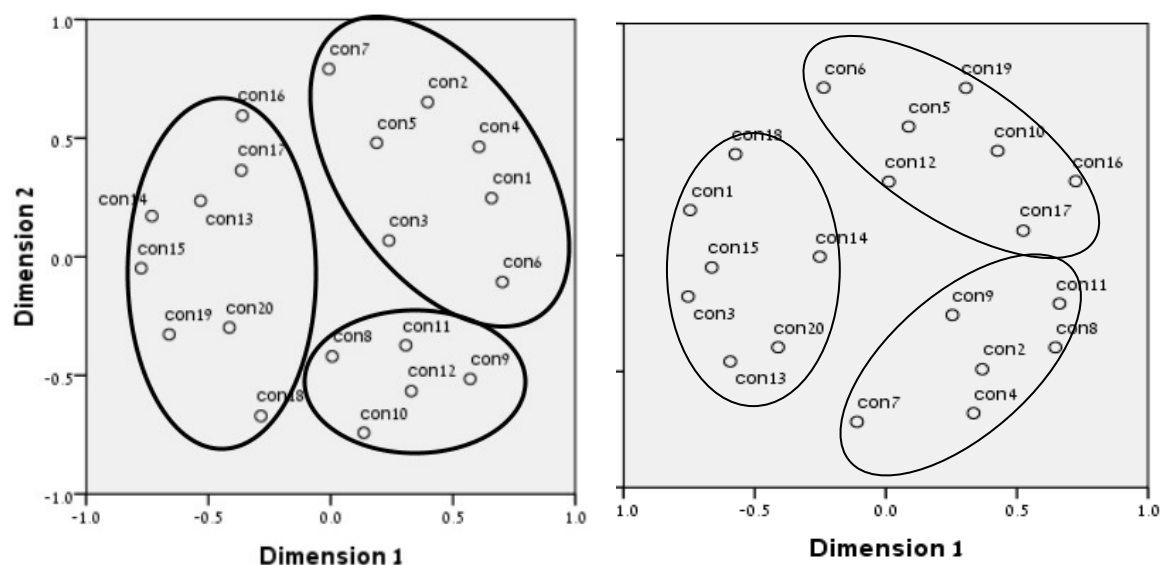
⁶ המתאמים מעט נמוכים בהתחשב בעבודה שאין הפריטים בשאלון אותן שאלות בניסוחים שונים, אלא דפוסי התמודדות שונים שקובצו לשלושה דפוסי נבדלים.

לוח 3: ניתוח גורמים וטעינות של שאלון דפוס התמודדות עם קונפליקט

פריט בטבלה	שינוי זהות	שימור זהות	אי תחושת קונפליקט
8. אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שהסתירה בין העולמות גורמת לי למתח נפשי ורק בנושא המיני אני מעדיף לוותר על מגבלות הדת, ולהמשיך בעיסוקי	0.784	-0.057	0.021
11. אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שהסתירה בין העולמות גורמת לי למתח נפשי - אני מנווט את התנהלותי על פי הרגשותיי. לעיתים אני נותן עדיפות לעולמי המיני, ולעיתים אני נותן עדיפות לעולמי הדתי.	0.759	-0.044	0.03
4. המתח בתוכי גרם לי להקפיד פחות על דברים הקשורים לעולם הדתי.	0.725	-0.126	-0.14
2. כחלק מההתעסקות היכן נמצא עולמי הפנימי, כרגע אני חי בשני העולמות הדת והמין, אוסף מידע על שניהם, וטרם אימצתי כיוון מסוים.	0.694	0.111	0.074
9. המתח גרם לי לזנוח את העולם הדתי, ולהגדיר את עצמי בעיניי כמסורתי או כחילוני.	0.6	-0.147	-0.063
7. אני מתבייש או חש אשמה שאני דתי ואני מתעסק כך בעולם המין.	0.567	0.252	-0.37
5. כל העיסוק בסתירה בין העולם הדתי והמיני, או כל תחושת אי נוחות שנגרמת בגינה, שייך לזמנים עברו. כיום, אין אמת אחת מוחלטת, ולכן אני נותן ביטוי לעולמי הדתי והמיני כפי שאני רואה אותו.	0.481	-0.248	0.397
17. אין לי שום עניין לעסוק במה שיש בתוכי, ככה אני, וככה אני חי.	0.137	0.002	0.121
15. אני משקיע את כוחותיי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהחברה שבה אני חי, והדרך שבה היא דוגלת.	0.2-	0.694	-0.323
1. המתח בתוכי גרם לי להתחזק בעולם הדתי, כדי שאוכל להבין יותר מדוע לא ראוי, או עדיף לדחות את העיסוק במין.	0.044-	0.693	0.026
14. המתח בתוכי גרם לי להבין שהאל ברא אותנו לתוך המתח הזה, כדי שנוכל להתגבר על היצר, וכך עבודת האל שלי תהא יותר מאתגרת ומלהיבה.	0.069-	0.68	0.203
3. אני משקיע את כוחותיי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהקשבותי לדמות סמכותית משמעותית עבורי (הורה, רב, אח, חבר וכדו').	0.13-	0.666	-0.183
20. המתח בתוכי גרם לי לעסוק בעניינים אחרים (לימודים, טיולים, תחביבים וכו'), כדי להסיח את דעתי מעולמי המיני.	0.298	0.634	-0.107
13. המתח בתוכי גרם לי להימנע ככל הניתן מכל עיסוק וחשיבה על עניינים הקשורים למין, בתקווה שהקושי יתעמעם.	0.043	0.613	-0.28
18. המתח בתוכי גרם לי לקחת את הקושי ולנתב אותו לפי דרכי עולם התורה לביטויים של יצירה, עשייה, או אומנות.	0.109-	0.608	0.291
19. לפי ראות עיני, הדת איננה מגבילה או אוסרת את עיסוקי המיניים, לכן אני גם דתי וגם נותן ביטוי לעולמי המיני.	0.004	-0.179	0.803
10. אין סתירה או מתח בתוכי בתוך שבין עולמי הדתי והמיני, כי אלוקים רוצה שיהיה לי טוב, והעיסוק במין עושה לי טוב.	0.137	-0.132	0.703
12. העולם הדתי דורש שעולמי המיני יהיה מפותח, כדי שבמסגרת הנישואין אהיה בעל טוב יותר לאשתי.	0.085-	0.02-	0.697
16. אני אדם פתוח ומסתגל שנותן בתוכי מקום לעולם הדתי והמיני, ומקבל בהבנה את המתח בין שני העולמות, כחלק מהחיים ומהמורכבות שלהם.	0.021	0.089	0.594
6. לדעתי, כל טענה ש"יש מתח או סתירה בין העולם הדתי והמיני" איננה אמת.	0.267-	0.03	0.429
שונות מוסברת	16.96	16.27	14.27
שונות מצטברת	16.96	33.23	47.5

למעשה, נמצאה הלימה כמעט מלאה בין המודל התיאורטי לבין ניתוח הגורמים, למעט שלושה ההיגדים 3 (זהות דפוזית) 61 (חוסר רלוונטיות של מושג הקונפליקט) שלפי המודל התיאורטי שייכים לדפוס 'אי תחושת קונפליקט' והיגד 18 (בושה ואשמה) ששייך לדפוס 'שימור זהות', שבניתוח הגורמים הכפוי שלושתם התווספו לדפוס 'שינוי זהות'.

מתוך מטרה לבנות מודל מובהק ולאור ניתוחי הגורמים החופשיים וניתוח SSA (לוח 5) הוחלט להסיר את היגדים 18 ו-3, כיוון שדרך ההתמודדות תחושת אשמה או בושה (היגד 18) נכלל בדפוס שינוי זהות כפי שנמצא בניתוח גורמים, אך גם ניתן להיכלל בגורם הראשון כפי שהובא במודל התיאורטי.⁷ ודרך ההתמודדות זהות דפוזית (היגד 3) נמצא בניתוח החופשי כגורם רביעי ובודד, ובניתוח SSA ובניתוח גורמים כפוי בשאלון-קדם נכלל בדפוס אי תחושת קונפליקט, אך בשאלון הסופי בדפוס שינוי זהות. לאחר הסרת שני פריטים אלו מהשאלון מהימנות הקורנבך-אלפא נותרה כשהייתה בשלושת הגורמים. אך דרך ההתמודדות חוסר רלוונטיות של מושג הקונפליקט (היגד 6), הושאר כחלק מדפוס 'אי תחושת הקונפליקט', כיוון שבניתוח SSA ומהימנות קורנבך אלפא וניתוח גורמים כפוי של השאלון קדם הוא השתייך לדפוס זה.

תרשים 2: ניתוח דפוזי התמודדות עם קונפליקט (מימין מחקר קדם, משמאל מחקר סופי)

לבדיקת המתאמים בין הגורמים נערך מבחן פירסון ונמצא שיש שני מתאמים מובהקים: מתאם שלילי נמוך בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'אי תחושת קונפליקט' $r(414) = -0.19, p < 0.01$, ומתאם שלילי נמוך בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'שינוי זהות' $r(414) = -0.1, p < 0.05$.

להמשך הבנת המתאם בין דפוזי ההתמודדות, נבדק המתאם מתוך ראייה, שכלל שהנבדקים הינם בעלי רמת קונפליקט גבוהים יותר בנידון (בנים יותר מבנות, רווקים יותר מנשואים, להלן) השונות בין הדפוסים תגדל ותהיה יותר מובהקת. לכן נעשה חלוקת המדגם על פי מגדר, ובמבחן פירסון בין הדפוסים נמצא שאצל בנים כל המתאמים בין הגורמים מקבלים מתאם מובהק: מתאם שלילי נמוך בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'אי תחושת הקונפליקט' $r(171) = -0.28, p < 0.001$, ולדפוס

⁷ פריט השאלון בושה ואשמה במחקר התיאורטי השתייך לגורם 'שימור הזהות' מתוך הבנה שמתבגרים שחפצים לשמור על זהותם הדתית נדרשים להתמודד עם האשמה לאור מעשיהם, אך בשני השאלונים על פי ניתוח הגורמים, ואף במבחן SSA (לוח 5) השתייכה האשמה לגורם 'שינוי הזהות', דבר המעלה את השאלה: האם האשמה הינה כתוצאה מהקונפליקט (משתנה תלוי), או האשמה חלק מהקונפליקט (משתנה בלתי תלוי) ושינוי הזהות הינה האופן להתמודד עם האשמה והתייסרות הקשה.

'שינוי זהות' $r(171)=-.16, p<.05$, ומתאם חיובי בין דפוס 'שינוי זהות' ל'אי תחושת הקונפליקט' $r(171)=.26, p<.001$, ואצל הבנות כל המתאמים בין הדפוסים אינם מובהקים.

כך גם בחלוקת המדגם על פי מצב משפחתי, נמצא במבחן פירסון בין הדפוסים אצל רווקים מתאם חיובי נמוך בין דפוס 'שינוי זהות' לדפוס 'אי תחושת הקונפליקט' $r(289)=.19, p<.001$, ומתאם שלילי נמוך בין דפוס 'שינוי זהות' לדפוס 'שימור זהות' $r(289)=-.15, p<.05$, ואצל נשואים נמצא מתאם שלילי בינוני בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'אי תחושת הקונפליקט' $r(120)=-.46, p<.001$.

כאשר התבצעה חלוקת המדגם על פי אינטראקציה של מגדר וסטאטוס נישואין, נמצא שאצל בנים רווקים ישנו מתאם שלילי נמוך בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'שינוי זהות' $r(122)=-.22, p<.05$, ומתאם חיובי נמוך בין דפוס 'שינוי זהות' לדפוס 'אי תחושת הקונפליקט' $r(122)=.31, p<.001$, ואצל בנים נשואים מתאם שלילי גבוה בין דפוס 'שימור זהות' לדפוס 'אי תחושת הקונפליקט' $r(48)=-.61, p<.001$, כאשר ברווקות ונשואות לא נמצא הבדלים מובהקים בין הדפוסים (לפירוט ניתוח דפוסים על מגדר וסטאטוס נישואין. ראהנספח 2.א.). למעשה, ככל שהנבדק בעל קונפליקט גדול יותר בתחום - הנבדק בוחר בדפוס 'שימור זהות' או בדפוס 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט', וככל שהקונפליקט נמוך יותר הבחירה בדפוסים "או... או..." מתעמעמת.

תשוקה מינית (SDI-2 (Sexual Desire Inventory-2

התשוקה המינית היא מושג סבוך למדידה, כיוון שיש לו אספקטים שונים, ואפשרויות שונות למדידה: בחינה קוגניטיבית של חלומות ופנטזיות בעלי אופי מיני, או בחינה פיזית של עשייה מעשים בעלי אופי מיני, עוצמת הדחפים הפנימיים או עוצמת המוטיבציה למימוש תשוקות מיניות (Spector et al., 1996). אפשרות נוספת היא בחינה פיזיולוגית של נפיחות כלי הדם באזור כלי הרבייה, נשימה לחץ דם וקצב לב מוגברים, הרחבת אישונים (Pfaus, 1999). למעשה, אופן הבחינה באמצעות יומנים רטרוספקטיביים שמתעדים חשיבה או פעילות מינית נמצאו מסורבלים וקשים לתיקוף, ובחינות פיזיולוגיות של הגוף בחלקן הן פולשניות, לא נוחות, ולעיתים לא מהימנות. יתר על כן, עוררות פיזיולוגית לא בהכרח קשורה לעוררות או תשוקה מינית סובייקטיבית. כמו כן, רבים מהכלים עוסקים יותר בפרט כחלק מאינטראקציה זוגית, ולא הפרט כשלעצמו (Toledano & Pfaus, 2006). לכך נבחר שאלון SDI-2 המורכב מ-14 שאלות רטרוספקטיביות המתייחסות לתשוקה המינית של הפרט. שאלות 1-10 מודדות את התדירות והעוצמה של התשוקה המינית כלפי הזולת (dyadic sexual desire), ושאלות 10-13 כלפי עצמו (solitary sexual desire). השאלה האחרונה מתייחסת למתח הנובע מתוך התנזרות מפעילות מינית. ניתוח גורמים שנעשה על השאלון, מלבד השאלה האחרונה, גילה שני ממדים בלתי תלויים של תשוקה מינית זוגית ($\alpha=.86$) ותשוקה מינית יחידנית ($\alpha=.96$). המתאם בין שני הגורמים היה $r=.35$. למסקנת החוקרים פריטים 9 ו-13 שעוסקים בהשוואה של התשוקה העצמית לתשוקת אחרים, כדוגמת השאלה: "בהשוואה לאנשים אחרים בגיל והמין שלך, איך היית מדרג את הרצון

שלך להתנהג מבחינה מינית עם בן זוג?", אינם מודדים את התשוקה המינית ויש להסירם מן השאלון (Spector et al., 1996). במחקר הנוכחי, כיוון שישנה משמעות רבה לקבוצת השווים במתבגרים והיחס לקבוצת השווים הוחלט להשאיר את השאלות הללו, למדידה נוספת של פרמטר זה.

כיוון ששאלון זה מוגש למתגברים בעל אוריינטציה דתית, והחשיפה שלהם אל תכנים מיניים מעוררים תחושות דחק, וישנו חשש לאור שיחה עם נבדקים פוטנציאליים שהשאלון לא ימולא כלל, או אף יצור אנטגוניזם כלפי המחקר, "רוכך" השאלון (ראה השאלון המקורי בנספח ג.) והתייחסויות מפורשות ליחסי מין טושטשו (לדו': touching each other's genitals, giving or receiving oral stimulation, masturbating). כמו כן, כדי לשמור על עמעות, במהלך תרגום המושג "partner" הושאר על מתכונתו בעברית "פרטנר", כדי לא להשתמש במושגים כדו': בת זוג, שותפה, חברה. יתר על כן, כיוון שהשאלון הינו שאלון חודרני וייתכן שיגרום רתיעה בקרב הנבדקים, מבחינה אתית נבדקי המחקר הוגבלו לגיל שמונה עשרה ומעלה, ולפני התחלת השאלון מוזהר הנחקר אודות תכנים פוגעניים, והוא מחויב לתת את הסכמתו לענות על השאלון.

כדי לוודא שהשאלון לאחר התרגום אכן שומר על הגורמים כפי שדווח במחקר המקורי, נעשה על השאלון ניתוח גורמים בשימוש ברוטציית varimax באופן חופשי, ונחשפו שלושה גורמים עיקריים: תשוקה מינית זוגית ($N=8$; $\alpha=.87$), תשוקה מינית יחידנית ($N=4$; $\alpha=.89$) ותשוקה מינית למול דמות אטרקטיבית ($N=2$; $\alpha=.5$). גורמים אלה הסבירו 30.7%, 22.86% ו-14% מהשונות, בהתאמה. בניתוח גורמים כפוי לשני גורמים הגורם תשוקה מינית וזוגית ולמול דמות אטרקטיבית מתאחדים ($N=10$; $\alpha=.87$). (לוח 4). במבחן פירסון לבדיקת המתאם בין שני הגורמים נמצא מתאם חיובי ומובהק בין תשוקה זוגית ותשוקה יחידנית $r(371)=.52, p<.001$.

לוח 4: תשוקה מינית- מהימנות קרונבך-אלפא, ממוצעים, סטיות תקן

משתנים	היגדים	היגדים	α	M	SD
תשוקה זוגית	1-9,14	10	0.88	4.45	1.39
תשוקה יחידנית	10-13	4	0.89	3	1.89

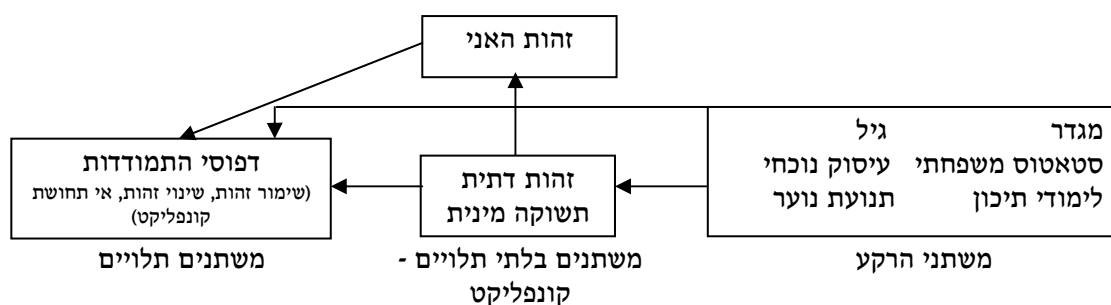
הקשר בין משתני הרקע למשתנים התלויים

לשם בחינת ההשערות על כלל המשתנים (לוח 7) נערכו מבחני סטטיסטיקה תיאורית, ובחינת הקשר בין משתני הרקע למשתנים הבלתי תלויים: יחס סובייקטיבי לדת, תשוקה מינית וזהות האני. אך מחמת אריכותם הובאו הדברים בנספחים (ראה נספח ב.1-3), ולהלן אתיחס רק לנתונים המשמעותיים בהתאם לניתוחים שנעשו. במידה דומה, נערכו מבחני סטטיסטיקה תיאורית, ובחינת הקשר בין משתני הרקע למשתנה התלוי: דפוסי התמודדות (נספח ב.4), להלן הובאו מאפייני כל קבוצה (ביחס לשאר הקבוצות), על פי השוונות המובהקות והמתאמים בין כלל המשתנים (רקע ובלתי תלויים):

1. קבוצת 'שומרי הזהות' מתאפיינת בבנים צעירים, שלומדים כעת בישיבה, בוגרי ישיבה תיכונית ואינם בוגרי תיכונים. רמת זהותם הדתית גבוהה יותר, כאשר הדגש הוא על החשיבות הדת בחייהם ומגמתם להתחזק בדת, מאידך דיווחי התשוקה מינית שלהם נמוכים יותר, בדגש על תשוקה זוגית נמוכה.

2. קבוצת 'משני הזהות' מתאפיינת בבנים רווקים, שהיו בעברם בוגרי תיכון, רמת זהותם הדתית ורמת זהות האני נמוכה יותר. כמו כן, דיווחי התשוקה מינית שלהם גבוהים יותר ביחס לשאר הקבוצות, באופן שווה בדיווחי התשוקה זוגית ויחידנית.

3. קבוצת 'חסרי תחושת הקונפליקט' מתאפיינת במבוגרים יותר, בעיקר בבנות נשואות, שלא השתתפו בתנועת נוער (באופן מובהק הבנות משתתפות פחות בתנועת נוער), שעיסוקם הנוכחי הינו 'עבודה' והם אינם לומדים כעת בישיבה ורמת זהותם גבוהה יותר. מאידך, לא נמצא קשר לאפיון ברמת הזהות הדתית והתשוקה המינית, למעט מתאם חלש חיובי לתשוקה הזוגית.

תרשים 3: תיאור היחס בין כלל המשתנים

כדי להמחיש את הקשר בין המגדר וסטאטוס משפחתי למשתנה התלוי 'בחירת דפוסי התמודדות' לאור הניתוחים שהצביעו על כך ששני משתנים אלו בעלי המתאם הגבוה ביותר לשלושת דפוסי ההתמודדות (נספח ב.3), נערך מבחן χ^2 לאי תלות בין המשתנים הבלתי תלויים: מגדר וסטאטוס משפחתי למשתנה התלוי: בחירת דפוס התמודדות (לכל נבדק נערך ממוצע נפרד לשלושת

הדפוסים: שימור זהות, שינוי זהות ואי תחושת קונפליקט, ועל פי הממוצע הגבוה ביותר מבין שלושתם - נקבע הדפוס שבו הנבדק בחר לאמץ כדפוס ההתמודדות שלו).

במבחן נמצא שקיימת תלות מובהקת למגדר $\chi^2(2)=11.85, p<.01$ ותלות מובהקת לסטאטוס משפחתי $\chi^2(2)=34.15, p<.001$. כלומר, המשתנה דפוס התמודדות מתפלג באופן שונה בחלוקת המדגם על פי מגדר וסטאטוס משפחתי. כאשר גברים בוחרים יותר בדפוס ההתמודדות 'שימור זהות' ו'שינוי זהות' מאשר נשים, ונשים בוחרות יותר בדפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט'. בדומה לכך, רווקים בוחרים יותר בדפוס ההתמודדות 'שימור זהות' ו'שינוי זהות' מאשר נשואים, ונשואים בוחרים יותר בדפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט'. דהיינו, ככל שהנבדק בעל תחושת קונפליקט גבוהה יותר הוא מבצע בחירה לשמור או לשנות את הזהות, וכאשר הוא בעל קונפליקט נמוך יותר הוא בוחר בדפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט' (לוח 5) (ממצא שהודגם באופן דומה בניסוח סגנונות התמודדות, לעיל).

לוח 5: התפלגות המשתתפים על פי מגדר סטאטוס משפחתי ובחירת דפוס התמודדות

שימור זהות		שינוי זהות		אי תחושת קונפליקט	
מגדר	גברים	64	45	61	
	%	37.6%	26.5%	35.9%	
נשים		61	49	124	
	%	26.1%	20.9%	53.0%	
סה"כ		30.9%	23.3%	45.8%	
נישואין	רווק	97	87	104	
	%	33.7%	30.2%	36.1%	
נשוי		29	12	80	
	%	24%	9.9%	66.1%	
סה"כ		30.8%	24.2%	45%	

בדיקת השערות המחקר

ניתוח הזהות דתית ביחס לדפוס התמודדות עם קונפליקט

השערה המחקר הראשונה טענה שימצא מתאם בין רמת הדתיות לבחירת דפוס ההתמודדות. דהיינו, ככל שהנבדק יהיה בעל זהות דתית גבוהה יותר הוא יבחר בדפוס ההתמודדות 'שימור זהות', ובאופן יחסי ימנע משימוש בדפוס 'שינוי זהות' או 'אי תחושת קונפליקט'. לשם כך בשלב הראשון, נערך מבחן מתאם פירסון בין רמת הזהות דתית לשלושת דפוס ההתמודדות. כאשר נמצא מתאם חיובי בינוני מובהק בין זהות דתית ל'שימור זהות' $r(413)=.37, p<.001$, ומתאם שלילי בינוני מובהק בין זהות דתית ל'שינוי זהות' $r(413)=.47, p<.001$. אך, לא נמצא מתאם מובהק בין זהות דתית ל'אי תחושת קונפליקט' (לוח 6). כך שהשערת המחקר אוששה בחלקה.

לוח 6. מתאמי פירסון בין מרכיבי המשתנים הבלתי תלויים: זהות דתית ושלושת מרכיבי זהות הדתית, עם שלושת המשתנים התלויים: דפוס התמודדות עם קונפליקט

התחזקות	חשיבות הדת	הגדרה דתית	זהות דתית		
0.36*** 413	0.29*** 411	0.13** 413	0.37*** 413	R N	שימור זהות
-0.37*** 413	-0.4*** 411	-0.28* 413	-0.47*** 413	R N	שינוי זהות
-0.05 413	-0.08 411	0.05 413	-0.05 413	R N	אי תחושת הקונפליקט

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

לאור ניתוח מתאמי משתני הרקע על רמת הזהות דתית (נספח ב.1), שהציגו את המשתנה הרקע סטאטוס משפחתי כמשפיע ביותר על הזהות הדתית, נערכו מבחני פירסון בין רמת הזהות הדתית לדפוס התמודדות בחלוקה על פי סטאטוס משפחתי, בניתוח (לוח 10) נמצא שישנו מתאם חיובי בינוני בקרב רווקים $r(289) = .41, p < .001$ ונשואים $r(120) = .34, p < .001$ בין הזהות הדתית לדפוס 'שימור זהות'. באופן הפוך, ישנו מתאם שלילי בינוני בקרב רווקים $r(289) = -.47, p < .001$, ונשואים $r(120) = -.45, p < .001$ בין הזהות הדתית לדפוס 'שינוי זהות', ובקרב רווקים בלבד נמצא מתאם שלילי נמוך $r(289) = -.13, p < .05$ לדפוס 'אי תחושת קונפליקט'.

לבדיקת הקשר לעומק התבצע חלוקת המדגם באינטראקציה על פי מגדר וסטאטוס משפחתי מתגלים נתונים דומים, מלבד המתאם השלילי המובהק בקרב גברים רווקים $r(122) = -.29, p < .001$. בין הזהות הדתית ל'אי תחושת קונפליקט'. כלומר, בקרב גברים רווקים רמת זהות דתית גבוהה נמצאת במתאם בינוני חיובי ל'שימור זהות', ורמת זהות דתית נמוכה נמצאת במתאם בינוני שלילי לדפוסים 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט'.

לוח 7: מתאמי פירסון בין הזהות הדתית לשלושת דפוס התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי)

נשואים	רווקים	נשואים	בנים	נשואים	בנות
0.34** 120	0.41*** 289	R N	0.48*** 122	0.33*** 159	0.27 48
-0.45*** 120	-0.47*** 289	R N	-0.48*** 122	-0.46*** 159	-0.47*** 48
-0.02 120	-0.13* 289	R N	-0.29*** 122	0.03 159	-0.14 48

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

מניתוח הנתונים ההשערה הראשונה אוששה ברובה, נמצא מתאם חיובי מובהק בקרב מתבגרים דתיים בין זהות דתית לדפוס ההתמודדות של 'שימור זהות'. חלקה השני של ההשערה שטענה שמתבגרים בעלי רמת זהות דתית גבוהה ימנעו מדפוס ההתמודדות של 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט' אוששה בחלקה, כיוון שישנו מתאם שלילי מובהק בין רמת הזהות לדפוס 'שינוי זהות'. ולא אוששה בחלקה, כיוון שמלבד אצל גברים רווקים בעלי רמת זהות דתית גבוהה שנמנעו מדפוס 'אי תחושת קונפליקט', בשאר הנבדקים לא נמצא מתאם חיובי או שלילי בין הדפוס לרמת הזהות הדתית.

הקשר בין הזהות הדתית, התשוקה המינית ורמת זהות לבחירת דפוס ההתמודדות

לבדיקת שאלת המחקר השנייה, המבקשת לבדוק מהו הקשר של משתנה 'זהות האני' לבחירת דפוס ההתמודדות בתוך הקונפליקט דתי-מיני, נתאר בתחילה את המסגרת הכללית של המשתנים שבעלי מתאם לבחירת דפוס ההתמודדות. בשלב הראשון נערכו מבחני סטטיסטיקה תיאורית לבחינת הקשר בין משתני הרקע על דפוס ההתמודדות (נספח 4.ב). בשלב שני נבדק בנפרד הקשר בין כל משתנה בלתי תלוי בפני עצמו לשלושת המשתנים התלויים – דפוס ההתמודדות. לאחר שבשאלת המחקר הראשונה אוששה ברובה הטענה לקשר בין זהות דתית לבחירת דפוס ההתמודדות, נעשה ניתוח שיוצג להלן בנפרד: א. רמת התשוקה. ב. רמת זהות האני ביחס לדפוס ההתמודדות. ג. תיאור כלל הקשרים. לבסוף, ייבדק חלקה השני של ההשערה: מהו הקשר בין 'זהות האני' להתמודדות עם הקונפליקט.

הקשר בין תשוקה מינית לדפוס ההתמודדות עם קונפליקט

בחלק זה נבחן את הקשר בין רמת התשוקה המינית לבחירת דפוס ההתמודדות עם הקונפליקט. לשם כך נערך מבחן מתאם פירסון בין רמת התשוקה המינית לשלושת דפוס ההתמודדות. כאשר נמצא מתאם שלילי נמוך מובהק בין תשוקה מינית לשימור זהות $r(347) = -.13, p < .05$, ומתאם חיובי בינוני מובהק בין רמת התשוקה לשינוי זהות $r(347) = .42, p < .001$. כלומר, ככל שהנבדקים דיווחו על תשוקה מינית גבוהה יותר הם דיווחו על דפוס שינוי זהות, וככל שהנבדקים דיווחו על תשוקה מינית נמוכה יותר הם דיווחו על דפוס שימור זהות (לוח 8).

לוח 8: מתאמי פירסון בין מרכיבי המשתנים הבלתי תלויים: תשוקה מינית ושני מרכיבי התשוקה מינית, עם שלושת המשתנים התלויים: דפוסי התמודדות עם קונפליקט

תשוקה מינית	תשוקה יחידנית	תשוקה זוגית
שימור זהות	R -0.13*	-0.12*
N 347	346	347
שינוי זהות	R 0.42***	0.39***
N 347	346	347
אי תחושת הקונפליקט	R 0.09	0.15**
N 347	346	347

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

לאחר שבניתוח המקדים של משתני הרקע התברר (נספח ב.2) שהמשתנים הבלתי תלויים: מגדר וסטאטוס משפחתי הם במתאם לרמת התשוקה המינית, נערכו מבחני מתאם פירסון של המשתנה הבלתי תלוי תשוקה מינית והמשתנה התלוי דפוסי ההתמודדות בנפרד לרווקים ורווקות, נשואים ונשואות (בחלוקת הנתונים לתשוקה זוגית ויחידנית המתאמים זהים כמעט לחלוטין למתאמי התשוקה מינית הכללית המופיעים בלוח 9).

לוח 9: מתאמי פירסון בין התשוקה המינית לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי)

רווקים	רווקות	נשואים	נשואות
שימור זהות	R -0.09	-0.17	-0.37**
N 112	126	43	59
שינוי זהות	R 0.47***	0.43***	0.26*
N 112	126	43	59
אי תחושת הקונפליקט	R 0.25***	0.12	-0.07
N 112	126	43	59

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$

בניתוח נמצא שישנו מתאם שלילי בין רמת התשוקה לדפוס ההתמודדות 'שימור זהות' $r(59) = -.37, p < .01$. בקרב נשואות. דהיינו, ככל שנשים נשואות בעל רמת תשוקה מינית נמוכה יותר הן נוטות לאמץ את דפוס ההתמודדות 'שימור זהות'. כמו כן, בבדיקת המתאם בין רמת התשוקה לדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' נמצא מתאם חיובי בינוני בקרב רווקים $r(112) = .47, p < .001$ ורווקות $r(126) = .43, p < .001$ ומתאם חלש אך מובהק בקרב נשואות $r(59) = .26, p < .05$. דהיינו, בקרב קבוצות אלו רמת תשוקה גבוהה הינה בעלת מתאם ל'שינוי זהות'. לבסוף, נמצא מתאם חיובי נמוך בקרב רווקים בין רמת התשוקה לדפוס ההתמודדות 'אי תחושת הקונפליקט' $r(112) = .25, p < .001$. הממצא העיקרי, כפי שהודגם לעיל, הינו שבקרב בנים רווקים רמת תשוקה גבוהה היא בעלת מתאם חיובי בינוני לדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט'.

הקשר בין 'זהות האני' לדפוס התמודדות עם קונפליקט

כדי לנתח את השאלון של זהות האני ביחס לדפוס התמודדות עם קונפליקט, נערך מבחן פירסון בין זהות האני לשלושת דפוס התמודדות, ונמצא מתאם שלילי בינוני מובהק לדפוס 'שינוי זהות' $r(306)=-.35, p<.001$ ומתאם חיובי נמוך לדפוס 'אי תחושת קונפליקט' $r(306)=.14, p<.01$. לא נמצא מתאם בין רמת זהות האני לדפוס 'שימור זהות' $r(306)=-.03, p>.05$. דהיינו, ככל שרמת הזהות עולה ישנו מתאם ל'אי תחושת קונפליקט', וככל שרמת הזהות יורדת ישנו מתאם לדפוס 'שינוי זהות'. כבכל מתאם ניתן לנסח גם להיפך - ככל שישנה בחירה בדפוס 'אי תחושת קונפליקט' רמת הזהות עולה, וככל שישנה בחירה בדפוס 'שינוי זהות' רמת הזהות יורדת.⁸

לאור זאת שמגדר וסטאטוס משפחתי והאינטראקציה ביניהם נחשבים כמשתנים שעל פיהם ניתן לחלק את המדגם ונקבל שונות מובהקת ברוב המשתנים (נספח ב.3), נערך מבחן פירסון בין זהות האני לשלושת דפוס התמודדות עם קונפליקט בנפרד לרווקים, רווקות, נשואים ונשואות (לוח 13), נמצא שישנו מתאם שלילי בינוני בקרב רווקים $r(95)=-.4, p<.001$ ורווקות $r(115)=-.3, p<.001$ ונשואים $r(37)=-.34, p<.05$ בין זהות האני לדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות'. דהיינו, ככל שקבוצות אלו בעלי זהות אני נמוכה יותר הם בוחרים יותר בדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' (לוח 10).

לוח 10: מתאמי פירסון בין זהות האני לשלושת דפוס התמודדות עם קונפליקט, על פי חלוקת משתני הרקע מגדר (בנים ובנות) וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי)

נשואות	נשואים	רווקות	רווקים		
-0.16	-0.14	0.4	0.09	R	שימור זהות
52	37	115	95	N	
0.05	-0.34*	-0.3**	-0.4**	R	שינוי זהות
52	37	115	95	N	
-0.09	0.15	0.06	0.06	R	אי תחושת הקונפליקט
52	37	115	95	N	

* $p<.05$, ** $p<.01$

⁸ בניתוח מתאמי פירסון לכל דפוס התמודדות בנפרד ביחס לזהות האני נמצא ש'זהות האני' גבוהה נמצאת במתאם חיובי מובהק לדפוס ההתמודדות: זהות רכה $r(305)=.2, p<.001$ והבניית עיקרון על $r(303)=.16, p<.01$. ומתאם שלילי מובהק לדפוס ההתמודדות: מורטוריום $r(303)=-.26, p<.001$, זהות חדשה $r(306)=-.3, p<.001$, ערעור זהות קיימת $r(306)=-.25, p<.001$, ניהול זהויות $r(306)=-.28, p<.001$, ניתוק מרכיבי זהות קונפליקטואלים $r(305)=-.23, p<.001$, בושה ואשמה $r(306)=-.26, p<.001$, הדחקה קונפליקט $r(304)=-.15, p<.05$. ועיסוק במסיחי קונפליקט $r(306)=-.21, p<.001$.

ניבוי כלל המשתנים המשפיעים על דפוס התמודדות עם קונפליקט

כדי לבדוק באופן חופשי מהי התרומה היחסית של כל משתני הרקע (גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער הימצאות נוכחית: בישיבה/ אוניברסיטה/ עבודה, לימודים קודמים: ישיבה/ תיכון) והמשתנים התלויים (זהות דתית, תשוקה מינית וקונפליקט⁹), נערך בנפרד לכל דפוס התמודדות מבחן רגרסיה בצעדים (stepwise regression) לייצר את משוואת הניבוי. דהיינו, יופיעו במשוואת הרגרסיה רק משתנים מכלל כל המשתנים הנ"ל שמנבאים את התוצאה (דפוס ההתמודדות), תוך כדי ציון מגמת הניבוי (חיובי או שלילי) וחוזק הניבוי.

במבחן רגרסיה בצעדים על דפוס 'שימור זהות' בצעד הראשון נכנס לניתוח ממוצע הזהות הדתית $R^2=12.6\%, p<.001$, ובצעד השני נכנס לניתוח הגיל $R^2=18.2\%, p<.001$ (לוח 11). כלומר, ככל שממוצע רמת הזהות הדתית גבוה יותר והגיל צעיר יותר - הנבדק נוטה לבחור בדפוס 'שימור זהות'.

לוח 11: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'שימור זהות' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימודי תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני

משתנים	B	SE B	β	R^2
צעד 1				
זהות דתית	0.47	0.07	0.35***	0.12***
צעד 2				
זהות דתית	0.48	0.07	0.36***	
גיל	-0.05	0.01	-0.23***	0.18***

** $p<.01$, *** $p<.001$

במבחן רגרסיה בצעדים על דפוס 'שינוי זהות' בצעד הראשון נכנס הזהות הדתית $R^2=23.8\%, p<.001$, בצעד השני נכנס לניתוח תשוקה מינית $R^2=31.6\%, p<.001$, בצעד השלישי נכנס לניתוח זהות האני $R^2=36.7\%, p<.001$, ובצעד הרביעי נכנס נישואין $R^2=38.6\%, p<.01$ (לוח 12). כלומר, ככל שממוצע רמת הזהות הדתית ורמת זהות האני נמוכה יותר, תשוקה מינית גבוהה יותר והנבדק יותר רווק - הנבדק יבחר בדפוס שינוי זהות.

⁹ החציון של הזהות הדתית על סולם ליקרט בין 1-5 הינו 3.66, והחציון של התשוקה המינית על סולם ליקרט בין 1-8 הינו 4.13, לשם יצירת מדד הקונפליקט בין 0-1 חולקו שני המדדים בערך הגבוה של הסולם, ונעשה ממוצע של שני הציונים, כך שנוצר מדד קונפליקט חדש: 0 מייצג אין קונפליקט ו 1 מייצג קונפליקט ברמתו הגבוהה.

לוח 12: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימוד תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני

R ²	β	SE B	B	משתנים
צעד 1				
0.23***	-0.48***	0.07	-0.67	זהות דתית
צעד 2				
0.31***	-0.4***	0.07	-0.55	זהות דתית
	0.29***	0.03	0.19	תשוקה מינית
צעד 3				
0.37***	-0.34***	0.07	-0.34	זהות דתית
	0.27***	0.03	0.18	תשוקה מינית
	-0.23***	0.08	-0.38	זהות האני
	צעד 4			
0.39**	-0.33***	0.07	-0.45	זהות דתית
	0.3***	0.03	0.2	תשוקה מינית
	-0.2***	0.08	-0.34	זהות האני
	-0.14**	0.09	-0.26	נישואין

** $p < .01$, *** $p < .001$

במבחן רגרסיה על דפוס 'אי תחושת קונפליקט' בצעד הראשון נכנס הסטאטוס המשפחתי במבחן רגרסיה על דפוס 'אי תחושת קונפליקט' בצעד השני נכנס לניתוח המגדר $R^2=15.1\%$, $p<.001$, בצעד השלישי נכנס לניתוח התשוקה המינית $R^2=17.8\%$, $p<.01$, ובצעד הרביעי נכנס הגיל $R^2=19.1\%$, $p<.05$. (לוח 13). כלומר, ככל שהנבדק הינו יותר בת נשוי ומבוגר, בעל תשוקה מינית גדולה יותר - הנבדק יחוש 'אי תחושת קונפליקט'.

לוח 13: תוצאות הרגרסיה עבור דפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית, לימודים תיכון, זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני

R ²	β	SE B	B	משתנים
צעד 1				
0.09***	0.3***	0.1	0.57	נישואין
צעד 2				
0.15***	0.3***	0.1	0.57	נישואין
	-0.23***	0.09	-0.41	מגדר
צעד 3				
0.18***	0.23***	0.11	0.43	נישואין
	-0.27***	0.09	-0.45	מגדר
	0.17**	0.03	0.1	תשוקה מינית
	צעד 4			
0.19**	0.23***	0.12	0.43	נישואין
	-0.27***	0.1	-0.45	מגדר
	0.16**	0.04	0.1	תשוקה מינית
	0.13*	0.01	0.03	גיל

** $p < .01$, *** $p < .001$

לסיכום כלל הנתונים והמבחנים שנבדקו לעיל, חלקה הראשון של ההשערה המבקשת לתאר את הקשר הכללי בין המשתנים הבלתי תלויים: זהות דתית, תשוקה מינית וזהות האני, לבין המשתנה תלוי: דפוס התמודדות, נמצא ש:

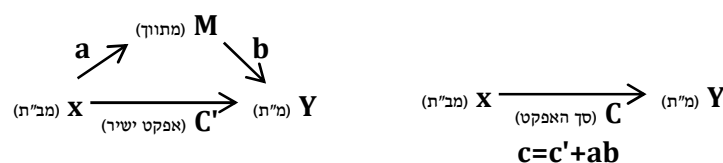
- המנבאים המשמעותיים לבחירת דפוס 'שימור זהות' הינם: זהות דתית גבוהה וגיל צעיר. בנוסף, במבחני פירסון נמצא מתאם נמוך לרמת תשוקה מינית נמוכה ומגדר (בנים יותר).
- המנבאים המשמעותיים לבחירת דפוס 'שינוי זהות' הינם: רמת 'זהות האני' נמוכה, רמה דתית נמוכה, תשוקה מינית גבוהה וסטאטוס משפחתי (רווקים יותר). בנוסף, במבחני פירסון נמצא מתאם נמוך למגדר (בנים יותר).
- המנבאים המשמעותיים לבחירת דפוס 'אי תחושת קונפליקט' הינם: תשוקה מינית גבוהה, גיל (מבוגרים יותר), סטאטוס משפחתי (נשואים יותר) ומגדר (בנות יותר). בנוסף, במבחני פירסון נמצא מתאם נמוך ל'זהות האני' גבוהה.

דהיינו, זהות דתית מהווה את המנבא החזק ביותר ל'שימור זהות' ו'שינוי זהות', ונשים נשואות חשות פחות את הקונפליקט, או מן העבר השני בנים רווקים חשים את הקונפליקט בצורה החזקה ביותר, ונדרשים לבצע את ההחלטות, בין 'שימור זהות' לבין 'שינוי זהות' על פי זהותם הדתית.

ניבוי דפוס ההתמודדות על פי 'זהות האני'

חלקה השני של ההשערה השנייה מבקשת לבדוק מהו הקשר של משתנה 'זהות האני' אל המרכיבים של הקונפליקט דתי-מיני. לפי ההשערה 'זהות האני' מהווה משתנה שמסביר את דפוס 'שינוי זהות' בזהות נמוכה, ומשתנה שממתן את עזיבת הדת בזהות גבוהה. לשם בחינת הדברים התבצעו מבחני רגרסיה לבחינת 'זהות האני' כמשתנה מתווך וכמשתנה ממתן בבחירת דפוס התמודדות.

קודם לכן נקדים מהו 'משתנה מתווך' (Mediator). להלן מוצג שני סוגי קשרים בין נתונים:

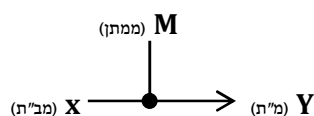

ניתן לנבא את השפעה של המב"ת (X) על המ"ת (Y) דרך המשתנה המתווך (M), וניתן לנבא דרך 'סך האפקט' שכולל בתוכו אינטראקציה (מכפלה) של ab יחד עם האפקט הישיר. במידה, וסך האפקט (c) גבוה באופן מובהק מאפקט הישיר (c') – ניתן להסיק שהמשתנה המתווך מפחית את הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי והמשתנה התלוי (כאשר הוא גם מושפע מהמשתנה הבלתי תלוי, וגם משפיע על המשתנה התלוי יחד עם המשתנה הבלתי תלוי). ולמעשה, הוא מסביר את מהות הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי והמשתנה התלוי, ומעיד על כך שהמשתנים הבלתי תלויים בעלי

מתאם "מזויף" (במלואו או בחלקו) למשתנה התלוי (כיוון שהוא המשתנה שמסביר חלק/כל הקשר בין המב"ת למ"ת).

כדי לקבוע שמשתנה הינו 'משתנה מתווך' עליו לעמוד בשלושה כללי תיווך: 1. המשתנה הבלתי תלוי (המנבא) מסביר באופן מובהק את המשתנה המתווך. 2. המשתנה הבלתי תלוי (המנבא) מסביר באופן מובהק את המשתנה התלוי (המנובא). 3. כשהמשתנה המתווך מוחזק כקבוע (controlled) במבחן הרגרסיה - מצטמצם או מתבטל הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי למשתנה התלוי (Kenny & Baron, 1986).

משתנה ממתן (Moderation) הינו משתנה שמשפיע על כיוון או עוצמת הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי לבין המשתנה התלוי (Kenny & Baron, 1986). כלומר, המשתנה הממתן משפיע על הקשר, והוא קובע באילו תנאים יתקיים הקשר. בד"כ הסרתו יעלה את הקשר בין הקשר בין המשתנה הבלתי תלוי לתלוי (אייזנבך, 2004). להלן תיאור גרפי של היחס בין המשתנים:

להבנת ההבדלים בין שני המשתנים, נשתמש בהגדרתו של הייס, לשאלת ה'איק?' עונים על ידי משתנה מתווך, ולשאלת ה'מתי?' עונים על ידי משתנה ממתן (Hayes, 2012).

המבחן הראשון מטרתו לבדוק האם המשתנה 'זהות האני' משמש כמשתנה מתווך. ולמעשה, הוא משתנה שמסביר את הקשר בין המשתנים הבלתי תלויים: זהות דתית ותשוקה מינית, על המשתנה התלוי: דפוס התמודדות.

לאור מבחני הרגרסיה המופיעים בתת-פרק "ניבוי כלל המשתנים המשפיעים על דפוסי התמודדות עם קונפליקט" שרק הציגו את המשתנה 'זהות האני' כמנבא דפוס ההתמודדות 'שינוי זהות', ולמעשה זהות דתית נמוכה ותשוקה מינית גבוהה יחד עם 'זהות האני' נמוכה מנבאים 'שינוי זהות', עלינו לוודא שהמשתנה 'זהות האני' אכן מסביר את שני המשתנים האחרים הבלתי תלויים, והינו משתנה מתווך.

בבדיקה האם מתקיימים כללי התיווך במשתנה 'זהות האני', על פי מבחני הרגרסיה מרובה שהוצגו לעיל הוכח שכלל התיווך מספר 2 אכן קיים: המשתנים הבלתי תלויים (תשוקה מינית גבוהה וזהות דתית נמוכה) במבחן רגרסיה $R^2=31.8\%, p<.001$ מנבאים את המשתנה התלוי ('שינוי זהות'). אך כלל תיווך מספר 1 איננו מובהק: המשתנים הבלתי תלויים אינם מנבאים את המשתנה המתווך ('זהות האני'). במבחן רגרסיה היררכי בשני צעדים עולה שממוצע זהות הדתית מנבא באופן מובהק את המשתנה הבלתי תלוי $R^2=6.7\%, p<.001$, בצעד השני של ניתוח עולה שהתשוקה המינית אינה מנבאה את המשתנה הבלתי תלוי $R^2=6.9\%, p>.05$ (לוח 14). אם כך, את ההשערה שהמשתנה 'זהות האני' הינו משתנה מתווך, ניתן לבדוק רק על המשתנה המנבא זהות דתית, ולא על תשוקה מינית.

אם כך התבצע בדיקת כלל תיווך מספר 1 רק עבור זהות דתית והשפעתה על 'שינוי זהות' במבחן רגרסיה התקבל $R^2=22.4\%, p<.001$ (לוח 15). ובבדיקת כלל התיווך מספר 3, במבחן רגרסיה היררכי בשני צעדים של המשתנה הבלתי תלוי (זהות דתית) יחד עם המשתנה "המתווך" כקבוע לניבוי המשתנה הבלתי תלוי התקבל $R^2=26.1\%, p<.001$. המצביע על כך שתרומת הזהות הדתית בתיווך 'זהות האני' על 'שינוי זהות' הינה $R^2=14\%, p<.001$ (לוח 15), אך השפעת הזהות הדתית לבדה על 'שינוי הזהות' הינה $R^2=22.4\%, p<.001$ (כלל תיווך 1) – הרי שהמשתנה 'זהות האני' מצמצם את השפעת הזהות הדתית כשהוא מופיע, ובכך הוא מסביר חלק מן השפעת הזהות הדתית על הנטייה להתמודד בדרך של 'שינוי זהות'.

למסקנה, 'זהות האני' מהווה משתנה מתווך רק עבור הניבוי של המשתנה זהות דתית, אך איננה מהווה משתנה מתווך עבור המשתנה תשוקה מינית. דהיינו, 'זהות האני' מסבירה רק את הקשר בין המשתנים 'זהות דתית' ל'שינוי זהות', ו'זהות האני' מהווה מרכיב משמעותי ב'זהות הדתית'.

לוח 14: תוצאות רגרסיה מרובה עבור 'זהות האני' על ידי: זהות דתית ותשוקה מינית

משתנים	B	SE B	β	R^2
צעד 1				
זהות דתית	0.22	0.04	0.26***	0.06***
צעד 2				
זהות דתית	0.2	0.04	0.24***	
תשוקה מינית	-0.21	0.02	-0.05	0.06

*** $p<.001$

לוח 15: תוצאות רגרסיה מרובה עבור 'שינוי זהות', על ידי: זהות דתית וזהות האני (קבוע)

משתנים	B	SE B	β	R^2
צעד 1				
זהות האני (קבוע)	-0.58	0.09	-0.35***	0.12***
צעד 2				
זהות האני (קבוע)	-0.42	0.08	-0.25***	
זהות דתית	-0.56	0.07	-0.38***	0.26***

*** $p<.001$

לאחר שנבדק האם המשתנה 'זהות האני' מהווה משתנה מתווך, נבדק האם הוא משתנה ממתן. לשם כך נערכו סדרת ניתוחי מיתון (Moderation Analysis) בשימוש במאקרו PROCESS בתוכנת SPSS לכל דפוס התמודדות בנפרד. התוכנה לאחר מרכז המשתנים (למניעת השפעות מולטיקוליניאריות בין המשתנים) יוצרת משוואת קו ליניארי $(y=mx+n)$, הן מייצג את המשתנה

המתווך, הא את המשתנה הבלתי תלוי והי את תוצאת המשתנה התלוי. לאחר מכן היא מציבה בנוסחה את כל טווח הערכים: מהנמוך לגבוה, גם בא וגם בי. מעשרות ההצבות נוצר קו לינארי בעל שיפוע שמשתנה בכל נקודה, שמבטא את השפעת המ.

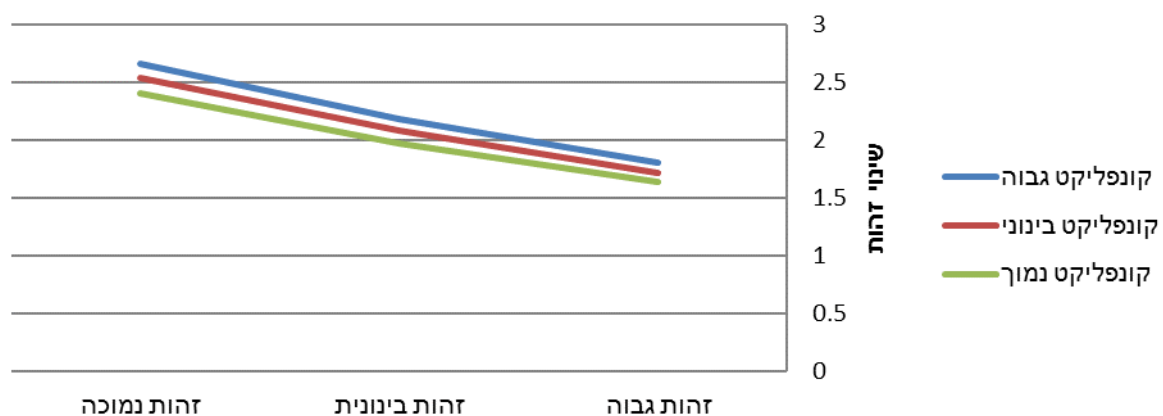
במחקר נבדק הקשר בין משתנה הבלתי תלוי: קונפליקט, למשתנה התלוי: דפוס ההתמודדות, במיתון המשתנה 'זהות האני'. שני מבחני המיתון בדפוס ההתמודדות 'שימור זהות' ו'אי תחושת קונפליקט' נמצאו כלא מובהקים. אך במבחן מיתון של דפוס ההתמודדות 'שינוי זהות' נמצא קשר חיובי מובהק בין הקונפליקט דרך 'זהות האני' לבחירת דפוס 'שינוי זהות' $R^2=13.3\%, p<.001$, אך לא נמצא מנבא מובהק בין הקונפליקט ל'שינוי זהות' ובאינטראקציה של הנתונים (לוח 16).

לוח 16: ממצאי מודל המיתון

ΔR^2	F	Std. Error	Coefficient	
		0.08	-5.9***	זהות האני
		0.51	0.92	קונפליקט
0.0003	0.09	0.95	-2.8	זהות*קונפליקט

*** $p<.001$

נמצא שרק משתנה 'זהות האני' מהווה משפיע על 'שינוי זהות', ואין הבדלים מובהקים בין הקבוצות שמחולקות על פי הקונפליקט, או על פי אינטראקציה של זהות וקונפליקט. להבהרת הדברים ניתן לעיין בלוח 20 שמציג את הקו הליניארי המורכב מעיבוד הנתונים, המציג את השפעתו הבלעדית של 'זהות האני' על בחירת 'שינוי זהות' (השיפוע שמייצג את המשתנה 'זהות האני' נשאר קבוע, ומשפיע באופן דומה על הקו הליניארי גם כשהוא ברמתו הנמוכה וגם ברמתו הגבוהה).

תרשים 4: הקשר בין רמת הקונפליקט ורמת הזהות על 'שינוי זהות'

הרי שחלקה השני ההשערה השנייה נשללה ברובה ואושרה בחלקה, משתנה 'זהות האני' אינו נמצא כמנבא דפוס התמודדות 'שימור זהות' ו'אי תחושת קונפליקט', אך נמצא כמשתנה מתווך (מסביר) בניבוי 'שינוי זהות' עבור המשתנה זהות דתית, ולא עבור תשוקה מינית.

הקשר בין גורמי זהות האני לבחירת דפוסי התמודדות

בחלק זה של הפרק נבחן מהו הקשר בין שבעת המשתנים המייצגים את גורמי הזהות השונים ע"פ צוריאל, לבין המשתנה דפוס התמודדות. לפי ההשערה מתבגרים בעלי דפוס התמודדות שימור זהות יהיו במתאם גבוה לגורמי הזהות: 'שליטה עצמית', 'התחייבות ומטריות', 'משמעותיות וניכור'. לבחינת השערה זו נערכו מבחני פירסון בין דפוסי ההתמודדות לשבעת הגורמים. הגורם היחיד שנמצא במתאם מובהק ל'שימור זהות' הינו גורם 'הכרה חברתית' שנמצא במתאם שלילי נמוך $r(306)=-.14, p<.05$.

כדי לבדוק את ההשערה על דרך השלילה, נבדקו דפוסי התמודדות 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט' ונמצא שכל הגורמים במתאם שלילי עם 'שינוי זהות', ומאידך במתאם חיובי נמוך במרבית גורמי הזהות עם 'אי תחושת קונפליקט' (לוח 17). כלומר, רמת זהות נמוכה במתאם נמוך עד בינוני לדפוס 'שינוי זהות', ורמת זהות גבוהה במתאם נמוך לדפוס 'אי תחושת קונפליקט'.

לוח 17: מתאמי פירסון בין שבעת גורמי הזהות לשלושת דפוסי התמודדות עם קונפליקט

7. אמינות וטבעיות	6. משמעותיות וניכור	5. זהות פזית	4. שליטה עצמית	3. הכרה חברתית	2. סולידריות והמשכיות	1. התחייבות ומטריות		
-0.04	-0.1	-0.04	-0.09	-0.14*	0.1	0.05	R	שימור זהות
306	306	306	306	306	306	306	N	
-0.22***	-0.34***	-0.36***	-0.24***	-0.18**	-0.18**	-0.25***	R	שינוי זהות
306	306	306	306	306	306	306	N	
0.12*	0.12*	0.03	-0.1	0.14*	0.17**	0.15**	R	אי תחושת הקונפליקט
306	306	306	306	306	306	306	N	

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

באופן דומה למבחני הפירסון נערכו מבחני רגרסיה לבדיקת גורמי הזהות המנבאים את דפוס ההתמודדות. במבחן רגרסיה בצעדים עבור דפוס ההתמודדות 'שימור זהות', בצעד הראשון של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'הכרה חברתית' $R^2=1.9\%, p<.05$ ($B=-0.07$; $\beta=-0.13^*$). בצעד השני נכנס ממוצע גורם הזהות 'סולידריות והמשכיות' $R^2=5.3\%, p<.001$ ($B=.27$; $SE\ B=0.07$; $\beta=0.22^{***}$). בצעד השלישי נכנס ממוצע גורם הזהות 'משמעותיות וניכור' $R^2=7.4\%, p<.01$ ($B=-.22$; $SE\ B=0.07$; $\beta=-0.21^{***}$). כיוון שמבחן רגרסיה לניבוי 'שימור זהות' על פי גורמי הזהות נמצא מנבאים ברמת ניבוי נמוכה, נעשו מבחני רגרסיה בנפרד לרווקים, רווקות נשואים ונשואות. בכל הקבוצות לא נמצא מנבא עבור דפוס ההתמודדות 'שימור זהות', מלבד לגברים רווקים: בצעד הראשון של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'סולידריות והמשכיות' $R^2=5.4\%, p<.05$ ($B=.27$; $SE\ B=0.11$; $\beta=0.23^*$).

(B, בצעד השני לניתוח נכנס ממוצע גורם הזהות 'הכרה חברתית' $R^2=11.9\%$, $p<.05$ $\beta=-0.28^*$) $(B=-0.38; SE B=0.14; \beta=$

כדי לבדוק את ההשערה על דרך השלילה במבחן רגרסיה בצעדים עבור דפוס ההתמודדות 'שינוי זהות', בצעד הראשון של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'זהות גופנית' $R^2=12.7\%$, $p<.001$ $\beta=-0.36^{***}$) $(B=-.31; SE B=0.04; \beta=-0.36^{***})$ בצעד השני לניתוח נכנס ממוצע גורם הזהות 'משמעותיות וניכור' $R^2=15.6\%$, $p<.01$ $\beta=-0.2^{**}$) $(B=-.22; SE B=0.06; \beta=-0.2^{**})$. תוצאה דומה אך יותר בולטת נמצא אצל רווקים כאשר מחלקים את המדגם על פי מגדר וסטטוס משפחתי. בקרב גברים רווקים בצעד הראשון של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'זהות פיזית' $R^2=26\%$, $p<.001$ $\beta=-0.51^{***}$) $(B=-0.46; SE B=0.08; \beta=-0.51^{***})$ בצעד השני לניתוח נכנס ממוצע גורם הזהות 'משמעותיות וניכור' $R^2=30.7\%$, $p<.05$ $\beta=-0.27^*$) $(B=-.32; SE B=0.12; \beta=-0.27^*)$ בצעד השלישי לניתוח נכנס ממוצע גורם הזהות 'הכרה חברתית' $R^2=34.5\%$, $p<.05$ $\beta=0.22^*$) $(B=.31; SE B=0.13; \beta=0.22^*)$ בקרב גברים נשואים בצעד היחיד של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'זהות פיזית' $R^2=18.7\%$, $p<.01$ $\beta=-0.43^{**}$) $(B=-0.3; SE B=0.1; \beta=-0.43^{**})$. בקרב בנות רווקות בצעד היחיד של הרגרסיה נכנס ממוצע גורם הזהות 'משמעותיות וניכור' $R^2=7.9\%$, $p<.01$ $\beta=-0.28^*$) $(B=-.31; SE B=0.1; \beta=-0.28^*)$ ובקרב בנות נשואות לא נמצא גורם מנבא.

בדפוס 'אי תחושת קונפליקט' נמצא רק ממוצע גורם הזהות 'סולידריות והמשכיות' מנבא חלש $R^2=3\%$, $p<.05$ $\beta=0.17^*$) $(B=0.21; SE B=0.7; \beta=0.17^*)$, ובחלוקת המדגם לא נמצא גורמי הזהות מנבאים באף אחת מהקבוצות.

למסקנה, ההשערה השלישית ברובה לא אוששה. ההשערה טענה שהגורמים הקשורים לעולם הפנימי 'שליטה עצמית', 'התחייבות ומטריות' ו'משמעותיות וניכור' הם המנבאים את הבחירה ב'שימור זהות', או להיפך. אך נמצא במבחני מתאם ורגרסיה שגורמים אלו לא נמצאים כמעט במתאם לדפוס ההתמודדות, ודווקא 'שימור זהות' מנובא בעיקר בממוצע גורמי הזהות: 'הכרה חברתית' ו'סולידריות והמשכיות'; ו'שינוי זהות' מנובא בעיקר בממוצע גורמי הזהות: 'זהות פיזית' ו'משמעותיות וניכור'.

המתבגר חווה את תהליך ההתבגרות, תהליך שכולל דרישה פנימית וחיצונית לבירור הזהות האישית, תהליך מעמיק שיפתח את אישיותו, כדי שבסופו הוא יהיה מבוגר בחברה בעל זהות יציבה שברורה לעצמו ולסובביו.

אחד מהקונפליקטים שעמהם המתבגר נדרש להתמודד הינו ההאצה ההורמונאלית של הורמון הטסטוסטרון שדוחק בגוף לבצע מעשים בעלי אופי מיני (בריזנדיין, 2013), לא רק שהוא נבון כיוון מופתע מעוצמת דחפיו (סולברג, 2007), שהוא פוגע במוסריות ההגמוניות ונדחק לדברים שהחברה מתייחסת אליהם בהסתרה ובמבוכה (פוקו, 1996), מבזבז את זמנו בחוסר מעש תועלתני ופוגע בקיום הטבעי (בנאי, 1948). יתר עליו המתבגר הדתי, שעיסוק בתכנים אלו אסור בתכלית האיסור במסגרת הדתית מלבד שיח נקי אפלטוני (שולחן ערוך אבן העזר סימן כא סעיף א). ויתרה עליו הנערה הדתית, שלא רק חייה בחברה בעלת "מוסריות כפולה" הרואה בנערה בעלת תשוקה מינית כ"מופקרת מינית" (נרדי ונרדי, 1992), אלא גם החיים בחברה פטריאכלית דתית נותנת פחות לגיטימיות והבנה ליצירה (קאבאליון, 1997; אנגלנדר ושגיא, 2013).

מתוך המצוקה והימצאות בין הפטיש לסדן של הרצון של הגוף לאיסור של האל, או בלשון התלמודית "אוי לי מיוצרי, ואוי לי מיצרי" (ברכות סא ע"א), נדרש המתבגר לבחור את דפוסי ההתמודדות שעל ידיהן הוא יתמיד בשמירת זהותו הדתית וידחק את יצריו, או יאפשר יותר פורקן ליצריו וידחק את זהותו הדתית (שכטר, 2004).

מטרת המחקר לבחון כיצד מתמודדים מתבגרים עם קונפליקט תוך-נפשי, מחקר שהתבצע על התחום הקונפליקט הדתי-המיני בקרב מתבגרים דתיים. לשם כך, נאספו מהשדה המחקרי 20 סגנונות התמודדות פנימיים (שלא כוללים עזרה ותמיכה חיצונית), מתוך ראייה שהמתבגר נוקט מספר אסטרטגיות שונות כדי להגיע למטרה אחת. לאור ניתוח משתני המחקר על ידי ניתוח גורמים (factor analysis) וניתוח SSA קוטלגו סגנונות התמודדות לשלושה דפוסים עיקריים: 'אי תחושת קונפליקט', 'שינוי זהות' ו'שימור זהות', המזהים מהי המטרה שאותו מתבגר מבקש להשיג בהתמודדותו עם הקונפליקט. לחלוקה נוספת של דפוסי ההתמודדות, נבנה ציר נוסף המחלק את הדפוסים לדפוסים "גבוהים" העוסקים בפיתוח הזהות או הקונפליקט, ו"נמוכים" שעוסקים בהסגת הזהות והקונפליקט. החלוקה הנוספת לא נחקרה במסגרת מחקר זה, אך יש לה תימוכין חלקיים בין השורות, להלן.

הקשר בין הזהות הדתית על דפוסי ההתמודדות

ההשערה הראשונה במחקר טענה שישנו מתאם חיובי בין רמת הדתיות לבחירת דפוסי התמודדות 'שימור זהות', וימנעו משימוש בדפוסי ההתמודדות 'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט', ההשערה אוששה בחלקה, כאשר נמצא מתאם בינוני חיובי מובהק לדפוס ההתמודדות 'שימור' ומתאם שלילי בינוני מובהק ל'שינוי'. כאשר חולק המדגם על פי מגדר ונישואין הרי שההשערה אוששה במלואה בקרב הבנים הרווקים. דהיינו, רווקים דתיים שמתמודדים עם הקונפליקט ביתר שאת

משאר הקבוצות, בחרים ב'שימור זהות' לאור רמת דתיותם הגבוהה, ו'שינוי זהות' ו'אי תחושת קונפליקט' לאור רמת דתיות נמוכה יותר. ממצא נוסף, עליו מעידה המובהקות הגבוהה בכל הקבוצות בין רמת דתיות נמוכה ל'שינוי זהות' מלמדת שככל שהדת נמוכה יותר ישנה תנועה ל'שינוי זהות'.

תנועה זו ניתן להסביר באמצעות ההבנה שזהות דתית הינה חלק מהזהות האישית הכוללת (Beit-Hallahmi, 1991; Fisherman, 1992), וככל שהיא יותר משמעותית במרכיב הזהות הכללי המתבגר "מתאמץ" לשמור עליה למרות הקונפליקט, אך כשהיא איננה משמעותית במרכיב הזהות הכללי המתבגר "מוותר" עליה או על חלקים מתוכה, כדי לאפשר לעצמו להתנהל מול גופו. דהיינו, ישנו מגוון של זהויות שמאורגנות באופן הירארכי בתוך תפיסת העצמי (Pratt & Foreman, 2000), זהויות יותר חשובות סובייקטיבית יהיו בראש ההיררכיה ויבואו יותר לידי ביטוי במצבים של בחירה והכרעה, וזהויות פחות חשובות יכחדו (Stryker, 1968; McCall & Simmons, 1978). כל ההנחה הזו מתחילה רק במידה וישנו דיסוננס בין הגוף לזהות – רק אז מתחיל הצורך לבצע שינוי לכאן או לכאן, אבל במידה וישנה רק "סבילות נמוכה" של הקונפליקט המתבגר לא יבצע דבר (קניאל, 1998). ניתן לראות זאת על פי העובדה שתוצאות המחקר יותר חד-משמעיות כאשר עוסקים ברווקים שהקונפליקטואליות שלהם בנושא גבוהה יותר (קבוצה זו הייתה גבוהה יותר מכל שאר הקבוצות בשאלת השימוש בדפוס 'בושה והאשמה'). על כן, הרווקים מבצעים תנועה לשלושת הדפוסים ל'שימור', 'שינוי' ו'אי תחושה' בהתאמה לרמתם הדתית.

ההשערה השנייה טענה שרמת זהות האני תהווה גורם מתווך בין הקונפליקט לבחירת דפוסי התמודדות. דהיינו, ככל שהמתבגר יהיה בעל זהות גבוהה יותר כך הוא יצליח להתמודד עם הקונפליקט ולשמר את זהותו הדתית למרות התשוקה המינית. לאור מחקרים רבים המצביעים על כך שבעלי רמת זהות גבוהה מתמודדים טוב יותר עם קונפליקטים, הישגים תחת לחץ, מיקוד ושליטה, שימוש באסטרטגיות טובות יותר ועוד (Kroger, 1996; Marcia, 1980).

הקשר בין התשוקה המינית לדפוסי ההתמודדות

ראשית נבדק האם ישנו מתאם בין תשוקה מינית לדפוסי ההתמודדות, ונמצא שלושה נתונים. הנתון הראשון: בקרב נשואות מתאם שלילי בינוני בין 'שימור זהות' לרמת תשוקה גבוהה, ומנגד מתאם חיובי נמוך בין 'שינוי זהות' לרמת תשוקה גבוהה. דהיינו, קבוצת הנשים הנשואות היא היחידה מכל הקבוצות שהתשוקה המינית שלהן במתאם עם בחירת דפוסי ההתמודדות 'שימור' ו'שינוי', כאשר תשוקה גבוהה במתאם חיובי ל'שינוי', ושלילי ל'שימור'.

ניתן לשער שממצא זה שנשים דתיות נשואות נרתעות מהנושא המיני, ובעלות תשוקה גבוהה נוטות לעזוב את הדת, נובע ממספר סיבות: עקב קיום הלכות נידה וצניעות ישנה דרישה של העולם הדתי מרווקות להימנע מביטוי מיניות נשית ולהדחיקה, או אף רואה לראות בה כמסוכנת (פיתוי). הדיסוננס בין הדרישה להדחיק כל העת את המיניות, ומעת החתונה הדרישה לקיים יחסים באופן מלא עם הגבר שרואה בנישואין כ"אור בקצה המנהרה" של ההתמודדות שלו – גורם

בקרב כלות לחרדה מליל הכלולות ובהמשך לרתיעה מיחסי מין (Grumet, 2008). בנוסף, המעברים החדים בין הרחקה של הלכות נידה וקירבה מלאה בליל הטבילה גורמים לנשים להירתע מיחסים אלו, יחד עם לקיחת האשמה והאחריות שהגבר לא יחטא (השחתת זרע או פנייה לנשים אחרות) ולכן הן מקיימות יחסים גם בזמן שלא נוח להן – מעשים המשפיעים על נשים לחוש תחושת חפצון ושל חוסר אוטונומיה, יחד עם החובה ההלכתית לקיים יחסים ולסייםם בחדירה גם בעת בעיות תפקודיות במסגרת המינית (Friedman et al., 2009). כמו כן, מקצת מהמסד הרבני אינו מכיר במיניות האישה ורצונותיה, אלא רק כחלק מ"היכולת המינית הפיזיולוגית של הבעל או רצונו" (אנגלנדר, 2011). כל הסיבות לעיל תורמות לנשים להירתע מהעולם הדתי, לכן נשים בעלות תשוקה מינית גבוהה שמבקשות לממש את מיניותן מרגישות דיסוננס ביתר שאת עם ההלכה, ודיסוננס זה גורם לחתור ל"שינוי זהות". מנגד, נשים שמתחזקות בדת ובעלות מחויבות לדת - מפנימות את ערכי החברה הדתית להפנים ולהסתיר את מיניותן, ולכן מדווחות על תשוקה מינית נמוכה יותר (רוזנבאום, 2013). הדבר תואם את ההנחה שבתהליך ההתבגרות, בניגוד לגברים שהחברה רואה בחיוב ובהבנה את תהליך האקספלורציה שהם עוברים, אצל הנשים החברה מעריכה מחויבות לערכיה (Matteson, 1993). במיוחד הדבר בא לידי ביטוי בקרב בנות דתיות לאומיות שמטמיעות לתוכן את ערכי החברה, גם על חשבון זהותן (גרוס, 2003).

בניגוד לנשים נשואות, הנתון השני מלמד שבקרב גברים נשואים לא נמצא מתאם בין התשוקה מינית לדפוס ההתמודדות. דהיינו, הם לא נאלצים באופן מובהק לבצע בחירה של דפוס התמודדות בעקבות התשוקה המינית. יתכן שהדבר נובע מכך שלגברים נשואים אין אותה מידה של דיסוננס בעקבות התשוקה, מפני שיש להם מסגרת לפורקן מיני ("פיתו בסל") והעולם הדתי מקבל בהבנה את היצרים והתשוקות שלהם (אנגלנדר ושגיא, 2013).

הנתון השלישי מלמד שבקרב רווקים ורווקות יש מתאם חיובי בינוני בין תשוקה מינית לעזיבת הדת. נתון זה נידון בהרחבה בטענות הרווקים והרווקות כלפי העולם הדתי ש"מעגן" את תשוקותיהם (רוזנהיים, 2003. גרייבר, 2005. רוזנלפד, 2009), ואינו מאפשר להם לממש את יצריהם, לכן הם מאבדים חלקים מזהותם הדתית, נושא זה העלה "יצרים עזים" בציבור הדתי סביב הפולמוס להתיר קיום יחסים מיניים לפני החתונה במסגרת ההלכתית של "פילגש" (זוהר, תשס"ו). גם התחושה הלא נעימה שמשרה הקהילה הדתית, שמסמנת את הרווקות כלשעצמה כ"פגיעה בתא המשפחתי", וכ"חוסר אושר", רואה ברווקה ילדה קטנה שייכת למסגרת המשפחתית של הוריה ולא כאישיות כשלעצמה - מעודדת את הרווקים והרווקות לנטוש את המסגרת הדתית (ברטוב, 2004). בסקר שערך מגזין מוצ"ש (המיועד למגזר הדתי לאומי הצעיר) לכ-1000 רווקים מתבגרים עולה ממצאים דומים, יותר משליש ענו שהם מרגישים פחות מחויבות לדת, וכ-43% מהם דיווחו שהם לא שומרים נגיעה בקשר זוגי¹⁰. יתר על כן, 46% מהרווקים והרווקות דיווחו שהם לא מרגישים בנוח בקהילה הדתית המקומית (קליין, 2014). התמה של עזיבת הדת בעקבות התשוקה המינית נאמרה עוד בתלמוד הבבלי "אמר רב יהודה אמר רב: יודעין היו ישראל בעבודת

¹⁰ להפתעת עורכי הסקר, בניגוד לחשיבה שבנים ישמרו פחות ויתנו יותר דרור ליצרם, למעשה אי השמירה נדגם כמעט במידה שווה של רווקים ורווקות. כפי שהראה גם מחקר זה שכמעט במידה שווה תהליך עזיבת הדת של רווקים ורווקות.

כוכבים שאין בה ממש, ולא עבדו עבודת כוכבים אלא להתיר להם עריות בפרהסיא" (סנהדרין סג ע"ב).

הקשר בין זהות האני לדפוס התמודדות

השלב השני בהשערת המחקר הינה בדיקה האם ישנו מתאם בין רמת זהות המתבגר לבחירת דפוס ההתמודדות, נמצאו שלושה נתונים: לא נמצא מתאם בין רמת הזהות ל'שימור זהות'; נמצא מתאם שלילי בינוני ל'שינוי', ונמצא מתאם חיובי נמוך ל'אי תחושת קונפליקט'.

מהנתון הראשון ניתן להסיק, במבט ראשון, שההשערה השנייה נשללה, ואין אמת בטענה שרמת זהות גבוהה מסייעת ב'שימור הזהות'.

מהנתון השני שמצביע על מתאם שלילי בינוני בין רמת זהות לשימוש בדפוס 'שינוי זהות'. דהיינו, בעלי רמת זהות נמוכה עוזבים את זהותם הדתית, ומתבגרים שעוזבים את הדת הינם בעלי רמת זהות נמוכה. ניתן להסיק מכך שזהות דתית בקרב מתבגרים דתיים היא לא רק "זהות דתית" שעסוקה בריטואל הדתי, אלא היא הינה משמעותית עבורם ומהווה חלק אינטגרלי בזהות הכללית שלהם (Kelman, 1998; גרוס, 2003), ועזיבת הדת הינה פגיעה ישירה בזהותם הכללית (כפי שניתן ללמוד גם מההשערה הראשונה), והלחץ והמתח שגורמים לעזיבת הדת פוגעים באופן עקיף בזהות הכללית (קציר, 2005). בנוגע להשערת המחקר ניתן ללמוד שרמת 'זהות האני' גבוהה לא מעמיקה את שמירת הדת, אלא מונעת באופן מובהק את עזיבתה. ואם כך, ההשערה השנייה אוששה ברובה על דרך השלילה.

הרי שבשלב זה של ההשערה ניתן לומר, לרמת 'זהות האני' אין קשר לשמירה והתחזקות בדת, אבל 'זהות האני' נמוכה בעלת מתאם לעזיבת הדת. כדי לאמת את האפשרות ש'זהות האני' הינה גורם מתווך, ולמעשה מסבירה את טיב הקשר בין הקונפליקט ל'שינוי הזהות' והקשר המתאמי שנמצא ביניהם איננו "מתאם מזויף" – התבצע בדיקת הקשרים בין שלושת הגורמים (מב"ת, מ"ת ומתווך) ע"פ שלושת כללי התיווך (Kenny & Baron, 1986), ונמצא ש'זהות האני' איננה גורם מתווך עבור תשוקה מינית, ורק עבור זהות דתית. דהיינו, ישנו מתאם אמיתי בין התשוקה מינית ל'שינוי זהות' ולא ניתן להסבירו על ידי 'זהות האני', אך ניתן להסביר חלק מהשפעת הזהות הדתית בתיווך 'זהות האני'. הרי שחלק מהותי מהשפעת הזהות הדתית הינה למעשה גם השפעה של 'זהות האני' – טענה שהוכחה לעיל. אם כך, ההשערה השנייה נשללה בחלקה ('זהות האני' לא מנבאת התחזקות בדת ו'אי תחושת קונפליקט'), ואוששה בחלקה ('זהות האני' מנבאת עזיבת הדת).

את התופעה הזו, שמחד אדם שמכיר בעצמו ובזהותו לא מתחזק בזהותו הדתית, אבל מאידך, אדם שמפחית בהכרת עצמו וזהותו מוותר על זהותו הדתית, תואמת את טענתו של קניאל (1998) שרק מתח ודיסוננס גורמים לשינוי בזהות. הרי אדם שנזח לו בזהותו, מכיר בה ומרוצה בה – לא מבצע דבר, אך אדם שיש בתוכו מתח מבצע שינוי. שנית, הטענה שבעלי רמת זהות נמוכה עוזבים את הדת תואמת לטענה המחקרית שמתבגרים שמכונים בעלי "זהות דפוזית" מחפשים פתרונות

בעלי אופי הדוניסטי למצבם (Berzonsky, 1992; Berzonsky & Ferrari, 2009), ונוטים לעזוב את הדת (שטרן, 1993; Junkin, 2001).

מהנתון השלישי שמצביע על כך שבעלי רמת זהות גבוהה יכולים להתמודד עם הקונפליקט באמצעות שימוש בדפוס 'אי תחושת קונפליקט', וביתר פרטות בדפוס: הבניית עקרון-על וזהות רכה. שני דפוסים הנמצאים על הציר המשני של 'פיתוח זהות' ו'פיתוח הקונפליקט'. למעשה, הם "פותחים" את הזהות ומכניסים לתוכה את הקונפליקט, או מבינים שקונפליקט אינהרנטי לזהות והוא חלק ממורכבות החיים. אלו שתי המשגות-על שדורשות בגרות, כיוון שהן נותנות מקום מלא לעולם הדתי והמיני במקביל, ומאפשרות לקונפליקט להישאר ב"סבילות נמוכה" (קניאל, 1998).

הקשר בין כלל המשתנים על דפוסים התמודדות

מכלל מבחני גרסיה שנעשו על כלל המשתנים (הרקע והתלויים: תשוקה, זהות דתית וזהות האני) ביחס המשתנה הבלתי תלוי: דפוסים התמודדות, ניתן ללמוד ארבעה דברים:

הרמה הדתית של המתבגר הינה המנבא החזק ביותר לבחירתו ב'שימור' או 'שינוי' זהותו הדתית. נתון זה תואם את ההבנה שהמתבגר "מתעדף" את הזהויות, ונותן יותר ביטוי לזהויות שחשובות לו יותר מאשר שאר הזהויות (Pratt & Foreman, 2000; גרנביץ, 2011). והזהות הדתית מהווה זהות משמעותית יותר ככל שהמתבגרים דתיים יותר (בית הלל, 2015).

משתנה הגיל נמצא כמנבא שלילי בדפוס 'שימור זהות' וכמנבא חיובי בדפוס 'אי תחושת קונפליקט' המלמד שצעירים יותר מתחזקים בדת, ומבוגרים יותר חשים פחות את הקונפליקט. נתון זה עשוי ללמד שבגילאי המחקר 18-30 צעירים יותר מרגישים יותר מחויבות לדת, ומבוגרים יותר מרגישים פחות מחויבות לדת (קליין, 2014; בית הלל, 2015) ולכן הם פחות חשים את הקונפליקט.

המגדר נמצא מנבא מובהק לשלושת הדפוסים, כאשר בנים בוחרים יותר בדפוס 'שינוי' או 'שימור', ובנות פחות חשות את הקונפליקט. כפי האמור לעיל, בנים שיותר חשים את הקונפליקט בתחום נאלצים לבצע בחירה בין הזהויות (Bosma & Kunnen, 2001), ובנות שחשות פחות קונפליקט בתחום – פחות נדרשות לבצע בחירה בתחום זה.

נישואין נמצא מנבא מובהק ל'אי תחושת קונפליקט', ורווקות ל'שינוי זהות'. כפי האמור לעיל, מתבגר שמתמודד יותר עם הקונפליקט נדחף לבצע שינוי בזהותו, ומנגד מתבגר נשוי פחות חש את הקונפליקט. נתונים אלו ברובם תואמים את המתאם שמציג הלמ"ס לשנת 2009 (האחרון מ-2014 שבדק את שיעורי ההתחזקות בדת) שהראה שעיקר ההתחזקות בדת הינה תוך-מגזרית וכמחצית מהדתיים מתחזקים יותר ושיעורי העזיבה הם זניחים, אך כאשר מתבצעת חלוקה על פי רווקים ונשואים מכלל האוכלוסייה עולה ש 22.6% מהנשואים נעשו דתיים יותר, ו 11.6% נעשו דתיים פחות, ואצל רווקים המצב הפוך: 18.8% נעשו דתיים יותר, ו 20.1% נעשו דתיים פחות (הלמ"ס, 2011). תמה זו מוזכרת כבר בתלמוד הבבלי (קידושין ל ע"א) במסגרת החובה להתחתן כדי להתמודד עם יצר המין "אמר רב חסדא: האי דעדיפנא מחבראי - דנסיבנא בשיתסר,

ואי הוה נסיבנא בארביסר, הוה אמינא לשטן גירא בעיניך" [אני עדיף מחברי שהתחתני בגיל 16, ואם הייתי מתחתן בגיל 14 הייתי אומר לשטן: חץ בעיניך (מתגרה בו בלא לפחד)].

הקשר בין גורמי זהות האני לדפוסי התמודדות

השערת המחקר השלישית טענה ש'גורמי הזהות' שקשורים להתמודדות מול לחץ וקונפליקטים ינבאו את דפוס ההתמודדות 'שימור זהות', 'הכוללים': 'שליטה עצמית', 'התחייבות ומטרתיות' ו'משמעותיות וניכור'.

במבחני מתאם פירסון נמצא רק מתאם חיובי נמוך בין 'הכרה חברתית' ל'שימור זהות'. ובמבחני רגרסיה בצעדים נמצא שלושה גורמי זהות: מתאם שלילי נמוך ל'הכרה חברתית' ו'משמעותיות וניכור', ומתאם חיובי נמוך ל'סולידריות והמשכיות'. בחלוקת המדגם על פי מגדר וסטאטוס משפחתי רק עבור קבוצת הרווקים נמצאו רק שני גורמי הזהות 'סולידריות והמשכיות' ו'הכרה חברתית' כמנבאים 'שימור זהות'. בשאר הקבוצות לא נמצא מתאם בין הגורמים ל'שימור זהות'.

גם בבדיקת ההשערה על דרך השלילה (בחינת המתאם בין 'גורמי הזהות' ביחס לדפוס ההתמודדות 'שינוי זהות') נמצא שכל גורמי הזהות במתאם שלילי נמוך ל'שינוי זהות'. ובמבחני רגרסיה בצעדים נמצאו לגורמים 'זהות פיזית' ו'משמעותיות וניכור' מתאם שלילי נמוך לניבוי 'שינוי זהות'. גם בחלוקת המדגם על פי מגדר וסטאטוס משפחתי נמצא בקרב רווקים מתאם שלילי בינוני ל'זהות פיזית' ונמוך ל'משמעותיות וניכור', אך מתאם חיובי נמוך ל'הכרה חברתית'. בקרב גברים נשואים נמצא מתאם שלילי בינוני 'זהות פיזית'. בקרב רווקות נמצא המנבא ל'משמעותיות וניכור' במתאם שלילי נמוך ל'שינוי זהות'.

למסקנה ההשערה נשללה ברובה, אומנם ניתן ללמוד ממבחן הרגרסיה כהשערת המחקר שאכן 'משמעותיות וניכור' נמוכים גורמים ל'שימור זהות', אך במתאם חלש מאוד. ולמעשה הגורם המנבא הדומיננטי הינו 'הכרה חברתית'. גם בבחינת ההשערה באופן עקיף (ניבוי 'שימור זהות' על דרך השלילה מבחירת 'שינוי זהות') נמצא הגורם 'משמעותיות וניכור' כמנבא אך במתאם חלש בקרב רווקים ורווקות. ולמעשה, הגורם המנבא הדומיננטי 'שינוי זהות' בקרב גברים רווקים ונשואים הינו ממוצע גורם הזהות 'זהות פיזית'.

על סמך מבחני הרגרסיה שבחנו את גורמי הזהות המנבאים את התנהגות המתבגר ניתן להציג כיוונים נוספים, אך בהסתייגות, כיוון שחלק מהמדגמים אינם מספיק גדולים והמובהקות אינה גבוהה דיה:

- 'הכרה חברתית' ב'שינוי' (מתאם חיובי ברווקים) או 'שימור' (מתאם שלילי בכלל המדגם, ובעיקר ברווקים).
- 'משמעותיות וניכור' ב'שינוי' (מתאם שלילי בכלל המדגם, ובעיקר ברווקים) או 'שימור' (מתאם שלילי בכלל המדגם).
- 'סולידריות והמשכיות' ב'שימור' (מתאם חיובי בכלל המדגם, ובעיקר ברווקים).
- 'זהות פיזית' ב'שינוי' (מתאם שלילי בכלל הגברים).

גורם הזהות 'הכרה חברתית' מבטא כיצד הפרט תופס את הערכת החברה של כישוריו ויכולותיו, הנתון שמצביע על כך שמתבגר (בעיקר רווק) שמרגיש שהחברה מעריכה אותו - יעזוב את הדת, ואם הוא מרגיש שהחברה לא מעריכה אותו - יתחזק בדת, מצביעה על כך שבתחום החברתי מתבגרים שרוצים לשאת חן וחסד בעיני הסביבה הם בעלי מימד של 'סגירות מוקדמת חברתית' (Marcia, 1966), ולכן, מחד הם מחזקים את זהותם הדתית כתהליך מהבקשה לאישור חברתי (Erikson, 1968), ומאידך, הם נענים לבקשת ההורים והמורים שדוחפים אותם להתחזק בדת (פישרמן, 2008). אך מתבגרים שחשים שאינם צריכים עוד את האישור החברתי (כיוון שהם חשים שיש להם אותו) יחוו חופשיים לשנות את זהותם.

הנתון השני מצביע שמתבגרים שאינם מרגישים משמעותיות בחייהם, וחשים מנוכרים לחייהם, נוטים לבצע התחזקות או שינוי בזהותם הדתית. ניתן להסיק שמתבגרים שלא מרגישים במשמעותיות בחיים שלהם פונים לדת שמציעה להם משמעות, או מאידך, עוזבים את הדת ונוטים לאמץ זהות חדשה שתיתן להם משמעות מרעננת.

הנתון השלישי שמבטא את היציבות והאיזון הפנימיים של המתבגר למול שינויים חיצוניים, מצביע שמתבגרים, בעיקר רווקים, ששומרים על איזון פנימי לנוכח הקונפליקטים שהם עוברים נוטים להמשיך ולהתחזק בדת. נתון זה תואם את מחקרו של פישרמן (2013) שמצא ש'סולדריזם והמשכיות' הינה מתאם חיובי לדימוי גוף בקרב מתבגרות שסיימו "ב", כיוון שבנות אלו חשות שיש להן "ברית תיכון" ולמרות השינויים הגופניים והדתיים שהן עוברות הן חשות בעלות יציבות זהותית, ולכן הן מקבלות את גופן בהבנה ומשבצות אותו בתוך זהותן הכוללת. כך גם מתבגרים במחקרנו, תחושת ה'סולדריזם' והמשכיות' מאפשרת הכללת הקונפליקט בתוך הזהות הכללית וביצוע שימור זהות.

הנתון הרביעי מצביע שמתבגרים בעלי רמת זהות פיזית גבוהה, נתון שמבטא המידה שבה הפרט מרוצה בהופעתו החיצונית ואינו מעוניין להיראות שונה - פחות יעזבו את הדת. ניתן להסביר בכך שמתבגרים אלו פחות נדרשים לסוגיית הופעתם החיצונית, הכל כך חשובה בקרב מתבגרים שמבקשים לממש את תשוקותיהם שמבקשים לנצל את "הטיית האטקטיות הפיזית" (physical attractiveness bias). היינו, אנשים אטרקטיביים נתפסים כיותר חברותיים, מצליחים וחכמים (Hamermesh, 2011; Dion, et al. 1972), וכיוון שמרחב האפשרויות שלהם גדל, באפשרותם למנף את "פרמיית היופי" (beauty premium) שלהם לקידום עצמי בעסקים או ביחסים מיניים (Hakim, 2011).

מגבלות המחקר והמלצות למחקרי המשך

אחלק את הערותיי לשנים בקשר לבניית המודל 'דפוסי התמודדות עם קונפליקט' ובקשר המחקר עצמו.

בנוגע לבניית המודל, אף שנעשתה עבודה רבה באיסוף דרכי התמודדות פנימיים, במהלך המחקר התגלו דפוסי התמודדות נוספים שלא הובאו לבחינה. כדו' התחזקות בדת עקב בושה ואשמה,

דפוס שהציג פרויד (1907) בטענתו שהדת הינה נזיריזם אוניברסאלי, ומאמינים הדתיים יודעים בתוך ליבם שהם חוטאים גמורים "דומה שלפרקטיות הדתיות (התפילות והתחניות וכדומה)... יש ערך כללי של מניעה והגנה". למעשה, דפוס זה מבטא יותר טוב את שאלת "הבושה והאשמה" שהוצגה בשאלון, כיוון שהוצגה כחלק מתוצאה מהמעשים המיניים (ולכן הוצאה מהמודול), ולא כהתמודדות עם המעשים המיניים. סגנון נוסף הינו מחשבות 'אילו' (Counterfactual thinking). מחשבות אלו סובבות את העיקרון של בריחה מהמצב, תוך יצירת אלטרנטיבה חלופית למציאות העבר. אומנם מחשבות אלו נבדקו בעיקר סביב מציאויות של טראומה (Olson & Roese, 1995), אך ניתן להן ביטוי במחקר גם במצבי דחק רבים (פליבצקי, 2009).

בנוסף, לא התבצעה בדיקה לעומק של הציר המשני 'אופן ההתמודדות', ודפוסי התמודדות שהם מסדר נמוך כמו 'זהות דפוזית' הוצגו יחד עם דפוסים מסדר גבוה כמו 'הבניית עקרון-על'. שתי אסטרטגיות אלו בעלות אותה מטרה: 'אי תחושת קונפליקט' – אך מה רב ההבדל ביניהן, כאשר הראשון נכלל בתחתית סולם הזהויות והשני במרומו (לכן דווקא בדפוס זה המהימנות אלפא התוך קבוצתי של הפריטים הייתה נמוכה ביחס לשאר שני דפוסי ההתמודדות השונים).

בנוגע למחקר עצמו, בתחילת הדרך הייתה התייחסות אובייקטיבית לקונפליקט, כך שמימדי הזהות הדתית והתשוקה המינית ייצגו את שתי קצותיו של הקונפליקט, אך מהשדה הוכח אחרת, שאין משמעות אובייקטיבית לקונפליקט, אלא כל קונפליקט הוא סובייקטיבי (שטיינברגר, 2008). ייתכן דתי בעל רמת זהות דתית נמוכה ותשוקה מינית נמוכה – שמתייסר בחטאו ונאלץ לבצע התמודדויות שונות, ודתי בעל רמת זהות דתית גבוהה ותשוקה מינית גבוהה – שכלל אינו תופס את הקונפליקט כמהותי לגביו, ומתייחס בשיווין נפש לנושא. למעשה, תמה זו התגלתה לאור חיבור שני המימדים של הקונפליקט: תשוקה ורמת דתיות, ברמה הכמותית גרידא (משתנה שכונה "קונפליקט"), חיבור שלא העלה דבר בניתוחי הרגרסיה, ומאידך, מדידת הקונפליקט על פי תחושת האשמה והבושה הניבה קשרים מובהקים לכלל דפוסי ההתמודדות. ניתוח זה מלמד שלא ניתן לכמת את הקונפליקט למדדים יבשים, אלא יש לבדוד אותו על פי תחושות סובייקטיביות. התמה חזרה על עצמה בבחינת דפוס התמודדות 'שימור זהות' מול הזהות הדתית, כאשר חשיבות הדת וההתחזקות האישית מנבאים חזקים פי שניים מהגדרה הפורמאלית של המתבגר (על הסקאלה ממסורתי לחרדי). כך שהגדרת האדם פורמאלית של הקבוצה הדתית שאליה הוא משתייך אינן משקפות נאמנה את מהותו הדתית של האדם (שוהם, 2014).

כחלק מהמלצות למחקר המשך, מתוקף מהותו של מחקר מתאמי ולא ניסויי – הרי שהמחקר מציג על פי מבחני פירסון ורגרסיה שמלמדים על קשר בין המשתנים, ולא על סיבתיות. לכן יש לקבל ממצאים אלו בהסתייגות, ולהעמיק ולבדוק בתוכנית התערבות, כפי שנעשתה בעבר בתחום של זהות בישראל (בירגר, 1996), על אופן שבו המשתנים משפיעים זה על זה.

בנוסף, לאור זאת, שהמגבלה העיקרית של מחקר זה נובע מתוך הראיה של הקונפליקט בצורתו האובייקטיבית ולא הסובייקטיבית. במחקר המשך יש לנסח את הקונפליקט מתוך מבט סובייקטיבי ולבחון אותו ככזה. כיוון נוסף, יש לבדוק האם מתבגרים דתיים מדתות שונות מתמודדים באופן שונה, לאור התמה הבסיסית של הדת הנוצרית מול הדת היהודית והמוסלמית באופן הדרישה שלה להתמודדות עם היצר המיני. ניתן לומר בהכללה שהדת הנוצרית דורשת

הדחקה, והתנזרות מוחלטת כדי שכל הכוחות יהיו מופנים לעבודת האל (אל הרומיים יג, יג-יד; מתי יט, יב; וידויי אוגוסטינוס הקדוש, 1980. ספר שישי פי' יח), לעומת היהדות שדורשת מהמתבגר לתעל את יצרו לטובת אנרגיה רוחנית (רוטנברג, 1999) או להעלאות את היצר לאידיאה, את חיי החול לקודש (ירון, 1974. עמ' 110), או אפילו להעלאות את הטרגדיה על נס ולחיות חיים הירואיים (סולובייצ'ק, תשס"ב). וכן האיסלם שדוגל בהפרדה מלאה, אך מעודד נישואין, אפילו עד ארבעה נשים במידה ומסוגל הגבר לכלכלם (סורה 24: האור). מכל האמור ניתן לשער שיהיה הבדלים באופן ההתמודדות ורמת הקונפליקט בנושא.

מסקנות המחקר

מחקר זה מציג את אופן התמודדות של מתבגרים עם קונפליקט תוך-נפשי, כאשר בולטת תחושת הקונפליקט בתחום הדתי-מיני שעומתה מתמודדים רווקים דתיים. תחושת הקונפליקט טומנת בחובה את הבושה והאשמה, הקושי והתמודדות, והינה משמעותית כיוון שלחלק מהמתבגרים הקונפליקט יעצב את חייהם על פי האופן שבו יבחרו להתמודד.

המסקנה העיקרית של מחקר זה, בתחום הקונפליקט דתי-מיני, הינו שרמת 'זהות האני' נמוכה בעלת מתאם בינוני לעזיבת הדת, ומאידך רמת 'זהות האני' גבוהה בעלת מתאם נמוך ל'אי תחושת קונפליקט'.

בהתבוננות במטא-חשיבה על מסקנת המחקר ניתן להציג שתי השלכות מעשיות משתי פרספקטיבות שונות, מנקודת מבטו של העוסק בבריאות הנפש שמבקש להגדיל את הרווחה הנפשית של המתמודד עם הקונפליקט, אי לכך דפוס ההתמודדות 'אי תחושת קונפליקט' הוא המעניין, והמנבאים העיקריים שלו: גיל, נישואין ומגדר, יחד עם הרגשת 'זהות האני' יציבה - הם אלו המשתנים שבעלי קשר תחושה עצמית טובה יותר. על כן ניתן לנחם מתבגר או מתבגרת שמתייסרים ומתבוססים באשמתם, על ידי חיזוק העצמי, שימת דגש על תהליכים פנימיים כ'המשכיות ומטרתיות'. בנוסף, ניתן לתאר להם את העתיד המנחם, לספר להם שהתלבטותם הינה נורמטיבית כחלק מגיל ההתבגרות, וסופו להסתיים בצמיחה של זהות חדשה ושלמה יותר.

פרספקטיבה שנייה, הינה של הורים או מחנכים דתיים האמונים על חינוך ילדיהם לשמירת תורה ומצוות, שמבקשים להשפיע על בחירת המתבגרים לשמירת התורה והמצוות, גם ב"מחיר" של התייסרות בקונפליקט. להם ייאמר שדחיקת המתבגר להתמודד מבלי הענקת משאבים להתמודדות ייתכן שתגרום לעזיבת הדת או נטישת חלקים ממנה. מתבגר שלא מכיר מיהו ומהו, יודע לאן פניו מועדות וחש תחושת משמעותיות בחייו ('זהות האני' נמוכה) - סופו שיעזוב את הדת. לכן, מוטל על המחנכים להציג בפני המתבגרים הבנה לקונפליקט, יחד עם הנחמה שבעתיד החיים כבוגר והנישואין יורידו את מפלס הקונפליקט (כנ"ל), אך לא ימחוק אותו.

מסקנת המחקר המשמעותית השנייה שהחשיבות שהמתבגר רואה בדת - מהווה מנבא משמעותי לשימור הדת ולעזיבתה. אומנם במבט ראשון זו מסקנה שברורה מאלה, מתבגר שחשוב לו הדת ישמור עליה, ולהיפך. אך במבט מעמיק, כשמתבגרים דתיים נשאלים מדוע עזבו את הדת - הם

מתארים שלל סיבות: משמעת נוקשה, הפחד מעונש, העדר לגיטימציה לדון בספקות, מחנכים שלא הבינו לרוחם ועוד (נאמן, 2002), אבל את הטענה הפשוטה: שהדת לא הייתה חשובה להם דייה, לא הובאה לשיח המחקר בין שלל הטענות, ועל כן צריך לתת עליה שימת לב. כסיפור חסידי על תלמיד שעזב את הדת. שאלו רבו: מדוע עזבת? ענה לו התלמיד: היו לי הרבה קושיות על הדת. והרב בחוכמתו הבין שאין אלו פני הדברים, וענה לתלמידו: על קושיות יש לי תשובות, אבל אין לי תשובות לתירוצים...

כולי תקווה, שמחקר זה יקדם את ההבנה לתהליכים נפשיים, ואת האופן שבו מתבגרים מתמודדים עם קונפליקטים שונים במהלך התבגרותם.

- אוגוסטינוס (1908). *וידויי אוגוסטינוס הקדוש*. תירגום: לבר-טוב, פ. לונדון: י, נורדצקי.
- אייזנבך, ר. (2004). *רגרסיה מרובה ל"לא סטטיסטיקאים"*. ירושלים: אקדמון.
- אלמוג, ע. אלמוג, ת. (2013). *מחקר דור ה-Y הישראלי*. חיפה: מוסד שמואל נאמן למחקר מתקדם במדע וטכנולוגיה.
- אנגלברג, א. (2009) כשהאהבה מקלקלת את השורה: הציונות הדתית ובעיית הרווקות המתמשכת. *תיאוריה וביקורת* 35, עמ' 280–291.
- אנגלנדר, א. (2011). תפיסת מיניות האישה בבתי הדין הרבניים בישראל והשפעתה על הפסיקה. *עיונים בתקומת ישראל*, 21, 316–280.
- אנגלנדר, י. ושגיא, א. (2013). *גוף ומיניות בשיח הציוני דתי החדש*. ירושלים: מכון שלום הרטמן, כתר.
- אפרתי, י. (2009). קטגוריזציה של הקונפליקט המיני התוך-אישי בעידן הווירטואלי אצל מתבגרים יהודים וערבים. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- אפרתי, י. (2012). מימדי הקונפליקט המיני התוך-אישי בעידן הווירטואלי בקרב מתבגרים בזיקה לזהות האני, תסמינים נפשיים ורווחה נפשית. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- אריאן, א. (2009). *יהודים ישראלים - דיוקן. אמונות, שמירת מצוות ויחסים חברתיים בקרב היהודים בישראל*. ירושלים: מרכז גוטמן לסקרים, המכון הישראלי לדמוקרטיה.
- אריקסון א. (1960). *ילדות וחברה*. תל אביב: ספריית הפועלים.
- בירגר, ר. (1996). *זהות האני בגיל ההתבגרות: לקראת חיפוש משמעותי מכוון. תכנית התערבות לפיתוח הזהות*. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- בית הלל (2015). תוצאות הסקר הגדול של הציונות הדתית. [גרסה אלקטרונית]. בית הלל. נדלה ב-31 באוגוסט 2016 מ: upload.kipa.co.il/media-upload/beitHilel/18923591-5232014.PDF.
- בנאי, י. (1948). *מכתבי אבטליון*. ירושלים: קרית ספר.
- בן-מאיר, י. קדם, פ. (1979) מדד דתיות עבור האוכלוסיה היהודית בישראל. *מגמות*, כ"ד (3), 353–362.
- בר לב, מ. (1994). השפעת העולם המודרני על גילויי חילון בנוער הדתי. בתוך: מאיר, ר. (עורך). *הציונות הדתית בראייה מחודשת* (119–126). ירושלים: נאמני תורה ועבודה.
- ברטוב, ח. (2004). אתגר הרווקות: האם הגדרת תופעת הרווקות כ'בעייה' עונה על צורך חברתי? *דעות*, 17, 30–28.
- בריזנדיין, ל. (2013). *המוח הגברי: מדריך מרתק ומאיר עיניים לגברים וספר חובה לנשים*. תל אביב: מטר הוצאה לאור.
- גודמן, י. (2006). הנוער הציוני דתי בעין הסערה. בתוך: קינד, ג. (עורך). *ללקוט בשושנים – דרכי התמודדות וכיוונים חינוכיים לדורנו*. ירושלים: הוצ' פרטית.
- גודמן, י. (תשס"ב). חילול האהבה: חינוך תורני בעולם מתירני. בתוך: *חינוך בעידן של חיפוש זהות*. (132–100). ירושלים: אור האמונה.
- גרוס, ז. (2002). הזהות הציונית-דתית של בוגרות החינוך הממלכתי-דתי. בתוך: שגיא, א ואילן, נ. (עורכים). *תרבות יהודית בעין הסערה* (200–232). תל-אביב: הקיבוץ המאוחד ומרכז יעקוב הרצוג ללימודי יהדות.
- גרוס, ז. (2003). היכן 'ממוקמת' הזהות הנשית של בנות ציוניות-דתיות? בתוך: שילה, מ. (עורכת). *להיות אישה יהודיה*. (288–308). ירושלים: קולך – פורום נשים דתיות.
- גרוס, ז. (2013). הכלים הקונספטואליים העומדים לרשותו של חוקר החינוך הדתי. *דור לדור*, מד, 35–17.

- גרייבר, י. (2005). בינו לבינה בין הלכה למעשה. דעות, 20, 20-18.
- גרנביץ, י. (2011). הקשר בין סגנון ההתקשרות, המוטיבציה להתנהגות דתית ומידת הדתיות: דת כהגנה או כסיפוק צורך אנושי בסיסי. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- הכט, י. (2012). הפרדוקס של הנעורים הדיגיטליים. [גרסה אלקטרונית]. איגוד האינטרנט הישראלי. נדלה ב- 13 באוגוסט 2015 מ: www.isoc.org.il/magazine/magazine12_6.html.
- הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2011). שנתון סטטיסטי לישראל 2011 - מספר 62. ירושלים.
- וינוגרד-ג'ון, ת. (2005). התרחקות מן הדת בקרב מתבגרים: גורמים אישיותיים, משפחתיים, חינוכיים וקהילתיים. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- ועקנין, ר. (1990). יצירות ספרות כאמצעי מסייע בעיצוב זהות דתית אצל מתבגרים דתיים. בתוך: ברטל, ד. קלינגמן, א. (עורכים). סוגיות נבחרות בפסיכולוגיה וייעוץ בחינוך. (עמ' 207-222). ירושלים: משרד החינוך.
- זוהר, צ. (תשס"ו). זוגיות על-פי ההלכה ללא חופה וקידושין. אקדמות יז, 11-31.
- זיו, א. (2008). בין הכפפה להתנגדות: הדיאלקטיקה של מנגנוני הבושה. תאוריה וביקורת, 32, 99-128.
- זיוון, ג. (2005). דת ללא אשליה: נוכח עולם פוסט-מודרניסטי: עיון בהגותם של סולובייצ'יק, ליבוביץ', גולדמן והרטמן. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- זק, א. (בדפוס). חוויית החיים של גברים הומוסקסואלים, דתיים הנשואים לאישה. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". חיפה: אוניברסיטת חיפה.
- חדאד, ט. (2009). "דתיים ליט": דגם של זהות דתית בעדן הפוסט-מודרני. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- חמו, ג. (2015). דפוסי חשיבה של פדופילים מהמגזר החרדי. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- טיאנו, ש., אפרט, א., הטב, י., ויצמן, א., וטיאנו, ש. (1997). פסיכיאטריה של הילד והמתבגר. תל-אביב: הוצאת דיונון.
- טלמון, י. (2002). הציונות הדתית במעגלי ההגות והעשייה. תל-אביב: רשת אמית.
- יוסיפוף, ר. (2007). זהות אישית ותהליך האקספלורציה: הבדלים בין מתבגרים דתיים וחילוניים. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- ירון, צ. (1974). משנתו של הרב קוק. ירושלים: המחלקה לחינוך ולתרבות תורניים בגולה. ההסתדרות הציונית העולמית.
- כהן, א. (2004). הכיפה הסרוגה ומה שמאחוריה: ריבוי זהויות בציונות הדתית. אקדמות ט"ו, 9-30.
- לב, ש. (1998). ושודע לשאול: ארבעה-עשר מונולוגים של דתיים לשעבר. תל אביב: חרגול.
- להד, מ. (1993). איתור משאבי התמודדות באמצעות סיפור בשישה חלקים. מודל BASIC PH. בתוך: לוינסון, ש. (עורכת). פסיכולוגיה בבית הספר ובקהילה בעת רגיעה ובימי חירום (עמ' 70-55). תל-אביב: הדר.
- להד, מ. אילון, ע. (2000). חיים על גבול: התמודדות במצבי לחץ, אי ודאות, סיכונים בטחוניים, צמצום האלימות ומעבר לשלום. קרית טבעון: הוצאת נורד בשיתוף פיקוד העורף.
- ליבמן, י. צ. (1982). התפתחות הניאו-מסורתיות בקרב יהודים אורתודוקסים בישראל. מגמות, כז(3): 231-250.
- לם, צ. (2002). במערבולת האידיאולוגיות: יסודות החינוך במאה העשרים. ירושלים: מאגנס, האוניברסיטה העברית.
- מוס, ר. א. (1998). תיאוריות על גיל ההתבגרות. תל אביב: ספרית הפועלים.
- מילוא, י. (2000). חינוך לצניעות בדור החופפה והמרדנות (או בעידן הפוסטמודרני). בתוך: שוורצבוים, א. סדן, ע. (עורכים). כתנות אור. מכון 'מופת' - מרכז ההדרכה פדגוגי תורני. נחלים. 371-396.

- מנוסי, נ. (2004). *שורשי המהפכה המינית בראי היהדות והנצרות*. [גרסה אלקטרונית] הבלוג של ניר מנוסי. נדלה 15 באוגוסט 2016 מ: <https://nirmenussi.files.wordpress.com/2011/03/sexual-revolution1.pdf>
- נאמן, נ. (2002). *עזיבת אורח חיים דתי בקרב צעירים מן החברה הדתית-לאומית בישראל*. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- נהרי, ג. (2007). *עכשיו אני 'בין הזמנים': הזהות הדתית של רווקות דתיות*. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- נחמיאס, ד. נחמיאס, ח. (1998). *שיטות מחקר במדעי החברה*. תל-אביב: עם עובד.
- ניסן, מ. (2007). *זהות חינוכית כגורם מרכזי בפיתוח מנהיגות בחינוך*. ירושלים: מכון מנדל למנהיגות חינוכית.
- ניסן, מ. (2010). *רגש והכרה בהתפתחות הזהות היהודית - עיון פסיכולוגי*. ירושלים: מכון מנדל למנהיגות.
- נרדי, ח. (1996). *מים גנובים - על גברים ובגידות*. תל אביב: מודן.
- נרדי, ח. נרדי, ר. (1992). *גברים בשינוי - בדרך לגבריות חדשה*. תל אביב: מודן.
- סולברג, ש. (1996). *חינוך לחיי משפחה*. בתוך: גודמן, י. דסברג, א. וסולברג, ש. (עורכים). *להיות מחנך במערכת החינוך הממלכתי דתי* (עמ' 71-84). ירושלים: מכון מופ"ת.
- סולברג, ש. (1997). *מבט פסיכולוגי על החינוך לחיי משפחה*. *בשדה חמ"ד*, 3, 39-52.
- סולברג, ש. (2007). *פסיכולוגיה של הילד והמתבגר, מבוא לפסיכולוגיה ההתפתחותית*. ירושלים: הוצאת ספרים ע"ש י"ל מאגנס.
- סולובייצ'ק, י.ד. (תשס"ב). *גאולת יחסי האישות*. בתוך: *אדם וביתו*. ירושלים: עמותת תורת הרב.
- סלוי, א. בר-לב, מ. (1993). *עולמם הדתי של בוגרי החינוך הממלכתי דתי*. רמת גן: המכון הסוציולוגי לחקר קהילות, אוניברסיטת בר-אילן ומינהל מחקר.
- פוטשניק, ג. (2013). *רביית יונקים*, יחידה 1. האוניברסיטה הפתוחה.
- פוקו, מ. (1996). *תולדות המיניות I: הרצון לדעת*. אש, ג. (מתרגם). תל אביב: הוצאת הקיבוץ המאוחד.
- פישמן, א. (1990). *בין דת לאידיאולוגיה: יהדות ומודרניזציה בקיבוץ הדתי*. ירושלים: יד בן צבי, מוסד ביאליק.
- פישרמן, ש. (1992). *זהות האני וזהות דתית של מתבגרים בחינוך הדתי בישראל*. בתוך: בר-לב, מ. (עורך). *חינוך דתי ונוער דתי: דילמות ומתחים* (63-78). תל-אביב: אוניברסיטת תל-אביב והוצאת מסדה.
- פישרמן, ש. (1998). *נוער הכיפות הזרות*. אלקנה: הוצאת מכללת אורות.
- פישרמן, ש. (2000). *על מה אבדה עלמה*. אלקנה: הוצאת מכללת אורות.
- פישרמן, ש. (2002). *גיבוש הזהות האמונית (עולם הערכים הדתי) על ידי התלבטות ערעור וחשיבה ביקורתית*. בתוך: מסלובטי, נ. עירם, י. (עורכים). *חינוך לערכים בהקשרים הוראתיים מגוונים* (390-395). תל-אביב: הוצאת רמות - אוניברסיטת תל-אביב.
- פישרמן, ש. (2008). *חינוך לגיבוש זהות האני וזהות אמונית של מתבגרים דתיים*. בתוך: דה האן, מ. לואין, ע. (עורכות). *בנתיבי הציונות הדתית*. עמ' 151-171. ירושלים: משרד החינוך מנהל חברה ונוער.
- פישרמן, ש. (2013). *זהות האני ודימוי גוף בקרב מתבגרות דתיות*. *אדשת*, 4, 283-298.
- פכטר, ש. (2007). *שמירת הברית: לתולדותיו של איסור הוצאת זרע לבטלה*. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". ירושלים: האוניברסיטה העברית.
- פלום, ח. (1995). *התפתחות קריירה והתבגרות*. בתוך: פלום, ח. (עורך). *מתבגרים בישראל* (201-223) אבן יהודה: רכס.

פליבצקי, נ. (2009). הקשר בין מחשבות אילו, אסטרטגיות התמודדות ומשאבי התמודדות לבין תסמינים פוסט-טראומטיים בקרב פצועי התקפות טרור. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". חיפה: אוניברסיטת חיפה.

פרויד ז. (1988). דחפים וגורלותיהם. בתוך: איזיק, ח. (מתרגם). מעבר לעקרון העונג ומסות אחרות. תל אביב: דביר.

פרויד ז. (1988). השלילה. בתוך: איזיק, ח. (מתרגם). מעבר לעקרון העונג ומסות אחרות (7-30). תל אביב: דביר.

פרויד ז. (2003). שלוש מסות על התיאוריה של המיניות. בתוך: ברמן, ע. (עורך). עזינגר, ד. (מתרגם). מיניות ואהבה. (עמ' 17-97). תרגום: תל אביב: עם עובד.

פרויד, א. (1977). האני ומנגנוני ההגנה. אבנר, א. (מתרגם). תל-אביב: דביר.

פרויד, ז. (2008). אבל ומלנכוליה: פעולות כפייתיות וטקסים דתיים. בתוך: בנימיני, י. (עורך). טננבאום, א. (מתרגם) מבחר כתבים – ד. תל אביב: רסלינג.

פרי, ט. (2001). חינוך או פעילות מעורבת בגיל ההתבגרות-שיקולים פסיכולוגיים. בתוך: בזק, א. ואחרים (עורכים): על דרך האבות: שלושים שנה למכללת יעקב הרצוג-קובץ מאמרים בנושאי תורה וחינוך (175-163). אלון שבות: תבונות.

צוריאל, ד. (1974). זהות אני מגובשת לעומת זהות דיפוזית כפונקציה למורכבות קוגניטיבית אתנוצטריות והזהות עדתית בקרב מתבגרים מעדות המזרח ומעדות המערב. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.

צוריאל, ד. (1990). זהות האני לעומת פזירות הזהות בגיל ההתבגרות: היבטים התפתחותיים והשלכות חינוכיות. מגמות, ל"ב (4). 509-484.

קאבאליון, ג' (1997). השיח המקצועי בחינוך המיני. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה". ירושלים: האוניברסיטה העברית.

קונופקה, ג. (1984). נערות במצוקה. חברה ורווחה, ו, 35-26.

קינדלון, ד. תומפסון, מ. (2001). לגדל בן חיים הדגשיים של בנים. אור יהודה: ספריית מעריב.

קליין, צ. (2014). סקר ענק: 43% מהרווקים הדתיים לא שומרים נגיעה. [גרסה אלקטרונית]. NRG. נדלה ב- 21 באוגוסט 2016 מ: <http://www.nrg.co.il/online/11/ART2/633/801.html>.

קניאל, ש. (1998). הציוני הדתי – מבט לעתיד. בשדה חמ"ד, 4, 31-5.

קציר, י. (2005). אובדנות בצה"ל. חיבור לשם קבלת התואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.

רוזנבאום, ט. (2013). 'אני כלי שרת בידו' - תרומתם של מסרים תרבותיים לתפיסה העצמית של נשים דתיות וחרדיות בחיי האישיות. בתוך: כהן, ט. (עורכת). האשה והדתה - שיח פמיניסטי-דתי עכשווי. ירושלים: קולך - פורום נשים דתיות, ראובן מס.

רוזנהיים, א. (2003). תצא נפשי אליך - הפסיכולוגיה פוגשת ביהדות. תל אביב: ידיעות אחרונות.

רוזנפלד, ג. (2009). בין הלכה למעשה - אתיקה מינית עבור רווקים ורווקות אורתודוקסיים. דעות, 43, 28-22.

רוטנברג, מ. (1999). היצר - הפסיכולוגיה הקבלית של מיניות ויצירתיות. תל אביב: שוקן.

רומי, ש. טל-בר-לב, ל. (2001). זהות דתית וזהות האני אצל נוער מנותק ונוער נורמטיבי ממוצא אתיופי. חברה ורווחה: דבעון לעבודה סוציאלית, כא (1), 51-68.

שביד, א. (2001). פוסט-מודרניות וזהות היהודית. בתוך: עירם י' ואחרים (עורכים). צמתים: ערכים וחינוך בחברה הישראלית (עמ' 641-650). ירושלים: משרד החינוך, לשכת המדענית הראשית.

שוהם, ח. (2014). 'דת', 'חילונית' ו'מסורת' במחשבה הציבורית בישראל. עיונים בתקומת ישראל, 24, 58-29.

שוורץ, ד' (1996). אמונה על פרשת דרכים - בין רעיון למעשה בציונות הדתית. תל-אביב: עם עובד.

- שוורץ, ד (2009). הציונות הדתית ורעיון האדם החדש. ישראל, 16, 143-164.
- שטיינברגר, פ. (2008). מקונפליקט לפתרון: תהליך השגת הלכדות בזהות היהודית בקרב נשים מתת-קבוצות בישראל. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- שטין, נ. (2008). התמקמות זהותיות: כעס ובושה כמבארים תפיסות של התנהגויות מיניות וזוגיות של נערות ונערים בגיל ההתבגרות המאוחרת. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- שטרן, ה. (1993). משתנים פסיכולוגיים המשפיעים על פניה לחילוניות. עבודת גמר לקבלת תואר "מוסמך". רמת-גן: אוניברסיטת בר אילן.
- שיינפלד, א. (2010). היצר הלב והאדם - התמודדות רוחנית ועצות למעשה. ירושלים: ספריית בית-אל.
- שכטר, א. (2000). התפתחות זהות קוהרנטית במצב קונפליקטואלי, התפתחות דתית ומינית בקרב צעירים אורתודוקסיים מודרניים. חיבור לשם קבלת תואר "דוקטור לפילוסופיה". ירושלים: האוניברסיטה העברית ירושלים.
- שלג, י. (2000). הדתיים החדשים: מבט עכשווי על החברה הדתית בישראל. ירושלים: כתר.
- Allport, G. W. (1950). *The individual and his religion*. NY: Macmillan.
- Allport, G. W. & Ross, J. M. (1967). Personal religious orientation and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5, 432-443.
- Apter, T. (2001). *The myth of maturity: What teenagers need from parents to become adults*. New York: Norton.
- Arnett, J. J. (2004). *Emerging adulthood: The winding road from the late teens through the twenties*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Baltazar, A., Helm, H. W., McBride, D., Hopkins, G. & Stevens, J. V. (2010). Internet pornography use in the context of external and internal religiosity. *Journal of Psychology and Theology*, 38(1), 32-40.
- Bar-Joseph, H. & Tzuriel, D. (1990). Suicidal attempts, suicidal inclinations and ego identity among adolescents. *Adolescence*, 25, 215-223.
- Baron, R. M. & Kenny, D. A. (1986). The moderator-mediator variable distinction in social psychological research: Conceptual, strategic and statistical consideration. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51(6), 1173-1182.
- Bauman, Z. (1995). *Life in fragments – Essays in postmodern morality*. Oxford & Cambridge. Blackwell.
- Baumeister, R. F. (1997). Identity, self concept and self esteem: The self lost and found. In: R. Hogan, J. Johnson & S. Briggs (Eds.), *Handbook of personality psychology* (pp. 681-711). San Diego, CA: Academic Press.
- Baumeister, R. F., Shapiro, J. P. & Tice, D. M. (1985). Two kinds of identity crisis. *Journal of Personality*, 53, 407-424.
- Becker, J.B. & Taylor, J.R. (2008). Sex Differences in Motivation. In: Becker, J.B., et al. (Eds), *Sex Differences in the Brain-From Genes to Behavior* (pp.177-199). Oxford, UK: Oxford University Press.
- Beit Halkhmi, B. (1991). Religion and Identity: concepts, data, questions. *Social Science Information*, 30, 81-95

- Berzonsky, M. D. (1992). Identity style and coping strategies. *Journal of Personality*, 60, 76–80.
- Berzonsky, M. D. & Kinney, A. (2008). Identity processing style and defense mechanisms. *Polish Psychological Bulletin*, 39, 111–117
- Berzonsky, M.D. (2004) Identity Processing Style, Self-construction, and Personal Epistemic Assumptions: A Social-cognitive Perspective. *European Journal of Developmental Psychology*, 1, 303–315.
- Berzonsky, M.D., Ferrari J.R. (2009). A Diffuse-Avoidant Identity Processing Style: Strategic Avoidance or Self Confusion? *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 9, 145–158.
- Blustein, D. L. & Phillips, S. D. (1990). Relation between ego identity statuses and decision-making styles. *Journal of Counseling Psychology*, 37, 160-168.
- Bonino, S., Ciairano, S., Rabaglietti, E. & Cattelino, E. (2006). Use of pornography and self reported engagement in sexual violence among adolescents. *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 265–288.
- Bosma, H. A. & Kunnen, E. S. (2001). Determinants and mechanisms in identity development: A review and synthesis. *Developmental Review*, 21, 39-66.
- Bounce, E. (1978b). The state of research on ego identity: A review and appraisal - Part II. *J. of Youth and Adolescence*, 7, 371-392.
- Brewer, M. & Gardner, M. (1996). Who is thus "we"? Levels of collective identity and self representations. *Journal of Personality and Social Psychology*. 71, 83-93.
- Cohen-Malayev, M., Schachter, E. P. & Rich, Y. (2014). Teachers and the religious socialization of adolescents: Facilitation of meaningful religious identity formation processes. *Journal of Adolescence*. 37, 205–214.
- Côté, J.E. (2006). Emerging adulthood as an institutionalized moratorium: Risks and benefits to identity formation . In: Arnett, J.J. & Tanner, J.L. (Eds.), *Emerging adults in America: Coming of age in 21st century*. (pp. 85-116). Washington, D.C.: American Psychological Association.
- Cramer, p. (1997). Identity, personality, and defense mechanisms: An observer-based study. *Journal of Research in Personality*, 31, 58-77.
- Crooks, R. & Baur, K. (2005). *Perspectives on sexuality*. J. In *Our Sexuality*, 1,1-21.
- Delemont, S. (1990). *Sex roles end the school*. NY: Routledge.
- Dillman ,D.A. (2000). *Mail and Internet Sur veys: The Tailored Design Methods*. Second edition. New York: Wiley .
- Dion, K. K., Berscheid, E.& Walster, E. (1972). What is beautiful is what is good. *Journal of Personality and Social Psychology*, 24, 285-290.
- Dollahite, D.C. (1998). Fathering, faith, and spirituality. *Journal Men's Stud*. 7,3–15.
- Emmons, R.A. (1999). *The psychology of ultimate concerns: Motivation and spirituality in personality*. New York: The Guilford Press.
- Erikson , E.H. (1968). *Identity: Youth and Crisis*. New York: W. W. Norton.
- Exline, J. J.& Rose, E. (2005). Religious and spiritual struggles. In R. F. Paloutzian & C. L. Park (Eds.), *Handbook of the psychology of religion and spirituality* (pp. 315-330). NY: Guilford Press.

- Fisherman, S. (2002b). *Ego identity and religious identity among Israeli male adolescents*. A paper presented in the International Convention for the Study of Jewish Education, Israel, Haifa.
- Fisherman, S. (2008). Identity and Intimacy in Religiously Observant and Non-religiously Observant Adolescents and Young Adults in Israel. *Religious Education* 103(5), 523–52.
- Flum, H. & Kaplan, A. (2006). Exploratory orientation as an educational goal. *Educational Psychologist*, 41, 99-110.
- Freud, S. (1894). The neuro-psychoses of defence. *SE*, 3, 41-61.
- Friedman, M. Labinsky, E. Rosenbaum, T. Schmeidler, J. & Yehuda, R. (2009). Observant Married Jewish Women and Sexual Life: An Empirical Study. *Conversations* 5, 37-59.
- Friedman, M., Labinsky, E., Rosenbaum, T., Schmeidler, J. & Yehuda, R. (2009) *Observant Married Jewish Women and Sexual Life: An Empirical Study*. Conversations Issue 5 Autumn: Institute for Jewish Ideas and Ideals.
- Fulton, A. S. (1997). Identity status, religious orientation, and prejudice. *Journal of Youth and Adolescence*, 26, 1-11.
- Genia, V. & Shaw, D.G. (1991). Religion, Intrinsic-Extrinsic Orientation, and Depression. *Review of Religious Research*, 32, 274-283
- Gergen, K.J. (1968). Personal consistency and the presentation of self. In :C. Gordon & K. J. Gergen (Eds.), *The self in social interaction: Classic and contemporary perspectives* (pp. 299-308). New York: Wiley.
- Grasmick, H. G., Bursik, R. J. & Cochran, J. K. (1991). Render unto Caesar what is Caesar's": Religiosity and taxpayer's inclinations to cheat. *The Sociological Quarterly*, 32, 251-26.
- Grubbs, J. B., Sessoms, J., Wheeler, D. M. & Volk, F. (2010). The Cyber-Pornography Use Inventory: The development of a new assessment instrument. *Sexual Addiction & Compulsivity*, 17(2), 106-126.
- Grumet, N.M. (2008). Gender Differences in Messages about Sexuality. *Jewish Educational Leadership*, 6(3), 15-17.
- Hakim, C. (2011). *Erotic Capital: The Power of Attraction in the Boardroom and the Bedroom*. NY: Basic Books.
- Hall, G. S. (1904). *Adolescence: Its psychology and its relation to physiology, anthropology, sociology, sex, crime, religion, and education* (Vols. I & II). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Halpern, C.T., Udry, J. R. & Suchindran, C. (1998). Monthly measures of salivary testosterone predict sexual activity in adolescent males. *Archives of Sexual Behavior*, 27, 445–465.
- Hamermesh D.S. (2011). *Beauty Pays: Why Attractive People Are More Successful*. NJ: Princeton University Press.
- Hayes, A. F. (2012). *PROCESS: A versatile computational tool for observed variable mediation, moderation, and conditional process modeling* [White paper]. Retrieved from: <http://www.afhayes.com/public/process2012.pdf>
- Hebb, D. (1955). Drives and the CNS. *Psychological Review*. 62, 243–254.
- Higgins, E.T. (1987). Self-discrepancy; A theory relating self and affect. *psychological Review*, 94, 319-340.

- Hoelter, J.W. (1983). The Effects of Role Evaluation and Commitment on Identity Salience. *Social Psychology Quarterly* 46 (2), 140–147.
- Hull, C. (1943). *Principles of Behavior*. New York: Appleton Century Crofts.
- Hunsberger, B., Pratt, M., Pancer, S. M. (2001). Adolescent identity formation: Religious exploration and commitment. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1:365-386.
- Josselson, R. L. (1980). Ego development in adolescence. In: J. Adelson (Ed.), *Handbook of adolescent psychology*. (pp. 188-210). New York: Wiley.
- Josselson, R. L. (1988). *Finding herself: Pathways of identity development in women*. New York: Jossey-Bass.
- Junkin, M. F. (2001). Relationship of religious involvement, commitment, and motivation to identity development in late adolescence. *Dissertation Abstracts International*, 62 (02), 1116B.
- Kahane, R. (1997). *The origins of postmodern youth*. Berlin: Walter de Gruyter.
- Kahoe, R.D. & Meadow, M.J. (1981). A developmental perspective on religious orientation dimensions. *Journal of Religion and Health*, 20, 8-17.
- Kelman, H.C. (1998). The place of ethnic identity in the development of personal identity: A challenge for the Jewish family. In: P.Y. Medding (Ed.). *Studies in contemporary Jewry. Studies coping with life and death: Jewish families in the twentieth century*. (pp. 3-26). New York: Oxford University Press.
- Kerpelman, J.L., Lamke, L.K. (1997). Anticipation of future identities: A control theory approach to identity development within the context of serious dating relationships. *Personal Relationships*, 4, 47-62.
- Kinsey A.C. Pomeroy W.B., Martin C.E. (1948) *Sexual behavior in the human male*. Philadelphia, Saunders.
- Koenig, H. G. (2001). Religion and medicine II: Religion, mental health, and related behaviors. *International Journal of Psychiatry in Medicine*, 31(1), 97-109.
- Kroger, J. (1996). *Identity in Adolescence: The Balance between Self and Other, second edition*. London: Routledge.
- Kunnen, E. S. & Bosma, H. A. (2000). A development of meaning making: A dynamic systems approach. *New Ideas in Psychology*, 18, 57-82.
- Kwee, A. W., Dominguez, A. W., Ferrell, D. (2007). Sexual addiction and Christian college men: Conceptual, assessment, and treatment challenges. *Journal of Psychology & Christianity*, 26(1), 3–13.
- Langston, R.D. (1973). Sex guilt and sex behavior in college students. *Journal of Personality Assessment*, 37, 467-472.
- Laumann EO, Paik A, Glasser DB, Kang JH, Wang TF, Levinson B, et al. (2006). A cross-national study of subjective sexual well-being among older women and men: Findings from the global study of sexual attitudes and behaviors. *Archives of Sexual Behavior*, 35(2):145-161.
- Lemert, C. (1977). *Postmodernism is not what you think*. MA: Blackwell.
- Leuba, C. (1955). Toward some integration of learning theories: The concept of optimal stimulation. *Psychological Reports*, 1, 27–33.

- Luyckx, K., Goossens, L., Soenens, B. & Beyers, W. (2006b). Unpacking commitment and exploration: Validation of an integrative model of adolescent identity formation. *Journal of Adolescence*, 29, 361–378.
- Luyckx, K., Klimstra, T.A., Duriez, B., Schwartz, S.J. & Vanhalst, J. (2012). Identity processes and coping strategies in college students: Short-term longitudinal dynamics and the role of personality. *Journal of Youth and Adolescence*, 41, 1226–1239.
- Mac an Ghaill, M. (1994). *The Making of Men: Masculinities, Sexualities and Schooling*. Buckingham: Open University Press.
- Marcia, J.E. (1966). Development and validation of ego identity status. *Journal of Personality and Social Psychology*, 3, 551–558.
- Marcia, J.E. (1980). Identity in adolescence. In: J.A. Adelson (Eds), *Handbook of adolescent psychology* (pp. 159–187). New York: Wiley.
- Matteson, D. R. (1993). Differences within and between genders: A challenge to the theory. In J. E. Marcia, A. S. Waterman, D. R. Matteson, S. L. Archer & J. L. Orlofsky (Eds.), *Ego identity: A handbook for psychological research* (pp. 69–110). New York: Springer-Verlag.
- McAdams, D.P. (1988). *Power, intimacy and the life story: Personological inquiries into identity*. N.Y.: Guilford Press.
- McCall, George J. and J. L. Simmons. (1978). *Identities and Interactions*. New York: The Free Press.
- Mischel, W. Shoda, Y. Rodriguez, M.L. (1989). Delay of gratification in children. *Science*, 244, 933–938.
- Mosher, D. L. (1973). Sex differences, sex experience, sex guilt, and explicitly sexual films. *Journal of Social Issues*, 29, 95–112.
- Mosher, D. L. & Cross, H. (1971). Sex guilt and premarital sexual experiences of college students. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 36, 27–32.
- Muck, T. C. (1998). How Common Is Pastoral Indiscretion?. *Leadership*, 9(1), 12–13.
- Nisan, M. (1990). The moral balance model: Theory and research. Extending our understanding of moral choice and deviation. In: Kurtines W.M. & Gewirtz J.L. (Eds.), *Handbook of moral behavior and development* (pp. 213–249). Hillsdale, NJ: Lawrence Erlbaum Publishers.
- Nisan, M. (1993). Balanced identity: Morality and other identity values. In Noam G. & Wren T. (Eds.), *The moral self*. Cambridge, MA: M.I.T. 21–34.
- Ostovich, J.M. & Sabini, J. (2005). Timing of puberty and sexuality in men and women. *Archives of Sexual Behavior*, 34, 197–206.
- Peter, J. & Valkenburg, P.M. (2008). Adolescents' exposure to sexually explicit internet material and sexual preoccupation. A three-wave panel study. *Media Psychology*, 11(2), 207–234.
- Pfaus, J.G. (1999). Revisiting the concept of sexual motivation. *Annual Review of Sex Research*, 10(1), 120–156.
- Philipchalk, R.P. & Sifft C.R. (1985). Role of religious commitment in occupational and overall identity formation in college students, *Journal of psychology and Christianity*, 4(1), 44–47.
- Pratt, M.G. & Foreman, P.O. (2000). Classifying managerial responses to multiple organizational identities. *Academy of Management Review*, 25, 18–42.

- Reis S.L., Abdo C.H.(2014). Benefits and risks of testosterone treatment for hypoactive sexual desire disorder in women: a critical review of studies published in the decades preceding and succeeding the advent of phosphodiesterase type 5 inhibitors. *Clinics*, 69(4),294-303.
- Roese, N.J. & Olson, J.M. (1995). *What might have been: The social psychology of counterfactual thinking*. New Jersey: Erlbaum.
- Schachter, E.P. (2004). A new perspective on identity formation in ,contemporary identity society configuration. *Journal of personality*, 72(1), 167-200
- Schenkel, S. & Marcia, J.R. (1972), Attitudes toward premarital intercourse in determining ego identity status in college women. *Journal of personality*, 40(3), 472-482.
- Schwartz, S. J. (2001). The evolution of Eriksonian and neo-Eriksonian identity theory and research: A review and integration. *Identity: An International Journal of Theory and Research*, 1, 7-58
- Soenens, B. & Vansteenkiste, M. (2011). When is identity congruent with the self? A self-determination theory perspective. In: S. J. Schwartz, K. Luyckx & V. L. Vignoles (Eds.), *Handbook of identity theory and research* (pp. 381-402). New York: Springer.
- Spector, I.P., Carey, M.P. & Steinberg, L. (1996). The Sexual Desire Inventory: Development, factor structure, and evidence of reliability. *Journal of Sex and Marital Therapy*, 22, 175–190.
- Stanley, C. (2001). *States of Denial: Knowing about Atrocities and Suffering*. London: Polity Press.
- Stephen, J., Fraser, E. & Marcia, (1992). Moratorium-achievement (MAMA) cycles in lifespan identity development: Value orientations and reasoning system correlates. *Journal of Adolescence*. 15: 283–300.
- Stryker, S. (1980). *Symbolic Interactionism: A Social Structural Version*. Menlo Park: Benjamin Cummings
- Tangney, J. P. & Dearing, R. L (2002). *Shame and Guilt*. The Guilford Press, New York: New York.
- Toledano, R.,pfaus J. (2006). The sexual arousal and desire inventory (SADI): A multidimensional scale to assess subjective sexual arousal and desire. *J Sex Med* 3, 853–877.
- Tolman, L. D. (2002). *Dilemmas of Desire*. Massachusetts London: Harvard University Press Cambridge.
- Tzuriel, D. (1984). Sex role typing and ego identity in Israeli, Oriental, and Western Adolescents. *Journal of Personality and Social Psychology*, 46(2), 440-457.
- Tzuriel, D. (1986). *Sex role typing, religiousness, and ego identity of Israeli Jewish and Arab adolescents*. Ramat Gan, Israel: Unpublished manuscript, Bar Ilan University.
- Tzuriel, D. (1992). The development of ego identity at adolescence among Israeli Jews and Arabs. *J. Youth Adolesc* 21, 551-571.
- Tzuriel, D. (2014). Cognitive Modifiability and Ego Identity among Adolescents. *J Psychol Psychother* 4, 147.
- Van Hoof, A. (1999) The Identity Status Field Re-reviewed: An Update of Unresolved and Neglected Issues with a View on Some Alternative Approaches. *Developmental Review* 19, 497-556.

- Wang, M. (1989). The Evolution of Psychoanalytic Thought on Negation and Denial. In: Edelstein E. L., Nathanson D. L., Stone A. M. (Eds.). *Denial*. (pp. 5-15). New York: Plenum Press.
- Zalcborg, S.(2009). Channels of Knowledge and Information about Menstruation and Sexuality among Hasidic Adolescent Girls. *Nashim: A Journal of Jewish Women's Studies & Gender Issues*, 17, 60–88.

נספח א. דפוסי ההתמודדות עם זהות קונפליקטואלית

זהות פלורליסטית - הפוסט מודרנה מאפשרת לפרט לבצע עיבודים חדשים של מבני הזהות, עיבודים פחות נוקשים ויותר מפנים מקום לקולות אחרים, ובכך מאפשרים לפרט למצוא בהם את עצמו (לם, 2002; Kahane, 1997; Lemert, 1977). לעומת המתבגר ב"עידן המודרני" שמתחנך לאחריות קולקטיבית ומשמעת עצמית כחלק מקבוצה גדולה, ב"עידן הפוסט מודרני" המתבגר מתחנך כ"שחקן" (player) או צרכן, שמחפש חווית אינדיבידואליות, שעיקר פעולתו לתועלת העצמית ופחות לתרומה לחברה (Bauman, 1995). לכן ייתכן שזהות פוסט-מודרנית תכלול מרכיבים חדשים שאינם נמצאים בתוך זהות מובחנת, ותכלול בתוכה את הקונפליקט שהינה מייצרת.

בנוגע לנושא המחקר להלן בקרב דתיים לאומיים, שכטר (2000) מציג רעיון זה כהצעה: "ייתכן והאינטראקציה בין המציאות המשתנה והפרגמנטרית של העידן הפוסטמודרני ובין תנאי התפתחותו של היחד הגדל בחברה אורתודוקסית מודרנית יוצר זהות דתית השונה ממה שהיה בעבר" (עמ' 237). ואכן, חדאד (2009) במחקרה על תופעת הדתיים-לייט הציגה מבוגרים שמרניים את משמעותה ההתנהגותית של הזהות הדתית, כך שתתאים להם לזהות הדתית שהם בוחרים לעצמם "אני מאמינה שאסור להדליק את האור [ה. בשבת], אני כן רואה בזה חטא... כל פעם שאני מרגישה סתירה אני חושבת: מה יותר חשוב לאלוהים? והחשיבה האישית שלי שהאלוהים מחפש שיהיה לנו טוב, למרות שהרבנים והסמכות ההלכתית יגידו לי שזה חטא" (עמ' 37). בהתאם לכך, שביד (2001) וזווין (2005) מציגים את הפוסטמודרניזם כהרס הזהות הדתית הקלאסית.

הבניית עקרון-על - מקאדמס (McAdams, 1988) תוקף את התיאוריות הרואות באדם הפרוטאי (Protean Self) כזהות אדפטיבית, כיוון שאין לאדם עוגן אישיותי ותכלית, לכן הוא מעודד הפעלת מנגנונים שבאמצעותם מסוגל הפרט לבצע אינטגרציה בין החלקים הקונפליקטואליים שבתוכו, כך שלחלקים אלו ישנו עקרון-על מאחד שמסביר וממילא מפחית את הקונפליקט באמצעות נרטיב של סיפורי חיים וסינתזה של העצמי - האדם מגדיר את חלקי ה-I שלו ("אני אדם דתי", ו"אני אדם ייצרי"), כחלק מה-ME שלו ("הדתיות והייצוריות הם חלקים שבתוכי"). מקאדמס ממשיך את הגותו של אריקסון בתהליך הזהות, וטוען שהדרך שבה האדם מחבר את חלקי חייו, נעשית באופן התואם לו, באמצעות סידור חייו על פני רצף קוהרנטי אחד, מקבל האדם את תחושת הדמיות והרצפיות, שעליה דיבר אריקסון. מצד שני, עצם העובדה שהפרט מספר את סיפורו לחברה, כך הפרט מציג את זהותו כלפי החברה, מממש האדם את החלק הסוציאלי בזהותו, שעליה דיבר אריקסון.

חוסר עיבוד מאפייני הזהות - אריקסון (1968) דרש מהמתבגר להגיש זהות שמותאמת לאחת מהזהויות שהחברה "אפשרה" אותן ("הטמעה הדדית" - mutual assimilation). אך ייתכן שהמתבגר יגיש את זהותו, אך הוא איננו יודע מהי כוללת בתוכה, ולמה היא "מחייבת" אותו כפרט. זהותו איננה מפותחת כ"זהות" מובחנת, ולכן הוא אינו חווה אותה כקונפליקט מול הצדדים המחייבים שבה. ממצא זה הודגם (אפרתי, 2012) ש"מסורתיים" בעלי אמונה דתית גבוהה

והתנהגות דתית נמוכה מדווחים על קונפליקט תוך נפשי מיני נמוך, וביותר שביעות רצון מהחיים "כיוון שהוא אינו חווה כישלון במאמציו לפתור את הקונפליקטים בתחום המיניות" (שם עמ' 96). בדומה לכך, בראיונות של פדופילים חרדים (חמו, 2015) ובדיקה באילו טעויות חשיבה מאפשרות לפוגעים להשקיט את מצפונם ולאפשר להם פגיעה מינית מציינים חלקם שלא ידעו שהדבר אסור מבחינה הלכתית או חוקתית.

זהות דפוזית - סגירות מוקדמת אישית-חברתית - מורטריום - ערעור זהות קיימת - זהות חדשה
מרשה (Marcia 1966, 1980) הציג את מודל "מייצבי זהות" (Identity Statuses) כהמשך לשלב בירור הזהות של אריקסון. ומעמיד שני אלמנטים מרכזיים: "המשבר" (crisis) התמודדות המתבגר עם המשבר ורצונו לגבש לעצמו זהות מסתגלת למשבר, ו"מחויבות" (commitment) החלטת המתבגר ליישום זהותו שבחר. כאשר השילוב בין האפשרויות יוצר ארבעה מייצבים זהותיים:

א. משיג הזהות (Identity Achievement) - מתבגרים שחוו קבלת החלטות ויצרו מחויבות אישית למטרות מקצועיות, אידיאולוגיות ואחרות.

ב. סגירות מוקדמת (Foreclosures) - מתבגרים אלה מחויבים לסביבתם ומקבלים את זהותם המקצועית והאידיאולוגית מהסביבה, כפי שהיא, מבלי חוסן עצמי (self-hosen). מתבגרים אלו אינם מראים כלפי חוץ את חווית המשבר, או משבר קטן. מרשה מחדד את ההבדל בין משיג הזהות שייצר זהות בעצמו (self-constructed identity), למתבגר שזהותו הוענקה לו על ידי בעל סמכות (conferred identity).

ג. מפוזר הזהות (Identity Diffusions) - מתבגרים שאין להם כיוון מקצועי או אידיאולוגי, והם לא חוו את המשבר.

ד. מורטריום (Moratorium) - מתבגרים שמקבלים מהחברה מעין "שמיטת חובות", הם אינם מרגישים חובה כלפי אף אחת מההזדהויות, וטועמים מכל דבר. מייצב זה אופייני למרבית המתבגרים הנורמאליים.

מרשה קבע בטופולוגיה דירוג היררכי והתפתחותי, כאשר המפוזר זהות הינו הנמוך ביותר מכיוון שלא חווה משבר ומחויבות, מעליו בעל הסגירות המקודמת שחווה החלטה, מעליו מורטריום שמוכן להתמודד עם משברים, ולבסוף משיג הזהות. פיתוח הטופולוגיה של מרשה נעשה בידי ורטמן וארצ'ר (Waterman, 1982; Archer & Waterman, 1983) שקבעו אותו כמודל התפתחותי בעל התקדמות, אך קצב המעבר בין השלבים מתבצע באופן אינדיבידואלי. השלב הראשון "פיזור זהות" בו מתחיל המתבגר בערעור זהותו בהיכנסו לשלב ההתפתחותי החדש. פיזור הזהות יתבטא לעיתים במרד בסמכות ובערכים החשובים לחברה. המתבגר שנלחץ על ידי הוריו, מוריו והחברה לגבש זהות מוצא עוגן בטוח בערכים המוגשים לו על ידי החברה, ומבצע "סגירות מוקדמת" על ערכים אלו. רק מתבגר שיבקש לבצע אקספלורציה של זהויותיו ומתקוף כך ידרוש מהחברה "מורטריום" יכול להגיע אל השלב האחרון "גיבוש זהות". החוקרות קבעו שתיתכן נסיגה בין המייצבים כאשר ישנם: סביבה שאינה מעודדת חקירה והתפתחות, חשיפה למידע רב מדי וחוסר ביכולת קוגניטיבית לעיבודו או אכזבה ואי התאמה מהזהות שנבחרה. כמו כן, לעולם לא

ניתן לחזור ממיצב המורטוריום וגיבוש הזהות לסגירות מוקדמת מכיוון שעצם הגדרת מיצבים אלו מורה על ביצוע אקספלורציה, מה שאין כן בסגירות מוקדמת.

במודל הנוכחי הוכנס מודל מיצבי הזהות של מרשה: זהות דפוזית, סגירות מוקדמת, מורטוריום, מתוך ראייה שאלו דפוסי התנהגות שגם מונעים יצירת קונפליקט מראש וגם נבחרים להתמודדות עם הקונפליקט, כחלק מהמודל של מרשה ע"פ הפיתוח של ורטמן ווארצ'ר (Waterman, 1982; Waterman & Archer, 1983) שמאפשר להגיע לכל מיצבי הזהות מתוך בחירה. בנוסף, נעשה פיצול של הסגירות מוקדמת לאישית וחברתית בעקבות חלוקתם של החוקרים את הזהות החברתית לזהות אישית (social identity) המושפעת מיחסי גומלין ישירים בין האדם לסובבים אותו, ולזהות חברתית (personal identity) המושפעת מיחסי גומלין עקיפים בהתאם לחברה שבה האדם חי (Gardner & Brewer, 1996; Kelman, 1998).

זהות רכה- חשיבה פלורליסטית - ניסן (2007) טען שמחקרים בימנו מראים שזהויות מרובות המובילות לסתירות ערכיות כבר אינן מעלות תחושות דחק, אלא כיום אדם מסוגל לחשיבה פלורליסטית ולהמשגת העל שאין זהות שהינה פשוטה, אחידה, משוללת קונפליקטים ומורכבויות. חשיבה זו מאפשרת לאדם לחיות עם הסתירות שזהותו מייצרת מתוך הבנתו שזהו הכרח, ואין לו אלא לקבלם בהבנה. ניסן טוען שבעיני רבים זהות אדפטיבית הינה זהות בטוחה ולכידה, הפרט בטוח בזהותו וזהותו הינה אחידה באופן שאין בה קונפליקטים. אך לדידו ניתן לפצל את שני המרכיבים ליצור שתי זהויות "רכות" נוספות, שבסיסן הינה כנות ופתיחות לשינוי: א. זהות פלוראלית - אדם מחזיק בזהות לכידה אך לא בטוחה, במצב זה אדם מבקש לבחור דרך חיים, אך אינו בטוח בדרכו. ב. זהות מותנית - אדם מחזיק בזהות בטוחה אך לא לכידה, במצב זה אדם מחזיק באמונות וערכים שלא מתיישבים זה עם זה. ניסן טוען ש"הזהות הלא לכידה או הלא בטוחה יכולה לשמש נקודת מוצא לבירור המורכבות של אמונות, ערכים ואורחות חיים בחברה ובעידן בו אנו חיים" (שם, עמ' 16).

חוסר רלוונטיות של מושג הקונפליקט - לעומת אריקסון (1968) שטען שהמתבגר הנורמטיבי אוסף את ה"הזדהויות" שבתוכו ולאורך גיל ההתבגרות על ידי קונפיגורציה בונה מהן את זהותו, וזהות שאינה מתכנסת הינה זהות גרועה, גרץ (1984) רואה בערכים: הסתגלות, השתלבות ותלות הדדית כערכים מובילים בבניית זהות, במיוחד לאור העובדה שהחברה מאפשרת מגוון זהויות אין סופי, וכך חוויות הדיסוננס בין הזהות הפרטית לחברה מתעמעם. מתוך כך כל מושג "משבר זהות", שמציג נפרדות בין זהות הפרטית להבנייה החברתית, איננו מוצא מקום בחברה פוסט-מודרנית (Baumeister, 1997).

ניתוק רכיבי זהות קונפליקטואליים - זהות זו מבקשת לנתק מתוכה חלקים שמהווים קונפליקט, כך שנשמרת הזהות, אך מבלי חלקי הזהות הדורשים התמודדות או אינטגרציה. לדו' במחקרו של שלג (2000) המתאר קבוצת דתיים אליטיסטית ש"אינם חשים סתירה בין דפוסי התנהגות הנחשבים בבירור כחילוניים, לבין התודעה העצמית שלהם כדתיים שומרי מצוות" (שם עמ' 55).

כהן (2004) משייך זאת לתופעת ה"הדתיות הסוציולוגית", ראייה בדת כמגדיר חלק מקבוצה, ואי מחויבות לשמירה מלאה של מאפייני הדת.

ניהול זהויות - פורט ופורמן (Pratt & Foreman, 2000) מונים ארבע אסטרטגיות לניהול זהויות: מידור (compartmentalization) - שמירה על זהות שאין סינרגיה בתוכה, מחיקה (deletion) - מחיקה של חלקים מסוימים מהזהות, אינטגרציה (integration) - יצירת חיבורים שונים בין הזהויות לזהות מובחנת, צבירה (aggregation) - שמירה על כל הזהויות, ויצירת חיבורים שונים בין הזהויות. היחיד מפעיל את זהויות שונות על פי מדרג היררכי של הזהויות, כך שכל אחת מוצאת ביטוי לחשיבותה שעל פיה יבחר היחיד לתעדף זהות אחת על פני חברתה במקרה של קונפליקט זהותי.

ניסן (Nisan, 1990; 1993) מציג מודל נוסף לקביעת בחירת הזהות "המופעלת": "הזהות המאוזנת" (balanced identity). במחקרו אודות זהות מוסרית גילה שאנשים מצדיקים בחירות לא מוסריות שהם עשו, ובעקבות כך טען שישנם זהויות רבות שאדם מנהל, ולעיתים הזהות המוסרית נדחקת וניתנת עדיפות לזהות אחרת. במודל זה האדם מבקש לתת ביטוי לזהות שנדחקה, ולא באה לידי ביטוי, לכך יבחר לבצע מעשים שלא נעשו לאחרונה התואמים לזהות הנשכחת. בכך האדם "מתחזק" את זהויותיו השונות, באופן שהוא מרגיש שכולן באו לידי ביטוי באופן מספק.

הכחשת הקונפליקט - במודל הסקטוריאלי של פרויד חווית הקונפליקט הנוצרת מבין התווך שבין דחפי "הסתם" למימוש היצרי, ו"האני העליון" שמחויב לערכים ולמציאות, שניהם מאלצים את "האני" להשתמש במנגנוני ההגנה (defense mechanism) כדי להתמודד עם הקונפליקט ולמנוע את הופעת הנזירות (Freud, 1894). ההכחשה (Denial) לטענת פרויד במאמרו "השלילה" (1925) הינה אמירת דבר אחד וכוונתה להיפוכו, כאשר בעצם נמחקת המילה "לא" מהמשפט וכוונת המטופל ל"כן". אנה פרויד (1977) בפיתוחה את תיאוריית מגנוני ההגנה של אביה טוענת שזהו מנגנון הגנה ראשוני ("פרימיטיבי") כיוון שהוא מוטבע מגיל ינקות, והוא קודם למנגנוני ההגנה אחרים. ההכחשה מאפשרת להעלות תוכן מאיים מתוך הלא-מודע למודע, תוך הצמדת מנגנון ההגנה: טענה שהתוכן שקרי. פרויד מסבירה שהאדם יכול להעלות את המודע ולשלול אותו בו זמנית, כיוון שהמידע המאיים נתפס רק בהכרה האינטלקטואלית, אך החוויה הרגשית שהוא מעורר נשארת בלא מודע. מנגנון זה נחשב כלא יעיל, כיוון שהוא מונע מהאדם להתעמת עם המציאות. במיוחד אם נעשה שימוש בהכחשה באופן ניכר, ונבנה חלק מהסיפור חיים סביב הכחשה זו (Stanley, 2001). בדומה לכך מרטין וונג (Wang, 1989) טוען שההכחשה משנה את אופן הייצוגי של האובייקט המוכחש בעיני האדם, כדי לשנות את ההתמודדות עם המידע המאיים, ויכולה לבסוף להביא לשינוי בעמדת האדם כלפי האובייקט.

הדחקת הקונפליקט - תיעול הקונפליקט - אנה פרויד (1977) מעלה שני מנגנוני ההגנה הנפוצים ביותר בגיל ההתבגרות: דחיית צרכים - אסקטיציזם, סגפנות. מניעה והתנזרות מכל נושא בתחום המיני, מחשש להתפרצות אדיפלית של הדחפים. ולא רק בתחום המיני, אלא בשאר תחומי החיים עד כדי "מפחית את מזונותיו עד למינימום" "מטעמים עקרוניים" (עמ' 102). ואינטלקטואליזציה - התקת הדחפים אל פיתוח שכלתני. במקום בריחה מהדחפים (כדו' הסגפנות) המתבגר מבצע פנייה

אליהם ומנסה לשלוט בהם על ידי דיבור עליהם "שכלונו של הקונפליקט". המתבגר עסוק בנושאים שבהם יש לו קונפליקט, והוא דן בתוך עצמו מהן תוצאות הדחיקת הדחפים או מימושם.

אקספלורציה לעומק - הזדהות עמוקה עם הערכים שנבחרים מהווה אפשרות להתמודד יותר בקלות עם הרכיבים הקונפליקטואלים בזהות, כיוון שהבחירה בערכים גורמת לכך שהערכים נהפכים לחלק מן האישיות (Soenens & Vansteenkiste, 2011 ; Flum & Blustein, 2000).

בושה, אשמה, התייחסות - גרגן (Gergen, 1968) טען שהוגי הדעות אריקסון, אלפורט ורוג'רס הדוגלים בזהות אינטגרטיבית סוברים שהחברה המערבית מעריכה קונסיסטנטיות, חשיבה זו מהווה כוח מניע פסיכולוגי אינהרנטי על המתבגר להשיג זהות קוהרנטית שעומדת תחת "אתיקה של קונסיסטנטיות" (consistency ethic), ורק תפיסה עצמית מאוחדת זו גורמת למתבגר להרגיש נוחות וחוסר מתח, אחרת המתבגר נקרע בין הזהויות (Higgins, 1987). קונפליקט זהות מתמשך יכול להעלות רגשות אשם ובגידה, ולאורך זמן לתפיסת חיים פאסיבית הדוחה כל סקרנות ופתיחות, הימנעות מהחלטות, וצפייה שהקונפליקט ייפתר מאליהם (Baumeister, 1997). הבושה והאשמה איננה רק כלפי האדם כלפי עצמו, אלא תיאוריית הבחירה הרציונאלית טוענת שאדם מתבייש ומפחד לסטות מן הנהוג בחברה שבה הוא חי והוא חושש מפני עונשים לא-פורמליים שהחברה תשית עליו (Grasmick, Bursik & Cochran, 1991).

באופן יותר קונקרטי לנושא המחקר, במחקרים על דתיים נוצרים נמצא דיווחים שהתנהגויות מיניות, פנטזיות מיניות, או צפייה בתכנים מיניים היוו מקור לרגשות האשמה עצמית (Langston, 2010; Moshier & Moshier, 1973; Tangney & Dearing, 2002; Grubbs et al., 2010; Cross, 1971), ותפיסה עצמית גבוהה יותר כבעלי פתולוגיה של התמכרות מינית (Kwee, 2007; Dominguez & Ferrell, 2007). לא רק צפייה בתכנים מיניים היוו מקור להרגשת בושה, אלא גם התייחסות אל נושאים הקשורים לתחום המיני כחלק מהחינוך הקהילתי שקיבלו מתבגרים דתיים (Friedman et al., 2009). במחקרו של אפרתי (2012) בהתייחסו אל דתיים לאומיים וחרדים נמצא, שככל שמתבגר ביצע התנהגויות דתיות, ומאידך חשוף לאינטרנט – כך הוא חווה יותר דחייה מהדת, רמות גבוהות יותר של פסיכופתולוגיה ותחושות בושה ואשמה, ופחות שביעות רצון מהחיים ופחות גיבוש זהות.

הריגוש שבדיסוננס - מתבגרים מעטים מוצאים דווקא בקונפליקט כמקור ריגוש לאחוז את הדיסוננס שבין הזהויות בשני צדדיו (שכטר, 2000; Schachter, 2004). דהיינו, הם ממשיכים לאחוז בזהות דתית מובחנת וגם בהיענות לתכנים מיניים, והקונפליקט שנוצר משני עברי המתרחש נהפך למרגש במקום למשבר. תפיסה זו נעשית כיוון שלתפיסתם כל ויתור על אחד מצדדי המשוואה הינה התכחשות פנימית ודחיית חלק מהעצמי.

עיסוק במסיחי קונפליקט - במודל הרב ממדי גש"ר מאח"ד (Basic Ph) לפיתוח משאבי התמודדות במצבי לחץ של להד (1993; 2000) מוצעים שישה ערוצי על להתמודדות עם מצבי דחק, שניים מן הערוצים משתמשים בהסחת הדעת פסיבית, על ידי פנטזיה, הומור, צפייה בטלוויזיה, חלומות בהקיץ (Imagination). והסחת דעת אקטיבית על ידי פעילות גופנית, מדיטציה, אכילה ושתייה (Physiology). דוגמאות נוספות למסיחי קונפליקט אדפטיביים ניתן למצוא במחקרם המפורסם

של מישל ואחרים (Mischel, Shoda & Rodriguez, 1989) בניסוי המודד שליטה עצמאית של ילדים (להתאפק לא לאכול מרשמלו 20 דקות עבור טובת הנאה מאוחרת) מעלה שהילדים שהצליחו להתגבר זמן ממושך יותר הם הילדים שכוונו לחשוב על דברים משמחים אחרים, ואסטרטגיות ספונטאניות של הסחת הדעת מן הגירוי, באמצעות פעילות (דיבור, משחק עם הידיים והרגלים) התגלו כיעילות בדחיית סיפוקים. גם קינדלון תומספון (2001) בעקבות צפייה במתבגרים בנים השוהים בפנימייה ממליצים לאפשר לבנים פעלתנות גופנית ענפה כדי למנוע הדחקה ויחס שלילי לאנרגיה הגופנית הגבוהה שמחפשת מקומות להתבטא.

עשרים דפוסי התמודדות שנסקרו לעיל, מטילים על המתבגר ליטול אחד או כמה מהם, כדי להתקדם בתהליך התבגרותו, או בכדי להקהות את הקושי התוך-נפשי שהקונפליקט יוצר. מתבגר שבחר סגנון התמודדות המתאים לו יגביר בתוכו את ההערכה העצמית, ובחירה שאינו מותאמת תגדיל את הספקות ביכולת למלא את תפקידו כראוי, ואף ייתכן שיוביל למצוקה פסיכולוגית (Hoelter, 1983).

חלוקת דפוסי התמודדות על פי מגדר ונישואין

כדי לזהות את דפוסי ההתמודדות שבהם ממעטים או מרבים המתבגרים להשתמש נעשה ממוצעים של כל הדפוסים, מחולקים על פי אינטראקציה של מגדר וסטאטוס נישואין (לוח 18). הממצאים הבולטים שדפוס ההתמודדות 'זהות חדשה' הינו הדפוס שנמצא הכי פחות בשימוש, יחד עם 'ניתוק מרכיבי זהות' ו'חוסר בעיבוד מאפייני זהות', ודפוסי ההתמודדות 'זהות רכה' ו'הכחשת קונפליקט' נמצאו כדפוסי ההתמודדות שנמצאו בשימוש הגבוה ביותר. כאשר דפוסי ההתמודדות בקרב רווקים ונשואים דומים, ובקרב רווקות ונשואות. בקרב כל הקבוצות השימוש ב'סגירות מוקדמת חברתית' גבוהה מהשימוש ב'סגירות מוקדמת אישית'. שינויים מהותיים בין הקבוצות נמצאו בדפוסי ההתמודדות 'זהות פלורליסטית' ו'הבניית עקרון על'.

לוח 18. שכיחות השימוש בדפוס ההתמודדות מסודרים בסדר עולה, בחלוקה על פי מגדר
וסטאטוס נישואין

נשואות			רווקות			נשואים			רווקים		
SD	M		SD	M		SD	M		SD	M	
0.37	1.08	זהות חדשה	0.72	1.33	זהות חדשה	0.92	1.48	זהות חדשה	1.08	1.66	זהות חדשה
0.89	1.53	מורטוריום	1.17	1.81	מורטוריום	1.10	1.80	חוסר בעיבוד מאפייני זהות	1.15	1.78	זהות פלורליסטית
1.07	1.56	בושה ואשמה	1.25	1.85	חוסר בעיבוד מאפייני זהות	1.09	1.92	ניתוק מרכיבי זהות	1.23	1.97	חוסר בעיבוד מאפייני זהות
1.03	1.60	ניתוק מרכיבי זהות	1.23	1.98	סגירות מוקדמת אישית	1.09	1.93	זהות פלורליסטית	1.20	2.07	ניתוק מרכיבי זהות
0.96	1.63	עיסוק במסיחי קונפליקט	1.22	2.00	הדחקת הקונפליקט	1.15	2.03	הדחקת הקונפליקט	1.27	2.07	הבניית עקרון-על
1.01	1.71	הדחקת הקונפליקט	1.23	2.06	ניתוק מרכיבי זהות	1.08	2.08	מורטוריום	1.20	2.07	זהות דפוזית
1.12	1.75	סגירות מוקדמת אישית	1.42	2.10	זהות פלורליסטית	1.16	2.08	עיסוק במסיחי קונפליקט	1.21	2.18	מורטוריום
1.14	1.77	חוסר בעיבוד מאפייני זהות	1.41	2.21	בושה ואשמה	1.27	2.14	הבניית עקרון-על	1.25	2.23	תיעול הקונפליקט
1.17	1.97	ניהול זהויות	1.47	2.35	חוסר רלוונטיות של הקונפליקט	1.19	2.17	סגירות מוקדמת אישית	1.32	2.24	סגירות מוקדמת אישית
1.27	2.00	סגירות מוקדמת חברתית	1.37	2.46	ניהול זהויות	1.26	2.18	בושה ואשמה	1.31	2.29	הדחקת הקונפליקט
1.28	2.18	אקספלורציה לעומק	1.46	2.46	סגירות מוקדמת חברתית	1.29	2.29	זהות דפוזית	1.40	2.32	חוסר רלוונטיות של הקונפליקט
1.30	2.18	ערעור זהות קיימת	1.46	2.46	עיסוק במסיחי קונפליקט	1.29	2.39	תיעול הקונפליקט	1.33	2.34	בושה ואשמה
1.24	2.26	תיעול הקונפליקט	1.22	2.54	אקספלורציה לעומק	1.27	2.42	הריגוש בדיסוננס	1.31	2.35	עיסוק במסיחי קונפליקט
1.43	2.66	זהות פלורליסטית	1.56	2.56	הבניית עקרון-על	1.25	2.46	סגירות מוקדמת חברתית	1.33	2.40	הריגוש בדיסוננס
1.36	2.71	הריגוש בדיסוננס	1.42	2.67	תיעול הקונפליקט	1.22	2.47	אקספלורציה לעומק	1.24	2.47	אקספלורציה לעומק
1.50	2.86	חוסר רלוונטיות של הקונפליקט	1.14	2.75	ערעור זהות קיימת	1.27	2.51	חוסר רלוונטיות של הקונפליקט	1.31	2.50	ניהול זהויות
1.60	3.17	הבניית עקרון-על	1.54	2.88	זהות דפוזית	1.33	2.62	ניהול זהויות	1.38	2.55	סגירות מוקדמת חברתית
1.44	3.31	הכחשת הקונפליקט	1.43	2.92	הריגוש בדיסוננס	1.20	2.67	ערעור זהות קיימת	1.45	2.61	הכחשת הקונפליקט
1.51	3.69	זהות דפוזית	1.49	2.94	הכחשת הקונפליקט	1.35	2.77	הכחשת הקונפליקט	1.30	2.85	ערעור זהות קיימת
1.09	4.03	זהות רכה	1.31	3.63	זהות רכה	1.12	3.67	זהות רכה	1.34	3.48	זהות רכה

נספח ב. בחינת משתני הרקע על המשתנים הבלתי תלויים

1. הקשר בין משתני הרקע לזהות הדתית

לשם ניתוח הגורמים המשפיעים על זהות דתית נערך ניתוח שונות אנובה דו-כיווני (Two way ANOVA) עם המשתנים הבלתי תלויים מסוג שמי: מגדר (בנים ובנות), וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) והמשתנה התלוי מסוג סדר: זהות דתית.

בניתוח נמצא כי קיים הבדל מובהק ברמת הזהות הדתית בין רווקים לבין הנשואים, מעבר למגדר, $F(1,418)=8.54, p<0.01, \eta^2=0.2$, כאשר הממוצע של הרווקים $(N=297, M=3.5, SD=0.62)$ נמוך באופן מובהק מזה של הנשואים $(N=125, M=3.72, SD=0.57)$. אך לא נמצא הבדל מובהק בין הנשים לגברים, מעבר לסטאטוס המשפחתי $F(1,418)=0.004, p>0.05, \eta^2=0.00$. כמו כן, בניתוח אינטראקציה של המגדר וסטאטוס משפחתי לא נמצאו הבדלים מובהקים $\eta^2=0.00, F(1,418)=0.05, p>0.05$.

לבדיקת משתני רקע נוספים נערכה סידרת אנובה חד כיוונית (One way ANOVA) שמורים האם קיימים הבדלים בין רמת הזהות הדתית על פי חלוקתן לקבוצות משתני הרקע. בניתוח נמצא כי לא קיימים הבדלים מובהקים בממוצע רמת הזהות הדתית על פי גיל כמשתנה שמי (18-30) $F(12,356)=0.9, p>0.05$, וגם גיל כמשתנה רציף $t(436)=.02, p>.05$, אך נמצאו הבדלים מובהקים על פי עיסוק נוכחי $F(9,418)=4.45, p<0.001$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ונמצא כי מקור השונות הוא ההבדל בין ממוצעי לומדי הכולל $(M=4.5, SD=0.23)$ לאחר $(M=3.59, SD=0.9)$ (לוח 19). כמו כן נמצאו הבדלים מובהקים על פי לימודי תיכון $F(5,410)=5.41, p<0.001$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ונמצא שממוצע הנבדקים בוגרי ישיבה קטנה $(M=3.87, SD=0.71)$ גבוה באופן מובהק מבוגרי התיכון הממלכתי $(M=2.86, SD=0.68)$ (לוח 20). כמו כן נמצאו הבדלים מובהקים על פי תנועת נוער $F(5,410)=2.46, p<0.05$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצא מקור שונות בין הקבוצות (לוח 21). מעניין לציין, שבבחינת תנועת ההתחזקות בדת דווקא המתבגרים שנמצאים בישיבות הסדר ובמכינות צבאיות מתחזקים יותר מהמתבגרים שנמצאים בכולל, והסטודנטים הם הקבוצה שהכי פחות מתחזקת בדת $F(9,418)=7.6, p<0.001$ (לוח 19).

לוח 19: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה זהות דתית על פי עיסוק נוכחי

התחזקות בדת			זהות דתית				
F	SD	M	F	SD	M	N	
7.6***	0	4	5.53***	0.23	4.5	2	כולל
	0.87	4.31		0.56	4.04	16	ישיבה גבוהה/מדרשה
	0.89	4.1		0.42	3.9	38	ישיבת הסדר
	0.99	3.21		0.54	3.5	33	שירות לאומי
	0.82	2.52		0.52	3.7	25	צבא
	1.19	4.1		0.75	3.76	10	מכינה צבאית
	0.87	3.14		0.58	3.46	179	סטודנט
	0.95	3.41		0.61	3.58	105	עובד
	0.5	3.75		0.73	3.29	4	מובטל
	1.18	2.75		0.9	3.59	16	אחר
	3.38	0.98		0.61	3.59	428	סה"כ

*** $p < .001$

לוח 20: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה זהות דתית על פי לימודי תיכון

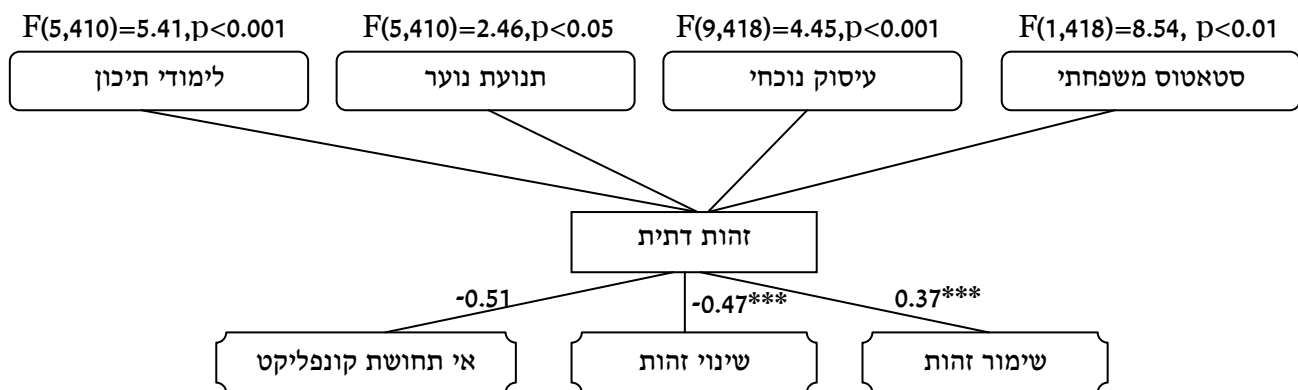
F	SD	M	N	
5.41***	0.71	3.8	11	ישיבה קטנה
	0.56	3.61	271	ישיבה תיכונית (אולפנא)
	0.63	3.42	74	תיכון ממלכתי דתי
	0.68	2.8	10	תיכון ממלכתי
	0.0	3.33	2	אקסטרני
	0.64	3.72	48	אחר
	0.61	3.59	416	סה"כ

*** $p < .001$

לוח 21: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה זהות דתית על פי תנועת נוער

F	SD	M	N	
2.46*	0.68	3.61	87	לא השתתפתי
	0.58	3.6	226	בני עקיבא
	0.69	3.47	47	עזרא
	0.5	3.75	38	אריאל
	0.67	3.03	10	הצופים הדתיים
	0.82	3.08	2	הנוער הדתי העובד והלומד
	0.66	3.44	9	אחר
	0.61	3.58	419	סה"כ

* $p < .05$

תרשים 5: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי הזהות הדתית, ומתאם בין הזהות הדתית לשלושת דפוסי ההתמודדות

ב.2. הקשר בין משתני הרקע לתשוקה המינית

לשם ניתוח אילו משתני רקע נמצאים בשונות מובהקת עם רמת התשוקה המינית נערך ניתוח שונות אנובה דו-כיווני (Two way ANOVA) עם המשתנים הבלתי תלויים מסוג שמי: מגדר (בנים ובנות), וסטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) והמשתנה התלוי מסוג סדר: תשוקה מינית, בנפרד לתשוקה זוגית ותשוקה יחידנית.

בניתוח נמצא כי קיים הבדל מובהק בתשוקה זוגית בין הנשים לבין הגברים, מעבר לסטאטוס הזוגי, $F(1,354)=12.62, p<0.001$, $\eta^2=0.34$, כאשר הממוצע של גברים ($M=4.91$, $SD=1.52$) ($N=163$, גבוה באופן מובהק מזה של הנשים ($M=4.41$, $SD=1.33$), $N=195$).

בהמשך, נמצא כי קיים הבדל מובהק בתשוקה זוגית בין קבוצת הרווקים לנשואים, מעבר למגדר, $F(1,354)=27.25, p<0.001$, $\eta^2=0.71$, כאשר הממוצע של הנשואים ($M=5.19$, $SD=1.07$) ($N=110$, גבוה באופן מובהק מזה של הרווקים ($M=4.39$, $SD=1.52$), $N=248$). בניתוח אינטראקציה של המגדר וסטאטוס משפחתי לא נמצאו הבדלים מובהקים $F(1,354)=0.33, p>0.05$, $\eta^2=0.001$.

במבחן אנובה דו כיווני דומה של התשוקה יחידנית נמצא כי קיים הבדל מובהק בתשוקה יחידנית בין הנשים לבין הגברים, מעבר לסטאטוס הזוגי, $F(1,353)=18.76, p<0.001$, $\eta^2=0.5$, כאשר הממוצע של גברים ($M=3.46$, $SD=1.77$) ($N=163$, גבוה באופן מובהק מזה של הנשים ($M=2.59$, $SD=1.86$), $N=194$).

בהמשך, נמצא כי קיים הבדל מובהק בתשוקה יחידנית בין קבוצת הרווקים לנשואים, מעבר למגדר, $F(1,353)=21.47, p<0.05$, $\eta^2=0.18$, כאשר הממוצע של הרווקים ($M=3.17$, $SD=1.89$) ($N=248$, גבוה באופן מובהק מזה של הנשואים ($M=2.59$, $SD=1.74$), $N=109$). בניתוח

אינטראקציה של המגדר וסטאטוס משפחתי לא נמצאו הבדלים מובהקים $\eta^2=0.001$, $F(1,353)=0.39, p>0.05$.

לאחר שנתוני המחקר הראו שלגברים יש תשוקה זוגית ותשוקה יחידנית גבוה באופן מובהק מלנשים, ולרווקים יש תשוקה יחידנית גבוה מלנשואים, כאשר לנשואים יש תשוקה זוגית גבוה מלרווקים (לוח 26), כדי לוודא שאכן ההבדלים מובהקים בין התשוקות, נערך מבחן T-test למדגמים בלתי תלויים לשני המשתנים התלויים: תשוקה זוגית ותשוקה יחידנית בנפרד לגברים רווקים, גברים נשואים, נשים רווקות ונשים נשואות, ובכולם נמצא הבדל מובהק לתשוקה הזוגית על פני התשוקה היחידנית (לוח 22). דהיינו, כולם מדווחים באופן מובהק על תשוקה זוגית גבוהה מתשוקה יחידנית.

לוח 22: תשוקה זוגית ויחידנית - ממוצעים, סטיות תקן, מבחני t של גברים ונשים רווקים ונשואים

תשוקה זוגית ויחידנית T	תשוקה יחידנית		תשוקה זוגית		N	
	SD	M	SD	M		
t(115)=22.35, p<0.001	1.72	3.58	1.59	4.64	116	גברים רווק
t(46)=11.65, p<0.001	1.87	3.18	1.12	5.57	47	נשוי
t(131)=16.35, p<0.001	1.97	2.81	1.42	4.17	132	נשים רווקה
t(62)=11.11, p<0.001	1.51	2.14	0.95	4.91	63	נשואה

לבדיקת משתני רקע נוספים נערכה סידרת מבחני אנובה חד כיוונים (One way ANOVA) לבדיקה האם קיימת שונות מובהקת ברמת התשוקה המינית בקבוצות משתני הרקע.

בניתוח נמצא כי לא קיימת שונות מובהקת בממוצע רמת התשוקה מינית על פי גיל כמשתנה שמי (30-18) $F(12,356)=1.75, p>0.05$, אך בבחינת הגיל כמשתנה רציף נמצא רק מתאם חיובי חלש בין גיל לתשוקה זוגית ($N=373$; $r=.16$; $p<.05$). כיוון שהמתאם הינו חלש נעשה ניתוח נוסף לוודא איזה משתנה בלתי תלוי הינו בעל המתאם עם התשוקה הזוגית: הגיל או הנישואין (גם גיל בעל מתאם חיובי עם נישואים, לעיל), לשם כך נערך ניתוח שונות אנובה חד כיווני (One way ANCOVA), של התשוקה הזוגית והנישואין, תוך פיקוח על הגיל, ונמצא כי קיים הבדל מובהק בין נשואים ורווקים בתשוקה הזוגית $F(1,367)=5.34, p<0.05$, $\eta^2=0.01$, והמשתנה המפוקח גיל לא נמצא מובהק בניתוח $F(1,367)=2.85, p>0.05$, $\eta^2=0.008$.

כמו כן, בניתוח נמצא כי לא קיימים הבדלים מובהקים בממוצע רמת התשוקה מינית על פי לימודי תיכון $F(5,348)=2.04, p>0.05$, או השתתפות בתנועת נוער $F(6,348)=1.75, p>0.05$. אך נמצאו הבדלים מובהקים על פי עיסוק נוכחי $F(9,418)=4.45, p<0.001$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצא מקור שונות בין הקבוצות (לוח 23). בנוסף,

כדי לבדוק את המתאם בין התשוקה המינית לזהות הדתית נערך מתאם פירסון, ונמצא שבעלי רמת זהות דתית גבוהה יותר דיווחו על תשוקה מינית נמוכה יותר $r(369)=-.26, p<.001$.

לוח 23: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה תשוקה מינית על פי עיסוק נוכחי

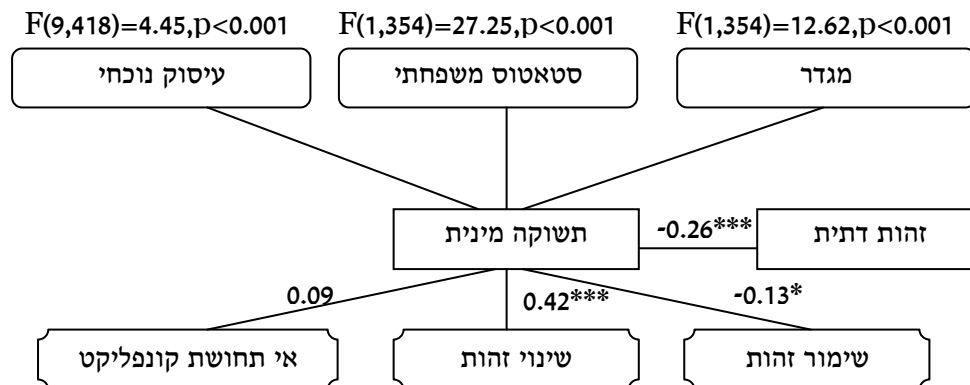
F	SD	M	N	
2.21***	0.8	4.16	2	כולל
	1.13	3.24	13	ישיבה גבוהה/מדרשה
	1.44	4.19	32	ישיבת הסדר
	1.45	4.39	29	שירות לאומי
	1.47	3.55	21	צבא
	1.24	3.87	7	מכינה צבאית
	1.27	4.08	154	סטודנט
	1.26	4.16	90	עובד
	0.5	4.22	3	מובטל
	1.5	5.17	13	אחר
	1.33	4.11	364	סה"כ

*** $p<.001$

יש לציין, בניית השאלון שאלת "עד כמה הינך מסוגל לחיות בנוחות ללא צורך בפעילות מינית?" נמצאה בהתאמה גבוהה יותר לתשוקה הזוגית ($N=369$; $r=.67$; $p<.001$) מאשר לתשוקה היחידנית ($N=369$; $r=.4$; $p<.001$). כאשר גברים נשואים דיווחו על הרמה הגבוהה ביותר בצורך בחיי מין ($N=46$, $M=5.58$, $SD=1.25$) ולמעשה דיווחו שהם מסוגלים בממוצע לחיות בנוחות ללא מין מספר שבועות. לאחר מכן הנשים הנשואות ($N=62$, $M=4.69$, $SD=1.48$) לאחריהם הגברים הרווקים ($N=117$, $M=4.07$, $SD=1.96$), שדיווחו בממוצע על חודש. ולבסוף הנשים הרווקות ($N=136$, $M=3.19$, $SD=1.58$) שדיווחו בממוצע על כמה חודשים. אגב, אף אחד מהנבדקים לא דיווח על הרמה הגבוהה ביותר "פחות מיום". כמו כן, בהמשך לכך שבכל הקבוצות (רווקים, רווקות, נשואים ונשואות) דווח על תשוקה מינית גבוהה מתשוקה יחידנית - גם הדיווח הסובייקטיבי של הנבדק עצמו כלפי אחרים, בשאלה "בהשוואה לאנשים אחרים בגילך ומהמגדר שלך, איך היית מדרג את הרצון שלך לפעילות מינית עם פרטנר?" ו"פעילות מינית עם עצמך?" הממוצעים של כל הקבוצות היו גבוהים מהממוצעים של עצמם (דהיינו, ממוצע הדיווח הסובייקטיבי היה גבוה מהממוצע של הדיווח האובייקטיבי), מלבד ממוצע הדיווח של נשים נשואות בתשוקה זוגית (לוח 24).

לוח 24: דיווחי תשוקה זוגית ויחידנית למול קבוצת השווים - ממוצעים, סטיות תקן

תשוקה יחידנית		תשוקה זוגית		N	
SD	M	SD	M		
1.72	3.85	1.59	4.77	117	גברים רווק
2.34	3.75	1.52	5.75	44	נשוי
2.33	3.27	1.86	4.76	136	נשים רווקה
1.62	2.42	1.48	4.7	62	נשואה

תרשים 6: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי התשוקה המינית, ומתאם בין התשוקה מינית לזהות הדתית ושלושת דפוסי ההתמודדות

3. הקשר בין משתני הרקע ל'זהות האני'

כדי לבדוק האם ישנה שונות מובהקת ברמת זהות האני בקרב משתני הרקע מגדר וסטאטוס משפחתי נערך ניתוח שונות אנובה דו-כיווני (Two way ANOVA) עם המשתנים מסוג שמי: הבלתי תלויים מגדר (בנים ובנות), סטאטוס משפחתי (רווק ונשוי) והמשתנה התלוי מסוג סדר: זהות האני.

בניתוח נמצא כי קיים הבדל מובהק ברמת זהות האני בין הנשים לבין הגברים, מעבר לסטאטוס הזוגי, $F(1,306)=6.34, p<0.05, \eta^2=.02$, כאשר הממוצע של גברים $(M=3.57, SD=.54, N=135)$ נמוך באופן מובהק מזה של הנשים $(M=3.67, SD=.5, N=175)$.

בהמשך, נמצא כי קיים הבדל מובהק ברמת זהות האני בין קבוצת הרווקים לנשואים, מעבר למגדר, $F(1,306)=9.24, p<0.01, \eta^2=.02$, כאשר ממוצע של הרווקים $(M=3.56, SD=.51, N=218)$ נמוך באופן מובהק מזה של הנשואים $(M=3.78, SD=.5, N=92)$.

בניתוח אינטראקציה של המגדר וסטאטוס משפחתי נמצאו הבדלים מובהקים $\eta^2=.02$, $F(1,306)=7.34, p<0.05$. כדי לבדוק את מקור האינטראקציה נערכו שלושה מבחני t לרווקים ונשואים בנפרד לבחינת ההבדלים בין ממוצעי זהות האני של גברים מול נשים. במבחני המתאם

לא נמצא הבדל מובהק בין רווקים לרווקות $t(216)=.169, p>.05$. כאשר ממוצע זהות האני של הרווקים ($N=96, M=3.57, SD=.55$) אינו גבוה באופן מובהק מהרווקות ($N=122, SD=.48, M=3.56$). ואינו נמצא הבדל מובהק בין רווקים גברים לנשואים גברים $t(133)=-.2, p>.05$. אך נמצא הבדל מובהק בין הנשואים לנשואות $t(90)=-3.22, p<.005$ כאשר ממוצע זהות האני של הנשואים ($N=39, M=3.59, SD=.53$) נמוך באופן מובהק מהנשואות ($N=53, SD=.43, M=3.92$). למעשה, אין הבדל מובהק בין רמת הזהות בין רווקים, רווקות ונשואים גברים, וכל ההבדל בין נשים וגברים ונשואים ונשואות מקורו בנשים נשואות.

כדי להבין לעומק את ההבדלים בין הגברים ונשים ברמת זהות האני, נערך חישוב ממוצעים וסטיות התקן של המשתנה הבלתי תלוי: זהות האני, יחד עם שבעת גורמי הזהות, בחלוקה לרווקים, רווקות, נשואים ונשואות. בניתוח נמצא שבכל ממוצע גורם הזהות נשים נשואות גבוהה משאר הנבדקים, ובשלושה גורמי זהות מתוך שבעת הגורמים נשים רווקות נמצא ממוצע גורם הזהות הנמוך ביותר (לוח 25).

לוח 25: זהות אני ושבעת הגורמים - ממוצעים, סטיות תקן, מחולק על פי גברים ונשים רווקים ונשואים

	זהות האני		N		1. תחרותיות ומסוריות	2. סולידריות והמשכיות	3. חברתית הכרה	4. עצמית שליטה	5. זהות פיזית	6. ויכוח משמעותיות	7. אמינות וטבעיות
	SD	M									
גברים	0.55	3.57	96	רווק	3.49	3.83	3.64	3.66	3.53	3.27	3.63
	0.53	3.59	39	נשוי	3.58	3.76	3.77	3.45	3.78	3.37	3.49
נשים	0.48	3.56	122	רווקה	3.61	3.73	3.83	3.48	3.42	3.11	3.68
	0.43	3.92	53	נשואה	3.87	4.05	4.15	3.78	4.03	3.76	3.86

לבדיקת משתני רקע נוספים נערכה סידרת אנובה חד כיוונים (One way ANOVA) שמורים האם קיימים הבדלים בין רמת זהות האני על פי חלוקתה לקבוצות משתני הרקע.

בניתוח נמצא כי לא קיימת שונות מובהקת בממוצע זהות האני על פי גיל כמשתנה שמי (18-30) $F(12,304)=1.56, p>.05$. כמו כן, נמצא כי לא קיימים הבדלים מובהקים בממוצע רמת זהות האני על פי לימודי תיכון $F(5,300)=1.04, p>.05$, אך נמצאו הבדלים מובהקים על פי השתתפות בתנועת נוער $F(6,299)=2.67, p<.05$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצא מקור שונות בין הקבוצות (לוח 26). וכן נמצאו הבדלים ברמת זהות האני על פי עיסוק נוכחי $F(9,304)=2.5, p<.05$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצא מקור שונות בין הקבוצות (לוח 27).

לוח 26: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה 'זהות האני' על פי לימודי תיכון

F	SD	M	N	
2.67*	0.55	3.5	66	לא השתתפתי
	0.5	3.73	161	בני עקיבא
	0.57	3.54	34	עזרא
	0.46	3.52	27	אריאל
	0.4	3.37	9	הצופים הדתיים
	0.22	3.78	2	הנוער הדתי העובד והלומד
	0.24	3.78	7	אחר
	0.52	3.63	306	סה"כ

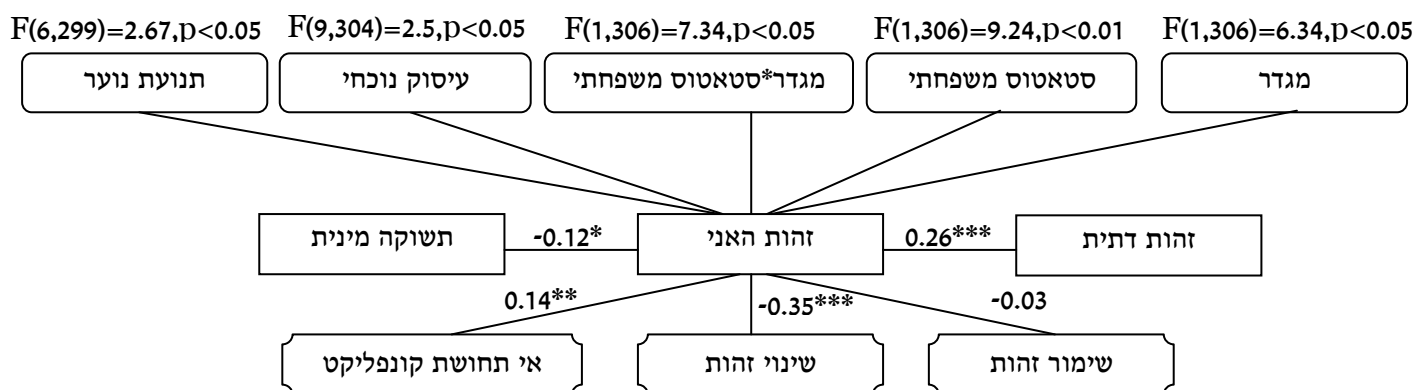
* $p < .05$

לוח 27: ממוצעים, סטיות תקן וערך F של המשתנה 'זהות האני' על פי עיסוק נוכחי

F	SD	M	N	
2.15*	0.24	3.28	2	כולל
	0.5	3.78	12	ישיבה גבוהה/מדרשה
	0.54	3.52	34	ישיבת הסדר
	0.45	3.39	20	שירות לאומי
	0.47	3.35	17	צבא
	0.63	3.59	8	מכינה צבאית
	0.53	3.72	136	סטודנט
	0.46	3.66	70	עובד
	0.08	3.7	3	מובטל
	0.64	3.42	12	אחר
	0.52	3.63	314	סה"כ

* $p < .05$

לבסוף, נערך מבחן פירסון לבדיקת המתאם בין רמת זהות האני למשתנים התלויים שלעיל: זהות דתית ותשוקה מינית. נמצא בניתוח שישנו מתאם חיובי לרמת זהות דתית ($N=317$; $r=.26$; $p<.001$) ומתאם שלילי עם תשוקה מינית ($N=317$; $r=-.12$; $p<.05$).

תרשים 7: משתני הרקע שנמצא שונות מובהקת בקבוצה על פי 'זהות האני', ומתאם בין זהות האני לזהות דתית, תשוקה מינית ולשלושת דפוסי ההתמודדות

4.ב. הקשר בין משתנים לזהות האני

כדי לבדוק מהי התרומה היחסית של משתני הרקע (גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער הימצאות נוכחית: בישיבה/אוניברסיטה/עבודה, לימודים קודמים: ישיבה/תיכון) ומשתנים תלויים (זהות דתית ותשוקה מינית) בהסבר השונות ברמת זהות האני נערך ניתוח רגרסיה בצעדים. בצעד הראשון נכנס לניתוח ממוצע הזהות הדתית $R^2=7.1\%, p<.001$, בצעד השני נכנס לניתוח עבודה כסטודנט $R^2=11.5\%, p<.001$, בצעד השלישי נכנס לניתוח נישואין $R^2=14.4\%, p<.01$, ובצעד הרביעי נכנס הימצאות בתנועת נוער $R^2=16.8\%, p<.01$. (לוח 28). כלומר, ככל שהנבדק בעל זהות דתית גבוהה יותר, היותו סטודנט ונשוי, יחד עם הימצאות בעבר בתנועת נוער כך רמת 'זהות האני' גבוהה יותר.

לוח 28: תוצאות הרגרסיה עבור 'זהות האני' על ידי: גיל, מגדר, סטאטוס משפחתי, תנועת נוער, עבודה נוכחית ולימודים בעבר, זהות דתית ותשוקה מינית

R ²	β	SE B	B	משתנים
צעד 1				
0.07***	0.27***	0.05	0.22	זהות דתית
צעד 2				
0.11***	0.3***	0.05	0.26	זהות דתית
	0.21***	0.06	0.22	סטודנט
צעד 3				
0.14**	0.28***	0.05	0.24	זהות דתית
	0.22***	0.06	0.23	סטודנט
	0.17*	0.06	0.2	נישואין
	צעד 4			
0.17**	0.29***	0.05	0.25	זהות דתית
	0.24***	0.06	0.25	סטודנט
	0.16*	0.05	0.18	נישואין
	0.15*	0.07	0.19	תנועת נוער

* $p<.05$, ** $p<.01$, *** $p<.001$

5.2. הקשר בין משתני הרקע לדפוסי התמודדות עם קונפליקט

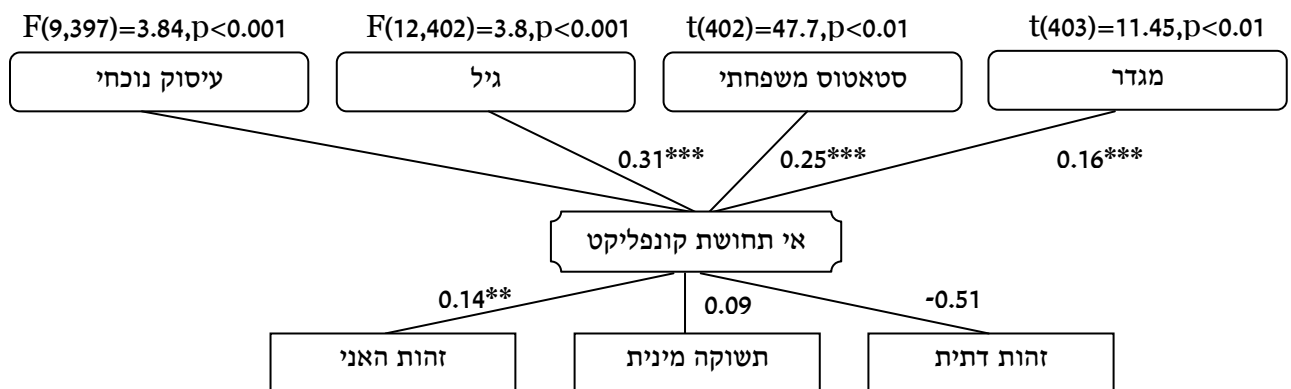
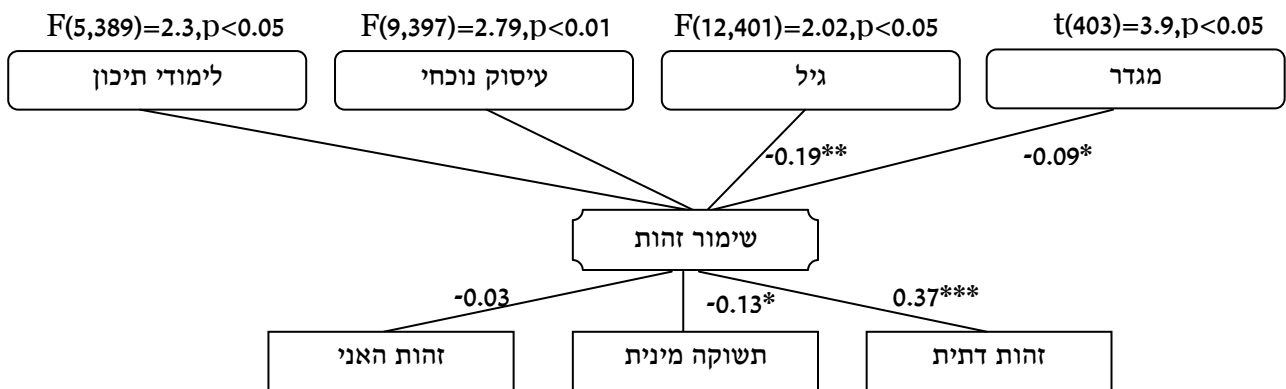
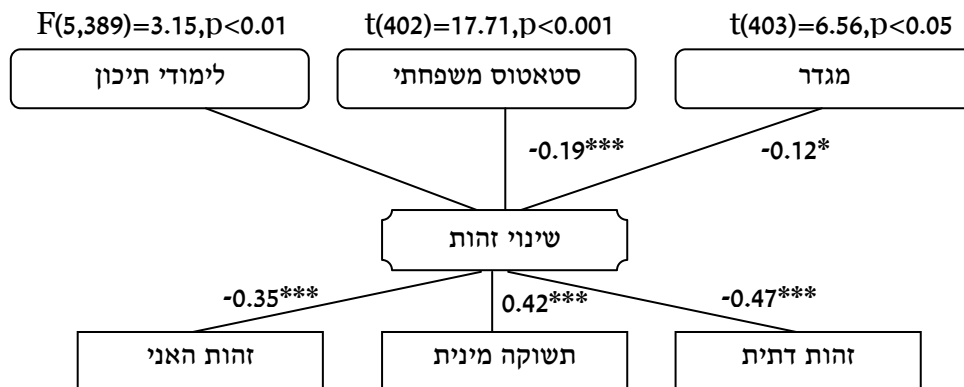
כדי למדוד את גורמי ההתמודדות עם קונפליקט ביחס למשתנים הבלתי תלויים נערכו מבחני T-test של המשתנים בעלי שתי דרגות, ומבחני אנובה חד-כיווני למשתנים בעלי שלוש דרגות ומעלה ביחס לכל גורם התמודדות. נמצא במבחנים שבקבוצת שומרי הזהות נמצאה שונות מובהקת בין גברים לנשים $t(403)=3.9, p<0.05$ שממוצע הנשים ($N=234, M=2.21, SD=.77$) גבוה מהגברים ($N=171, M=2.37, SD=.9$), כמו כן, נמצאה שונות מובהקת בגילאים שונים $F(12,401)=2.02, p<0.05$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצא מקור שונות בין הקבוצות. וכן נמצאה שונות מובהקת על פי עיסוק נוכחי $F(9,397)=3.84, p<0.001$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצאה שונות מובהקת בין הקבוצות.

בקבוצת משני הזהות נמצאה שונות מובהקת בין גברים לנשים $t(403)=6.56, p<0.05$ שממוצע הנשים ($N=234, M=1.99, SD=.81$) נמוך מהגברים ($N=171, M=2.21, SD=.89$). וכן נמצאה שונות מובהקת בין גברים לנשים $t(402)=17.71, p<0.001$ שממוצע הנשואים ($SD=.76$) $N=121, M=1.83$, נמוך מהרווקים ($N=283, M=2.22, SD=.87$). וכן נמצאה שונות מובהקת על פי לימודי התיכון $F(5,389)=2.3, p<0.05$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצאה שונות מובהקת בין הקבוצות. וכן נמצאה שונות מובהקת על פי עיסוק נוכחי $F(5,389)=3.15, p<0.01$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצאה שונות מובהקת בין הקבוצות.

בקבוצת אי תחושת הקונפליקט נמצאה שונות מובהקת בין גברים לנשים $t(403)=11.45, p<0.01$ שממוצע הנשים ($N=234, M=2.78, SD=.82$) נמוך מהגברים ($N=171, M=2.49, SD=.86$). כמו כן, נמצאה שונות מובהקת בגילאים שונים $F(12,402)=3.8, p<0.001$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ונמצא שונות בין גיל 19 $N=48, M=2. SD=.1$ לגיל 14 $N=19, M=3.39, SD=1$ וכן נמצאה שונות מובהקת בין גברים לנשים $t(402)=47.7, p<0.001$, ממוצע הנשואים ($N=121, M=3.06, SD=.89$) גבוה מהרווקים ($N=283, M=2.46, SD=.77$). וכן נמצאה שונות מובהקת על פי עיסוק נוכחי $F(9,397)=2.79, p<0.01$, למציאת מקור השונות בין הקבוצות נערך ניתוח המשך מסוג scheffe, ולא נמצאה שונות מובהקת בין הקבוצות.

לוח 29: שונות מובהקת של מגדר, גיל, סטאטוס משפחתי, עיסוק נוכחי, תנועת נוער ולימודים
 תיכונים עם דפוסי התמודדות עם קונפליקט

שימור זהות	מגדר	גיל	סטאטוס משפחתי
F	t(403)=3.9,p<0.05	F(12,401)=2.02,p<0.05	t(402)=2.14,p>0.05
N	405	414	404
שינוי זהות	F	t(403)=6.56,p<0.05	F(12,402)=0.6,p>0.05
N	405	414	404
אי תחושת הקונפליקט	F	t(403)=11.45,p<0.01	F(12,402)=3.8,p<0.001
N	405	414	404
שימור זהות	עיסוק נוכחי	תנועת נוער	לימודי תיכון
F	F(9,397)=2.79,p<0.01	F(5,329)=1.78,p>0.05	F(5,389)=2.3,p<0.05
N	406	335	395
שינוי זהות	F	F(9,397)=1.78,p>0.05	F(5,389)=3.15,p<0.01
N	406	335	395
אי תחושת הקונפליקט	F	F(9,397)=3.84,p<0.001	F(5,389)=1.18,p>0.05
N	406	335	395

תרשים 8: משתני הרקע שנמצאו בשונות מובהקת בקבוצה על פי דפוסי ההתמודדות (מופיע מעל המלבנים), ומתאמים מובהקים על פי מבחני פירסון בין דפוס ההתמודדות לכלל המשתנים (מופיע על הקווים)

נספח ג. שאלונים

נשאל יקר,

שאלון זה נערך במסגרת מחקר לתואר שני באוני בר-אילן, בהנחיית פרופסור זהבית גרוס וד"ר אלי שכטר, המבקש לבדוק את סגנונות ההתמודדות של דתיים בקונפליקט בין מחויבותם לערכיהם התורניים לבין דחפיהם הביולוגיים סביב יצר המין. עקב חלק קטן מהשאלון שעוסק גם בתכנים מיניים בוטים השאלון מוגבל לגיל 18 ומעלה, ענייה על שאלון זה הינה הבעת הסכמה להיחשף לתכנים אלו, והודאה שהינך בגיל 18 ומעלה. בכל הרגשה של איום / פגיעה / דחייה וכדו' - אנא הפסק/י לענות על השאלון. תודה רבה על נכונותך לתרום לעולם המחקר, ולעזור בפיתוח תוכניות עתידיות בנושא זה. בין ממלאי השאלון בצורה מלאה והגיונית יוגרלו 10 שוברים של ארוחת בוקר זוגית במגוון מסעדות, אם ברצונך להשתתף בהגרלה אנא מלא/י את פרטי המייל שלך בתום השאלון.

שאלון פרטים אישיים

- גיל: _____
- מצבך המשפחתי: רווק // נשוי // גרוש // אלמן // אחר
- במידה ואינך נשוי, האם יש לך כעת חברה: כן // לא
- במידה ואין לך כעת חברה, האם היה לך בעבר חברה: כן // לא
- הינך נמצא ב: כולל // ישיבה גבוהה (מדרשה) // ישיבת הסדר // צבא // שירות לאומי //
- מכינה צבאית // סטודנט // עובד // מובטל // אחר
- בלימודיך התיכוניים היית ב: ישיבה קטנה // ישיבה תיכונית (אולפנא) // תיכון ממלכתי דתי // תיכון ממלכתי // אקסטרני // אחר
- באיזו תנועת נוער השתתפת: לא השתתפתי // בני עקיבא // עזרא // אריאל // הצופים הדתיים// הנוער הדתי העובד והלומד // השומר הדתי // אחר: _____
- במידה והשתתפת בתנועת נוער, איזה תפקיד מילאת בסניף: קומונר // מדריך // חבריא ב// חניך// קמונה // מסתובב עם החברים שבסניף // אחר: _____

1.

לא חשובה לי כלל חשובה מאוד

הדתיות שלי חשובה לי	1	2	3	4	5
---------------------	---	---	---	---	---

2. על פי המונחים המקובלים בחברה הישראלית אני:

חילוני	בין חילוני למסורתי	מסורתי	בין מסורתי לדתי	דתי	בין דתי לחרדי	חרדי
--------	--------------------	--------	-----------------	-----	---------------	------

3.

מתרחק מהדת מתחזק בדת

בתקופת חיים האחרונה אני	1	2	3	4	5
-------------------------	---	---	---	---	---

שאלון דפוסי התנהגות בהתמודדות עם קונפליקט יצרי-דתי

בקרב מתבגרים בציבור הדתי רווחות תפיסות וגישות שונות לגבי האופן הנכון להתמודד עם המתח האפשרי שנוצר בין היותם דתיים ובין יצריהם המיניים. להלן מקבץ משפטים המבטאים כיצד המתבגר מתייחס לתווך שבין שני העולמות שבהם הוא חי: "העולם התורני" הכולל את עולם הערכים על פי התורה וההלכה, ו"העולם המיני" הכולל את הדחפים ההורמונאליים למימוש תשוקות.

אנא קרא כל משפט, ותציין עד כמה אתה מוצא בגישה זו שיקוף לדרך שבחרת אתה להתמודד לאורך התקופה האחרונה בתווך של שני העולמות, כאשר: 1 - לא משקף בכלל, ו5 - משקף מאוד. חשוב לציין, אין משפט נכון או לא נכון, כל אחד בוחר להתמודד באופן שונה.

משקף מאוד	משקף לעיתים קרובות	משקף בדרך כלל	משקף לעיתים רחוקות	לא משקף בכלל	
5	4	3	2	1	1. המתח בתוכי גרם לי להתחזק בעולם הדתי, כדי שאוכל להבין יותר מדוע לא ראוי, או עדיף לדחות את העיסוק במין.
5	4	3	2	1	2. כחלק מההתעסקות היכן נמצא עולמי הפנימי, כרגע אני חי בשני העולמות הדתי והמין, אוסף מידע על שניהם, וטרם אימצתי כיוון מסוים.
5	4	3	2	1	3. אני משקיע את כוחותיי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהקשבות לדמות סמכותית משמעותית עבורי (הורה, רב, אח, חבר וכדו').
5	4	3	2	1	4. המתח בתוכי גרם לי להקפיד פחות על דברים הקשורים לעולם הדתי.
5	4	3	2	1	5. כל העיסוק בסתירה בין העולם הדתי והמיני, או כל תחושת אי נוחות שנגרמת בגינה, שייך לזמנים עברו. כיום, אין אמת אחת מוחלטת, ולכן אני נותן ביטוי לעולמי הדתי והמיני כפי שאני רואה אותו.
5	4	3	2	1	6. לדעתי, כל טענה ש"יש מתח או סתירה בין העולם הדתי והמיני" איננה אמת.
5	4	3	2	1	7. אני מתבייש או חש אשמה שאני דתי ואני מתעסק כך בעולם המין.
5	4	3	2	1	8. אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שהסתירה בין העולמות גורמת לי למתח נפשי - רק בנושא המיני אני מעדיף לוותר על מגבלות הדת, ולהמשיך בעיסוקי המיניים.
5	4	3	2	1	9. המתח גרם לי לזנוח את העולם הדתי, ולהגדיר את עצמי בעיניי כמסורתי או כחילוני.
5	4	3	2	1	10. אין סתירה או מתח בתוכי בתווך שבין עולמי הדתי והמיני, כי אלוקים רוצה שיהיה לי טוב, והעיסוק במין עושה לי טוב.
5	4	3	2	1	11. אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שהסתירה בין העולמות גורמת לי למתח נפשי - אני מנווט את התנהלותי על פי הרגשותיי. לעיתים אני נותן עדיפות לעולמי המיני, ולעיתים אני נותן עדיפות לעולמי הדתי.
5	4	3	2	1	12. העולם הדתי דורש שעולמי המיני יהיה מפותח, כדי שבמסגרת הנישואין אהיה בעל טוב יותר לאשתי.
5	4	3	2	1	13. המתח בתוכי גרם לי להימנע ככל הניתן מכל עיסוק וחשיבה על עניינים הקשורים למין, בתקווה שהקושי יתעמעם.
5	4	3	2	1	14. המתח בתוכי גרם לי להבין שהאל ברא אותנו לתוך המתח הזה, כדי שנוכל להתגבר על היצר, וכך עבודת האל שלי תהא יותר מאתגרת ומלהיבה.
5	4	3	2	1	15. אני משקיע את כוחותיי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהחברה שבה אני חי, והדרך שבה היא דוגלת.
5	4	3	2	1	16. אני אדם פתוח ומסתגל שנותן בתוכי מקום לעולם הדתי והמיני, ומקבל בהבנה את המתח בין שני העולמות, כחלק מהחיים ומהמורכבות שלהם.
5	4	3	2	1	17. אין לי שום עניין לעסוק במה שיש בתוכי, ככה אני, וככה אני חי.
5	4	3	2	1	18. המתח בתוכי גרם לי לקחת את הקושי ולנתב אותו לפי דרכי עולם התורה לביטויים של יצירה, עשייה, או אומנות.
5	4	3	2	1	19. לפי ראות עיני, הדת איננה מגבילה או אוסרת את עיסוקי המיניים, לכן אני גם דתי וגם נותן ביטוי לעולמי המיני.
5	4	3	2	1	20. המתח בתוכי גרם לי לעסוק בעניינים אחרים (לימודים, טיולים, תחביבים וכו'), כדי להסיח את דעתי מעולמי המיני.

שאלון זהות האני (AEIS)

המשפטים הבאים מתייחסים באופן כללי לדעותיך והרגשותיך אודות עצמך. אין כל תשובה נכונה או לא נכונה למשפטים האלה. עליך לומר בכנות את דעתך האישית לגבי המשפטים אלה.

קרא כל משפט וציין עד כמה המשפט נכון ביחס אלייך. השתדל לענות על כל המשפטים. אל תבזבז זמן רב מדי על משפט אחד, אך נסה לדייק ככל שתוכל.

מספר משפטים יראו כדומים אחד לשני, נסה לא להיות מוטרד מכך. עבור כל משפט ענה לפי המפתח הבא: 1- לגמרי לא נכון. 2. על פי רוב לא נכון. 3. בחלקו לא נכון ובחלקו נכון. 4. על פי רוב נכון. 5. לגמרי נכון.

לגמרי לא נכון לגמרי נכון

5	4	3	2	1	1. כשאני נותן לעצמי "להיות משוחרר" אני אומר דברים שאני מתחרט עליהם אחר כך.
5	4	3	2	1	2. אילו הייתי נולד מחדש הייתי בוחר באותם הדברים שאותם אני עושה.
5	4	3	2	1	3. למעשה, אין לי כל מטרות או תוכניות מוגדרות לעתיד, העתיד יאמר את שלו.
5	4	3	2	1	4. אני חושש שהמראה שלי או ההתנהגות שלי יעצרו אותי מלהתקדם בחיים.
5	4	3	2	1	5. הדרך שבה אני עושה דברים אינה מובנת לאחרים.
5	4	3	2	1	6. אני מרגיש טוב כאשר אני מסתכל ורואה את ההתקדמות שעשיתי בחיי.
5	4	3	2	1	7. כאשר אני נותן לעצמי "להיות משוחרר" אינני בטוח במה שאומר או אעשה.
5	4	3	2	1	8. עדין איני בטוח מה יהיה בחיים, אבל יש לי כמה תוכניות ומטרות מוגדרות (ברורות) לשנים הבאות.
5	4	3	2	1	9. כשאני מבצע עבודה טובה, אנשים אחרים מכירים בכך ונותנים בי אימון.
5	4	3	2	1	10. אני חושב שהייתי מתקדם טוב בחיים אם הייתי נראה טוב יותר.
5	4	3	2	1	11. אני אדם הגאה באופי ובערכים שלי
5	4	3	2	1	12. אני אדם היודע מי אני ומה אני רוצה בחיים.
5	4	3	2	1	13. נראה שאף אחד אינו מבין אותי כמו שצריך
5	4	3	2	1	14. קורה לי שאני מנסה להיות נינוח (רגוע) למרות שבתוכי אני נסער (נרגש).
5	4	3	2	1	15. אני אדם מאוזן ויציב.
5	4	3	2	1	16. אני מרוצה ממה שאני כעת.
5	4	3	2	1	17. נוכחתי לדעת שאנשים עימם אני נמצא במגע (מכיר) אינם מעריכים או מבינים את יכולתי.
5	4	3	2	1	18. יש לי השקפה (אידיאולוגיה) וערכים מגובשים (ברורים) לגבי דרכי בעתיד.
5	4	3	2	1	19. באופן כללי אני מרגיש שופע (יש לי הרבה) בטחון עצמי.
5	4	3	2	1	20. אני מעמיד פנים כלפי חוץ.
5	4	3	2	1	21. אני די מהסס (חושש) מפני התחייבויות כי אני יודע אם אוכל לבצען.
5	4	3	2	1	22. הייתי מעדיף שיהיו לי פנים או גוף אחרים.
5	4	3	2	1	23. נראה שעדיין אין אני יכול להחליט בדיוק מה אעשה בחיים.
5	4	3	2	1	24. אני מרגיש את עצמי כאדם טבעי ואמיתי.
5	4	3	2	1	25. לעיתים קרובות אני שואל את עצמי "מי אני, ומה בכלל אני רוצה בחיים".
5	4	3	2	1	26. קורה לי לפעמים שאני חש תחושה (מרגיש) של ריקנות וחוסר עניין.
5	4	3	2	1	27. אם ישאלו אותי מהם בדיוק ערכי או השקפותיי (דעותיי) אני חושב שלא אוכל לענות על כך.
5	4	3	2	1	28. למרות שיש היום הרבה סוגים של מקצועות ועבודות, אני בטוח מה סוג העבודה המתאימה עבורי.
5	4	3	2	1	29. כשאני שמח מאוד או עצוב מאוד אני מודע (יודע) לרגשות אילו ויודע כיצד לנהוג.
5	4	3	2	1	30. לעיתים אני מדמה לעצמי שאני מתחפש לאדם אחר מבלי שאף אחד ירגיש בכך.
5	4	3	2	1	31. אני מרגיש שחיי מעניינים ומלאי תוכן.
5	4	3	2	1	32. גם כשאני מתרגז אני שולט בעצמי ויודע מה שאני אומר או עושה.
5	4	3	2	1	33. אין לי חשק לבצע שינויים גדולים או תפניות חדות במה שאני עושה בחיי.
5	4	3	2	1	34. אני אדם שבדרך כלל מתעניין במה שקורה לאנשים אחרים סביבי ולפעמים שמח או עצוב יחד עימם.

5	4	3	2	1	35. כשלוחצים עלי יותר מידי, אני מגיב באופן פתאומי בלי לעשות הרבה חשבונות.
5	4	3	2	1	36. לעיתים קרובות אני חש צורך לשנות את הופעתי החיצונית ולהיראות אחרת.
5	4	3	2	1	37. לעיתים קרובות יש לי תחושה שהכל משעמם ושכל מה שאני עושה חסר טעם או משמעות.
5	4	3	2	1	38. האנשים הקרובים אלי מכירים את יכולתי וכישורי למרות שלא תמיד יכולתי וכישורי נראים כלפי חוץ.

שאלון תשוקה מינית (SDI-2)

שאלון זה שואל אותך על רמת תשוקה המינית שלך. "בתשוקה" הכוונה להתעניינותך או על רצונך בפעילות מינית. עבור כל פריט, אנא הקף את בעיגול את המספר שמציג בצורה הטובה ביותר את מחשבותיך והרגשותיך. תשובותיך יהיו חסויות ואנונימיות.

1. במהלך החודש האחרון, באיזו תדירות היית רוצה לעסוק בפעילות מינית עם פרטנר?

כלל לא	פעם בחודש	פעם בשבועיים	פעם בשבוע	פעמיים בשבוע	3/4 פעמים בשבוע	פעם ביום	יותר מפעם ביום
--------	-----------	--------------	-----------	--------------	-----------------	----------	----------------

2. במהלך החודש האחרון, באיזו תדירות יש לך מחשבות מיניות שכוללות פרטנר?

כלל לא	פעם או פעמיים בחודש	פעם בשבוע	פעמיים בשבוע	3/4 פעמים בשבוע	פעם ביום	מספר פעמים ביום	הרבה פעמים ביום
--------	---------------------	-----------	--------------	-----------------	----------	-----------------	-----------------

תשוקה עזה

ללא תשוקה

8	7	6	5	4	3	2	1	0	3. כאשר יש לך מחשבות מיניות, כמה חזקה התשוקה שלך לעסוק בהתנהגות מינית עם פרטנר?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	4. כשאתה רואה דמות אטרקטיבית (יפה), כמה חזקה התשוקה המינית שלך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	5. כאשר אתה מבלה עם דמות אטרקטיבית (לדוגמא, בעבודה או בבית הספר), כמה חזקה התשוקה המינית שלך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	6. כאשר אתה נמצא במצב רומנטי (כגון: ארוחת ערב עם נרות דולקים, טיול על החוף וכו'), כמה חזקה התשוקה המינית שלך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	7. כמה חזקה התשוקה שלך לעסוק בפעילות מינית עם פרטנר?

חשוב מאוד

לא חשוב

8	7	6	5	4	3	2	1	0	8. עד כמה חשוב לך להגשים את התשוקה המינית שלך באמצעות פעילות עם פרטנר?
---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

יותר תשוקה

פחות תשוקה

8	7	6	5	4	3	2	1	0	9. בהשוואה לאנשים אחרים בגילך ומהמגדר שלך, איך היית מדרג את הרצון שלך לפעילות מינית עם פרטנר?
---	---	---	---	---	---	---	---	---	---

10. במהלך החודש האחרון, באיזו תדירות היית רוצה לעסוק בפעילות מינית עם עצמך (גירוי עצמי)?

כלל לא	פעם בחודש	פעם בשבועיים	פעם בשבוע	פעמיים בשבוע	3/4 פעמים בשבוע	פעם ביום	יותר מפעם ביום
--------	-----------	--------------	-----------	--------------	-----------------	----------	----------------

ללא תשוקה									11. כמה חזקה התשוקה שלך לעסוק בפעילות מינית עם עצמך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	

תשוקה עזה

לא חשוב									12. עד כמה חשוב לך להגשים את הרצון שלך לעסוק בפעילות מינית עם עצמך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	

חשוב מאוד

פחות תשוקה									13. בהשוואה לאנשים אחרים בגילך ומהמגדר שלך, איך היית מדרג את הרצון שלך לעסוק בפעילות מינית עם עצמך?
8	7	6	5	4	3	2	1	0	

יותר תשוקה

14. כמה זמן אתה יכול לחיות בנוחות ללא צורך פעילות מינית מסוג כלשהו?

לתמיד	שנה או שנתיים	כמה חודשים	חודש	כמה שבועות	שבוע	כמה ימים	יום אחד	פחות מיום אחד

Sexual Desire Inventory-2 (SDI-2)

This questionnaire asks about your level of sexual desire. By desire, we mean INTEREST IN or WISH FOR SEXUAL ACTIVITY. For each item, please circle the number that best shows your thoughts and feelings. Your answers will be private and anonymous.

1. During the last month, how often would you have liked to engage in sexual activity with a partner (for example, touching each other's genitals, giving or receiving oral stimulation, intercourse, etc.)?

Not at all	Once a month	Once every two weeks	Once a week	Twice a week	3 to 4 times a week	Once a day	More than once a day
------------	--------------	----------------------	-------------	--------------	---------------------	------------	----------------------

2. During the last month, how often have you had sexual thoughts involving a partner?

Not at all	Once a month	Once every two weeks	Once a week	Twice a week	3 to 4 times a week	Once a day	More than once a day
------------	--------------	----------------------	-------------	--------------	---------------------	------------	----------------------

	No desire					Strong desire				
3. When you have sexual thoughts, how strong is your desire to engage in sexual behavior with a partner?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
4. When you first see an attractive person, how strong is your sexual desire?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
5. When you spend time with an attractive person (for example, at work or school), how strong is your sexual desire?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
6. When you are in romantic situations (such as a candle-lit dinner, a walk on the beach, etc.) how strong is your sexual desire?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	
7. How strong is your desire to engage in sexual activity with a partner?	0	1	2	3	4	5	6	7	8	

	Not at all important				Extremely important				
8. How important is it for you to fulfill your sexual desire through activity with a partner?	0	1	2	3	4	5	6	7	8

	Much less desire				Much more desire				
9. Compare to other people of your age and sex, how would you rate your desire to behave sexually with a partner?	0	1	2	3	4	5	6	7	8

10. During the last month, how often would you have liked to engage in sexual activity with yourself (for example, masturbating, touching your genitals etc.)

Not at all	Once a month	Once every two weeks	Once a week	Twice a week	3 to 4 times a week	Once a day	More than once a day
------------	--------------	----------------------	-------------	--------------	---------------------	------------	----------------------

	No desire					Strong desire			
11. How strong is your desire to engage in sexual behavior by yourself?	0	1	2	3	4	5	6	7	8

	Not at all important				Extremely important				
12. How important is it for you to fulfill your desires to behave sexually by yourself?	0	1	2	3	4	5	6	7	8

	Much less desire				Much more desire				
13. Compared to other people your age and sex, how would you rate your desire to behave sexually by yourself?	0	1	2	3	4	5	6	7	8

14. How long could you go comfortably without having sexual activity of some kind?

Forever	A year or two	Several months	A month	A few weeks	A week	A few days	One day	Less than one day
---------	---------------	----------------	---------	-------------	--------	------------	---------	-------------------

נספח ד. ניתוח גורמים וטעינות של שאלון קדם דפוס התמודדות עם קונפליקט

פריט במחקר	פריט בשאלון	שימור זהות	הפחתת קונפליקט	אי תחושת קונפליקט	
15	15	0.805	-0.162	-0.09	אני משקיע את כוחותי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהחברה שבה אני חי והדרך שבה היא דוגלת.
19	13	0.735	-0.014	-0.137	הסתירה בין שני העולמות גרמה לי לעשות ככל שביכולתי להימנע מכל עיסוק וחשיבה על עניינים הקשורים למין, בתקווה שהקושי יתעמעם.
14	3	0.715	-0.191	-0.105	אני משקיע את כוחותי בעולמי הדתי, ונמנע מעיסוק בעניינים מיניים, כחלק מהקשבותי לדמות סמכותית משמעותית עבורי (הורה, רב, חבר וכדו')
20	20	0.696	0.053	-0.075	הסתירה בין שני העולמות גרמה לי לעסוק בעניינים אחרים (לימודים, טיולים, תחביבים וכו') כדי להסיח את דעתי מעולמי המיני.
13	1	0.646	-0.253	-0.107	הסתירה בין שני העולמות גרמה לי להתחזק בעולם הדתי, כדי שאוכל להבין יותר מדוע לא ראוי, או עדיף לדחות את העיסוק במין.
16	18	0.525	-0.253	0.102	הסתירה בין שני העולמות גרמה לי לקחת את הקושי ולנתב אותו לפי דרכי עולם התורה לביטויים של יצירה, עשייה, או אומנות.
17	14	0.478	0.119	0.237	האל ברא אותנו עם עולם מיני כדי שתהא סתירה בתוכנו, וככה תהא יותר מאתגרת ומלהיבה עבורת האל.
10	4	-0.152	0.765	-0.077	הסתירה בין שני העולמות שבתוכי גרמה לי להקפיד פחות על דברים הקשורים לעולם הדתי.
12	8	-0.298	0.74	0.129	אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שיש סתירה בין העולמות - רק בנושא המיני אני מעדיף לוותר על מגבלות הדת, ולהמשיך בעיסוקי המיניים.
8	2	-0.09	0.717	0.123	כחלק מההתעסקות היכן נמצא עולמי הפנימי, במתח בין עולמות הדת והמין, כרגע אני חי את שני העולמות, אוסף מידע על שניהם, וטרם אימצתי כיוון מסוים.
11	11	-0.22	0.704	0.196	אף שעולמי הדתי חשוב לי, כיוון שיש סתירה בין העולמות - אני מנווט את התנהלותי על פי הרגשותי. לעיתים אני נותן עדיפות לעולמי המיני, ולעיתים אני נותן עדיפות לעולמי הדתי.
18	7	0.315	0.577	-0.352	הסתירה בין שני העולמות גרמה לי למשבר אישי, ואני מתבייש או חש אשם במעשי הקשורים לעולם המין.
9	9	0.006	0.576	0.263	הסתירה בין שני העולמות שבתוכי גרמה לי לזנוח את העולם הדתי, ולהגדיר את עצמי בעיני כמסורתי או כחילוני.
1	10	-0.071	0.149	0.661	אין סתירה בין העולם הדתי והמיני, כי אלוקים רוצה שיהיה לי טוב, והעיסוק במין עושה לי טוב.
6	5	0.021	0.095	0.613	כל העיסוק בסתירה, בין העולם הדתי והמיני ותחושות הדחק העולים בגינה, שייך לזמנים עברו. כיום בהתאם לתקופתנו הפוסט-מודרנית אין כל משמעות רגשית לקונפליקט.
4	19	-0.18	-0.085	0.608	הדת איננה אוסרת את עיסוקי המיניים, לכן אני גם דתי וגם מיני.
2	12	0.048	0.1	0.565	העולם הדתי דורש שעולמי המיני יהיה מפותח, כדי שבבוא העת אוכל להיות בעל יותר טוב לאשתי.
7	6	0.128	-0.301	0.52	לדעתי, כל טענה ש"יש מתח או סתירה בין העולם הדתי והמיני" איננה אמת.
3	17	-0.096	0.255	0.468	אין לי שום עניין לעסוק במה שיש בתוכי, ככה אני, וככה אני חי
5	16	-0.268	0.138	0.294	אני אדם פתוח ומסתגל שנותן בתוכי מקום לעולם הדתי והמיני, ומקבל בהבנה את הקונפליקט בין שני העולמות, כחלק מהחיים ומהמורכבות שלהם.
					שונות מוסברת
					שונות מצטברת

Abstract

As part of the process of adolescence, the adolescent needs to handle multiple conflicts of identity, defining his identity and perfecting it in preparation to adult life (Kerpelman & Lamke, 1997; Bosma & Kunnen, 2001). Every adolescent is required to handle with a 'rising hormonal flood' of testosterone (ברזנדיון, 2013), that courses through his veins as part of adolescence (פרטשניק, 2013). This hormone induces an urge for acts of a sexual nature (Reis & Abdo, 2014). On the other hand, the adolescent is subject to self-regulation and social norms that demand of him to reign in these urges and show restraint (פוקו, 1996; זיר, 2008).

Moreover, the religious adolescent that is subject to religious law in addition to the restraints mentioned above. Religion demands of him to totally refrain from any acts of sexual nature, dictating specific scenarios dedicated for such acts (מנוסי, 2004). As such, the adolescent has an additional frontier in his adolescent period – versus God (Exline & Rose, 2005). In the midst of this turmoil, the adolescent is expected to make internal decisions that will determine his relation to religion. For example, will he choose to retain his link to religion **despite** the religious-sexual conflict, or will he abandon his religion due to that conflict.

This study will try to first define several behavioral-methods of dealing with various conflicts, derived from relevant studies that have gathered them, with no particular interest to the classification of those conflicts. These methods were chosen based on the conceptualization of Novis-Deutsch (2011), but were classified according to two other axes: the *purpose* of the method, and its *fashion*. Understanding that every behavior can be described by the desired purpose of the adolescent, and the fashion by which that purpose is pursued. According to this conceptualization every behavior is a chosen one, even if the course of 'action' is actually inaction. The first axis describing the purpose of the method was constructed in light of Schechter's model of identity construction (2000), and was substantiated below. The second axis describing the fashion of the method was constructed in light of the conceptualization of Marcia (1996, 1980) that identity-development is comprised of two dimensions: obligation and crisis, with the adolescent progressing of retreating in the development of identity in a periodic fashion in reaction to life crises (צוריאל, 1990).

Thus, a theoretical model was constructed to display 20 possible behavioral-methods of dealing with conflict.

Later, 20 behavioral-methods of dealing with internal conflict (not including external assistance and support) were gathered from relevant studies with accordance to Novis-Deutsch's model (2011). The methods were classified by the two axes in light of research literature. These methods were 'translated' to statements regarding the religious-sexual conflict, then grouped into a survey. The survey, with a background questionnaire, was distributed via social media (Facebook, Whatsapp, etc.) to focus groups of religious adolescents of the ages 18-30. The age range was limited to 18 in its lower boundary due to realization that the subject is intrusive in nature, and therefore its sexual contents should ethically be limited to consenting adults. The upper boundary was limited to 30 due to the understanding that 'forming adolescence' is generally nearing completion at that age for the Y generation (אלמוג, 2013; Arnett, 2004).

In the initial study where 296 surveys were sampled, after their initial questionnaires were compliant with the study's demands, factor analysis and SSA analysis pointed out three main behavioral-methods used by adolescents to deal with the conflict: 'Failure to sense any conflict', 'Identity alteration', and 'Identity preservation'. In fact, the adolescent chose to 'dim' one of the terms in the "Sexual-Religious Conflict" dilemma. Blurring the conflict itself, distancing himself from religion, or dimming any sexual pursuit, to reach inner peace.

After finding the differentiating factors in the survey, the study progressed with the main question, asking to sketch out a 'pyramid' of the Sexual-Religious-Conflict conflict. The study strived to discover with each adolescent what his religious commitment level is, his level of sexual urges towards himself or others, and how he decides to deal with the conflict between the two. To that end three surveys were used: 'Subjective importance of religion', 'Sexual urges' (SDI-2) translated to Hebrew, and 'Behavioral methods dealing with the Sexual-Religious conflict' which construction was described earlier.

A fourth factor that was measured was the 'Identity of self' factor, taken from the Eriksonian approach to the conceptualization of the concept of identity (Marcia, 1980). Including this factor in the study was intended to research whether adolescents with high levels of identity deal better with the conflict while staying religious, and those with lower levels of identity have a harder time doing so, leading them to abandon their faith or distance themselves from it. In light of many studies

that display the achiever of identity as an adolescent navigating his life with better strategies in face of difficulties and tending to further respect authority and values (Marcia, 1980), in contrast with those with scattered identities that tend to choose less challenging and hedonistic solutions (Berzonsky, 1992; Berzonsky & Ferrari, 2009). Since the study was intended to additionally research identity factors dominantly influencing decision making, Tzuriel's survey (Tzuriel, 1992) 'Self-identity scale for adolescents' (AEIS) was chosen, displaying identity as 'self-identity' that contains seven different dimensions: 'Commitment and purpose', 'solidarity and continuity', 'social recognition', 'significance', 'physical identity', 'truth and naturality' and 'self-control'.

The leading assumptions of the study are:

1. Adolescents with high levels of religious identity will have a higher tendency to choose the 'Identity preservation' method, relatively to 'Failure to sense any conflict' and 'Identity alteration'. The opposite results were expected with adolescents with low levels of religious identity.
2. Adolescents with high levels of self-identity would be more prone to choose the Identity preservation' method, relatively to 'Failure to sense any conflict' and 'Identity alteration'. The opposite results were expected with adolescents with low levels of self-identity.
3. The 'self-control', 'commitment and purpose' and 'significance' factors would be found to be relatively high within the group of those who chose choose the 'Identity preservation' method.

After filtering all surveys that matched the study's target audience, 440 suitable surveys remained. Correlation analysis found that the study's first assumption was mostly substantiated, there being a medium positive correlation between religious identity and choice of 'Identity preservation' method, and a medium negative correlation between religious identity and choice of 'Identity alteration' method. Nonetheless, no correlation was found between religious identity and 'Failure to sense any conflict'. Deeper analysis of the data by interaction of sex and marital status did turn out, though, that the assumption was totally substantiated in the single male respondent group, with a negative correlation between religious identity and 'Failure to sense any conflict' and 'Identity alteration'.

Analyzing the second assumption, describing the relationship in the conflict pyramid, together with the identity factor, it surfaces once more that the single male respondent group has a clear-cut positive correlation between sexual urges and

choosing the 'Failure to sense any conflict' and 'Identity alteration'. In the married female group as well there was a clear negative correlation between sexual urges and 'Identity preservation' method. In a regressive analysis of all variables of method choice predictions, the study found that the religious identity factor is the most significant predictive factor of the 'Identity preservation' and 'Identity alteration' methods, and the factors of 'married' and 'female' were the most significant predictive factors of the 'Failure to sense any conflict' method. These findings can be used to conclude that the religious identity constitutes the most significant factor in preserving or abandoning the fold, and single men feel the conflict strongest, therefore being forced to make their decision between 'Identity preservation' and 'Identity alteration' based on their level of religious identity.

In the process of analyzing the second assumption, researching the self-identity factor's role in the conflict model, the study found it was partially substantiated, since the self-identity factor was a significant predictive factor only for the 'identity alteration' method. Meaning that adolescents that displayed high levels of identity don't strengthen their religious connection, neither sense the conflict, but rather that adolescents with low levels of identity are more likely to abandon their religious bindings. In a deeper analysis of the self-identity factor the study found that it doesn't serve as a moderating factor (decides **when** 'identity alteration' would appear), but rather as an intermediary (explains **why** 'identity alteration' appears).

Researching the third assumption, of observing the identity factors amongst those who chose 'identity preservation', it was found to be mostly falsified, except the identity factor of 'significance and alienation' that constitutes a predictive factor that has a weak positive correlation with 'identity preservation'. Analysis points out that the identity factor 'social recognition' is the most dominant predictive factor in the regression analysis of 'identity preservation'. On the other hand, checking the identity factor in Pierson's tests shows that all the factors have a clear negative correlation with 'identity alteration', with 'physical identity' and 'significance and alienation' being the most significant. Meaning that not only internal identity factors have significance regarding leaving religion, but also the supporting environment and the recognition and connection with one's body have significance in the process preserving or cutting off ties with religion.

The current study contributes to the understanding of processes developing in the psyche of those in an unsolvable conflict, particularly religious adolescents in the sexual-religious conflict.

This work was carried out under the supervision of

Prof. Zehavit Gross & Dr. Elli Schachter

School of Education,

Bar-Ilan University.

BAR-ILAN UNIVERSITY

Coping Style in Achieving Conflictual Identity

Choosing a Coping Style in Religion and Sexuality Conflict
among National Religious Adolescents

Ofer Sivan

Submitted in partial fulfillment of the requirements for
the Master's Degree in the

School of Education, Bar-Ilan University

Ramat Gan, Israel

2016